

ԵՐԵՎԱՆԻ ՀԱՅԲՈՒՍԱԿ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ЕРЕВАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ АЙБУСАК

YEREVAN HAYBUSAK UNIVERSITY

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

СТУДЕНЧЕСКОЕ НАУЧНОЕ ОБЩЕСТВО

STUDENT SCIENTIFIC SOCIETY

ԵՀՀ ՈՒԳԸ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԵՍ

ЖУРНАЛ ЧО ЕУА

YHU SSS JOURNAL

2015-2016

ԵՀՀ Էլիքրատ - Эл Издание ЕУА - YHU E Edition

2016

Խմբագրական կոլեգիա

Ս. Հարությունյան - Ռեկտոր

Բ. Գասպարյան – Ուս աշխ. պրոռեկտոր

Յա. Մարինոսյան – Բժշկական ֆակուլտետի դեկան

Գ. Գրիգորյան – Իրավաբանական ֆակուլտետի դեկան

Ա. Հարությունյան – Տնտեսագիտական ֆակուլտետի դեկան

Հ. Պետրոսյան – Մանկավարժության ամբիոնի վարիչ

Պ. Ղազարյան – Բիոքիմիայի ամբիոնի վարիչ

Ուսանողներ՝

M. Abdullah

Մ. Նաջարյան

Հ. Դանիելյան

Ա. Պետրոսյան

Ա. Հունանյան

S. Բաբայան

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ու Թ Յ Ու Ն

ՀՈՒՄԱՆԻՏԱՐ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Իրավագիտություն, Միջազգային հարաբերություններ

1. Marzan Abdullah, ISIS and Mosul operation
2. Մ. Նաջարյան, Ամուսնությունը որպես պետության պաշտպանության օբյեկտ
3. Հ. Խտրյան, Բանկային գործունեության հասկացությունը և իրավական հիմքերը

Տնտեսագիտություն

4. Ս. Մաթևոսյան, Ն. Հովսեփյան, Գորգագործությունը որպես տնտեսության ավանդական ճյուղ եվ նրա կապը ՀՀ տնտեսության այլ ճյուղերի հետ
5. Ա. Հմայակյան, ՀՀ-ում դեղորայքի և բժշկական նշանակության ապրանքների արտահանումն ու ներմուծումը
6. Հ. Դանիելյան, Գ. Գևորգյան, ՀՀ հանքարդյունաբերության զարգացման խնդիրները /մետաղական հանքարդյունաբերության օրինակով/
7. Լ. Գևորգյան, Գ. Գևորգյան, Աշխատանքի շուկան և բնակչության զբաղվածությունը ՀՀ - ում

Մանկավարժություն և հոգեբանություն

8. Ա. Պետրոսյան, Ժամանակակից մանկավարժի բարոյական կերպարը և դրա դրսևորումները շրջապատի մարդկանց հետ հարաբերություններում
9. Գ. Դավթյան, Ուսումնական գործունեության ընթացքում կրտսեր դպրոցականի տագնապայնության մակարդակի դրսևորումը

Կարճ հաղորդումներ

ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

10. А.Акопян, О.Погосян, Оценка эффективности воздействия эпидурального обезболивания на клиническое течение родов у пациентов с гестозами
11. Т.Бабаян, Л.Хачатрян, Сравнительный анализ эффективности методов коррекции ИЦН
12. С. Галстян, Л.Калашян, Р.Бекджанян, Масса плода как предиктивный критерий исхода беременности и родов
13. Ա. Հունանյան, Թ. Վարդանյան, Քնի խանգարման ազդեցությունը հղիության ելքի վրա

Միջազգային հարաբերություններ

14. Marzan Abdullah, The role of Northern of Iraq (Kurdistan) in Middle East

ISLAMIC STATE OF IRAQ AND SYRIA AND MOSUL OPERATION

Marzan Abdullah

Department of International Relations, 3th year
(prof. G. Araqelyan)

Submitted 25 November, 2015

Abstract. The role of ISIS in Mosoul operation is discussed and analysed**Introduction**

Abu Nusab Al-Zarqawi has found Islamic state in 2004. Following years, they changed their name to Al-Qaeda. ISIS also known as Al-Qaeda in Iraq was the Iraqi division of Al-Qaeda. Al-Baghdadi was announced as leader of the ISIS on 16 of May In 2010, following the death of his predecessor Abu Omar Al-Baghdadi. Who is Abu Bakr Al Baghdadi? His birth name is Ibrahim Awad Ibrahim Al-Badri or Abu Dua, he born on 28 of July in 1971 in Samarra-Iraq. he earned a bachelor's degree, a master's degree and a PHD in Islamic studies from the Islamic university of Baghdad in Adhamiya a Baghdad suburb, also, he is leader of the Sunni militant jihadist organization known as the Islamic state of Iraq and the Levant (ISIL) or Islamic state in Iraq and Syria (ISIS). The United Nations has designated the group as a terrorist organization. After Arabic protest or Arabic Spring in the Middle East ISIS start to fight Al-Asad regime and they conquered many of cities and town in Syria. On 10th of June in 2014 they conquered second biggest city in Iraq and at the end of June Abu Bakr Al-Baghdadi announce the creation of caliphate in Iraq and Syria. Therefore, many people think ISIS exploiting Islamic religion law but this idea is too far from the reality ISIS has nothing to do with the Islam and it is terrorist group even for Muslims, perhaps it is not shown on TV or media but they are killings, raping and slaughtering real Muslims so, they are most hatred groups for Islamic religion.

Sources of income

ISIS is the richest terrorist organization in the world the organization key source of income is oil especially in Syrian provinces of Deir Alzor and Raqqa and the Iraqi province of Mosul. The other main sources of revenue are taxation or rather, extortion of wealthy people. Why ISIS become stronger because ISIS captured many oilfields in Mosul and Syria and they are selling it in illegal market or black market, in Iraq they sold 30,000 barrels is equal to 1.2 million dollars a day and in Syria the sold 50,000 barrels is equal to 2 million dollars in a day and 97 million dollars in a month. However, there are many Saddam Hussein commanders within their forms. Moreover, ISIS spends between 3 million and 10 million dollars each month on salaries approximately. The group contains around 30000 fighters and pays them each approximately 500 dollars a month, while some foreign fighters outside of ISIS territory are being paid as much as 1000 dollars a month. On top of these costs, ISIS pays for service related to maintaining a police state including, committees, media, courts and market regulation.

Who support ISIS

The first one is Saudi Arabia directed by Washington to create the Islamic state of Iraq Al Qaeda to prevent Iraq getting close to Iran. Moreover, the second one is Turkey enabled safe passage for foreign Islamizes to pass into northern Syria. With Saudi Arabia created, a Jabhat Alnusra (al Qaeda) led army of conquest to invade north Syria in 2015. Hosts the Islamists leadership coordinates sale of Syrian oil stolen by ISIS. In addition, medical treatment for ISIS. Third one Qatar has back ISIS by economical aspect. Fourth is Israel supply of arms and medical treatment to all Islamist fighters in Syria including al Nusra and ISIS. Fifth one is UK and France is supply arms to rebel Islamists who work closely with the al Qaeda group. The last one is USA directs and coordinates all these countries so as to put military bases in turkey Qatar Jordan Iraq Syria and Saudi Arabia arms Syria rebels then defect ISIS. Also, assisting to keep ISIS away from Kurdish border directing them to attack Syria.

Mosul liberation

Mosul is second biggest city in the northern Iraq. Governed since 10 of June in 2014 by the ISIS at the time when sex Iraqis military squads surrendered Mosul to ISIS without pull one trigger, all of this events return to failed political leader Nori Al-Maliki. Mosul population is 1900000. During take by the ISIS 500000 escaped from city. Liberation of Mosul started on 17th of October 2016 at 06:00 Am. therefore, first attempted to rescue Mosul from ISIS was planned by Peshmerga. Obviously, ISIS has been falling apart and getting fragile because of confronting Peshmerga from various aspects with American alliance helps. This operation starts after agreement on 29 of September 2016 between President of the Kurdistan regional Mr. Masoud Barzani and prime minister of the Iraq Mr. Haider Abbadi. The agreement was contain how they can start the operation of Mosul together and how it will be after the liberation. Today is 40 days since the operation start Peshmerga and Iraqi forces return many regions. Also, president Barzani at 16 of November in 2016 said Kurdish lands has been re-

deemed and purged from ISIS and now a days Iraqis forces battling ISIS in the downtown from street to street in Mosul. In the first moment in the history Iraqis forces and Peshmerga fighting together in one battle, after 25 years the first time for the Iraqi army to stepped on the Kurdish land for Mosul operation.

Genocide of Yazidis by ISIS

At least 430,000 Kurdish Yazidis have been driven out of their homes since august 2014. More than half of displaced Yazidis have taken shelter in refugee camps in Kurdistan. ISIS militants attacked the predominant! Yazidis town of Shingal on 1st of August in 2014, triggering a grim humanitarian crisis as thousands of locals fled to the safety of the nearby mount Shingal where they were trapped for weeks. At least 75 percent of the refugees from Shingal fled to the mountain when the militant attacked the city. However, 1800 yezidis had been killed and the militants and more than 600 children and elderly people died in the mountain while fleeing the ISIS had abducted more than 5000 women and children.

American elections and ISIS

Donald trump candidate of republican he use the sentence of destroying ISIS as his biggest propaganda to be president and he accused Obama and Clinton for creation of ISIS. It was like a shock for a people, Obama and Clinton wants to erase this gossip and destroying ISIS in Iraq before the election but eventually their planned has been failed till this moment Trump is the winner.

ISIS after Mosul to where

There is only way to ISIS to go is Syria America doesn't want vanishing ISIS because two reasons the first one is using ISIS against Assad regime which is alliance of Russia, second one they will pull out the rumor from the republican candidate which make Clinton near to success after Trump won the election America politics will change in the middle cast as its clear from Trump he will have a good relationships with Putin. My opinion after he get his position as a president of America some alternatives will start toward the politics, economics and terrorist situations in whole world and especially in middle east.

ИСЛАМСКОЕ ГОСУДАРСТВО ИРАКА И СИРИИ И ОПЕРАЦИЯ МОСУЛ

Марзан Абдула, Г. Аракелян

Обсуждена и анализирована роль Исламского Государства Ирака и Сирии в операции Мосул.

ԻՐԱԹԻ և ՄԻՐԻԱՅԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ և ՄՈՍՈՒԼ ՕՊԵՐԱՑԻԱՆ

Մարզան Աբդուլա, Գ. Առաքելյան

Քննարկված է Իրաքի և Սիրիայի Իսլամական պետության դերը Մոսուլ օպերացիայում:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՕԲՅԵԿՏ

Մ. Նաջարյան

Իրավագիտության և միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետ

(պրոֆ. Գ. Գրիգորյան)

(Ներկայացվել է 16 նոյեմբեր 2015)

Ամփոփում. Քննարկված է ամուսնության ակտը, որպես պետության պաշտպանության և հոգածության ներքո գտնվող բարդ սոցիալական և իրավական երևույթ, ինչպես նաև՝ որպես օրենքով կնքվող իրավաբանական փաստ, որն առաջացնում է ազատ, կամային կապ տղամարդու և կնոջ միջև:

Ամուսնությունն իրավաբանորեն ներկայացվում է որպես միություն կնոջ և տղամարդու միջև, որն առաջացնում է իրավունքներ ու պարտականություններ մեկը մյուսի, ինչպես նաև երեխաների նկատմամբ:

Ամուսնություն է համարվում տղամարդու և կնոջ ազատ, կամավոր և իրավահավասար, որպես կանոն ցմահ դաշինքը, որը կնքվելով պետության կողմից սահմանված կարգով, ամուսնացողների համար առաջացնում է փոխադարձ իրավունքներ ու պարտականություններ և ստեղծում է ընտանիք՝ երեխաներ ունենալու և դաստիարակելու վեհ նպատակով¹:

Ամուսնությունը համարվում է սոցիալական բարդ երևույթ, որը գտնվում է ոչ միայն իրավական նորմերի ազդեցության ներքո այլ նաև բարոյական, ինչպես նաև տնտեսական նորմերի ազդեցության ներքո: Ճիշտ է նաև ասել, որ «ամուսնության հոգևոր և ֆիզիկական տարրերը, անպայմանորեն, չեն կարող կարգավորվել իրավունքով»²: Այդ է պատճառը, որ մինչև այժմ չկա օրենսդրորեն ամրագրված բնորոշում ամուսնության վերաբերյալ: Տարբեր բառարաններում ամուսնությունը բնորոշում է որպես »տղամարդու և կնոջ ընտանեկան միություն, որն առաջացնում է մեկը մյուսի և երեխաների նկատմամբ իրավունքներ ու պարտականություններ»³:

Ամուսնության հիմնական տարր է ճանաչվում ամենից առաջ սերը՝ փոխադարձ ձգողությունն ամուսինների միջև, ուստի կարելի է ասել նաև, որ ամուսնությունը. »սիրո և ընկերության վրա առաջացած հարաբերություններ են, համատեղ ապրելու ցանկությամբ» կամ՝ »երկու անձանց ազատ համատեղ ապրելու ցանկություն»: Սակայն, երբ վերանայում ենք պատմական ժամանակաշրջանը, հանգում ենք այն եզրակացության, որ ամուսնության հիմնական տարր է հանդիսանում նաև ընդհանուր տնտեսության առկայությունը, ամուսինների փոխադարձ նյութական օգնությունը և երեխաների դաստիարակությունը:

Այժմ ամուսնությունը, որպես կանոն, ընդունվում է ոչ միայն որպես կնոջ և տղամարդու իրավահավասար և ազատ միություն, այլ նաև որպես քաղաքացիական գործարք: Ժուլիո Դե Լա Մորոդերոն ամուսնությունը համարում է որպես քաղաքացիական պայմանագիր, որը միացնում է կնոջը և տղամարդուն համատեղ ապրելու և ամուսնու ղեկավարությամբ միմյանց օգնելու համար⁴:

Ամուսնությունը որպես գործարք կամ պայմանագիր լինելով հանդերձ՝ հանդիսանում է նաև կնոջ և տղամարդու ազատ ու կամային կապ իրավաբանական ձևակերպմամբ, որն ուղղված է ընտանիք կազմելուն: Մատվեկը նշում է, որ «Ամուսնությունը տղամարդու և կնոջ իրավահավասար և սկզբունքորեն ցմահ միությունն է, որը կնքվում է օրենքով նախատեսված կարգով ու պայմաններին համապատասխան, ստեղծելով ընտանիք, և ծնում է ամուսինների միջև փոխադարձ իրավունքներ ու պարտականություններ»⁵:

Երկար ժամանակ վերանայվում էր այն տեսակետը, որ ամուսնությունը, որպես կապ տղամարդու և կնոջ միջև, որն ուղղված է ընտանիք ստեղծելուն, սկզբունքորեն պետք է կրի ցմահ բնույթ: Դա բացատրվում է նրանով, որ ընտանիքի ստեղծման հիմնական պատճառը հանդիսանում է երեխաների ծնունդը և նրանց դաստիարակումը: Իսկ այժմ այն չի կարող ճանաչվել պարտադիր՝ ելնելով Ընտանեկան օրենսգրքի բովանդակությունից: Ամուսնության վերաբերյալ տարբեր կարծիքների բովանդակությունը հանգում է ամուսնության հասկացությանը որպես պայմանագրի ինստիտուտի: Սակայն պնդել, որ ամուսնությունը կարելի է դարձնել սովորական քաղաքացիական գործարք, չի կարելի: Այդ է պատճառը, որ սովետական ընտանեկան իրավական դրույթներից ոչ բոլորն են ճանաչվել արդի ընտանեկան իրավունքում, և դա է պատճառը, որ այժմյան ամուսնությանը վերաբերվող հայացքները շատ են տարբերվում խորհրդայինից: Անպատճառ, դա արտացոլումն է այն բանի, որ թե

¹ Գ. Հ. Ղարախանյան, ՀՀ Ընտանեկան իրավունք, Երևան, 2008, էջ 94.

² Максимович Л. Фактический брак <<Закон>>, 1997, ст. 73.

³ Советский энциклопедический словарь, М., 1980 ст. 166.

⁴ Матвеев Г. К. — Советское семейное право, М., 1985, ст. 43.

⁵ Матвеев Г. К. — Советское семейное право, М., 1985, ст. 44-45.

ընտանեկան իրավունքին վերաբերվող գիտական հայացքներն են դարձել ավելի ազատ, և թե նոր ընտանեկան օրենսգրքի մեջ ուժեղացվում է պայմանագրի իրավական ինստիտուտը, որն ամուսնական պայմանագրի կատարելագործման արդյունք է և, նորոյթ է ՀՀ Ընտանեկան օրենսգրքում: Այդ պատճառով էլ առաջանում են նոր, ոչ ավանդական հայացքներ ամուսնության վերաբերյալ, որը սկզբունքորեն տարբերվում է նախկինում գոյություն ունցող ընտանեկան իրավունքից: Օրինակ՝ Անտակոլսկին ուսումնասիրում է ամուսնական իրավական տեսությունը, որպես պայմանագիր և որպես հատուկ ձևի ինստիտուտ, և հանգում է այն եզրակացության, որ ամուսնություն կնքելու համաձայնությունն իր բնույթով չի տարբերվում քաղաքացիական պայմանագրից: Ըստ նրա, այն մասով, որով այն կարգավորվում է օրենքով և առաջացնում է իրավական հետևանքներ, այն հանդիսանում է, որպես պայմանագիր և դրա հետ մեկտեղ ամուսնությունն ոչ իրավական վիճակում կարող է արտահայտվել որպես երդում աստծո առաջ կամ էլ բարոյական պատասխանատվություն, կամ էլ զուտ գույքային գործարք⁶¹: Ինչպես երևում է խոսքը գնում է բացառապես ամուսնության կնքման համաձայնությանը, սակայն չի կարելի ասել, որ տվյալ հարաբերությունները հադիսանում են ոչ իրավական կամ էլ պետք է նշել ընտանեկան հարաբերությունների իրավական կարգավորումը: Իրավական կարգավորման ներքո չեն գտնվում այնպիսի արժեքներ, ինչպիսիք են փոխադարձ սերը, ամուսինների բարոյագիտական հիմքն ու ֆիզիկական հարաբերությունները: Չնայած այդ հարաբերությունները չեն հանդիսանում իրավաբանորեն անտարբեր, սակայն անմիջական իրավական կարգավորման չեն ենթարկվում: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է տարբերել ամուսնություն կնքելու համաձայնությունը և նրանից բխող հարաբերությունները, որոնք ունեն այլ իրավական բնույթ: Ամուսնական հարաբերություններն իրենցից ներկայացնում են հարաբերությունների հատուկ ինստիտուտ, քանի որ գոյություն ունեն բացառապես երկու կենկրետ սուբյեկտների՝ ամուսինների միջև: Սակայն շատ գիտնական իրավագետներ չեն ընդունում ամուսնության կնքումը, որպես քաղաքացիական պայմանագիր, քանի որ ապագա ամուսինները չեն կարող որոշել իրենց համար ամուսնական իրավահարաբերությունների բովանդակությունը: Նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները որոշվում են օրենքի իմպերատիվ նորմերով, իսկ դրանք տիպական չեն պայմանագրային իրավահարաբերությունների համար: Բացի դրանից, նրանք կարծում են, որ ամուսնություն կնքելու նպատակը ոչ միայն ամուսնական իրավահարաբերությունների առաջացումն է, այլև միություն կնքելը, որի հիմքում ընկած է սերը, հարգանքը, փոխադարձ օգնությունը և այլն:

ՀՀ օրենքը հիմնականում կարգավորում է ամուսինների միջև առաջացող հարաբերությունների գույքային ոլորտը, որոշելով ամուսինների գույքի իրավական ոլորտը, և վերանայում է ամուսնությունից փաստացի առաջացող այլ քաղաքացիական բնույթի հետևանքներ: Սակայն չի կարելի միանշանակ պնդել, որ ամուսնական հարաբերություններն իրենցից ներկայացնում են զուտ գույքային հարաբերություններ: Այսպես, մայրության, հայրության, երեխաներին դաստիարակելու և կրթելու, ընտանեկան կյանքին վերաբերող հարցերն ամուսինների կողմից լուծվում են միասին՝ ելնելով ամուսինների հավասարության սկզբունքից, ինչպես նաև իր մեջ ներառում է ամուսնական հարաբերություններ: Մյուս կողմից, ըստ ընտանեկան իրավունքի ամուսնությունն ընկալվում է որպես ազատ, կամային և իրավահավասար միություն կնոջ և տղամարդու միջև, որը հիմնված է փոխադարձ սիրո ու հարգանքի վրա, որը կնքվում է Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մարմիններում⁷, ընտանիք ստեղծելու համար և որը առաջացնում է փոխադարձ իրավունքներ ու պարտականություններ ամուսինների միջև⁸:

Այնուամենայնիվ գրականության մեջ չկա միասնական կարծիք ամուսնության իրավական բնույթի վերաբերյալ: Որոշ հեղինակներ ամուսնությանը նայում են որպես կամային, նպատակաուղղված ակտ, որն իրականացվում է հետևանքներ ստեղծելու նպատակով, որն էլ արտահայտում է ամուսնության և քաղաքացիական գործարքի նմանությունը, մյուսները՝ որպես սովորական քաղաքացիական պայմանագիր:

Ամուսնության իրավական բնույթի վերաբերյալ տարաբնույթ տեսակետներ կան ոչ միայն հայրենական ընտանեկան իրավունքի գիտության մեջ, այլ նաև արտասահմանյան երկրների ընտանեկան իրավունքի գիտության մեջ: Հիմնականում, արտասահմանում գոյություն ունի 3(երեք) հիմնական տեսակետ՝ ամուսնություն- պայմանագիր (առավել տարածված եղանակն է), ամուսնություն - կարգավիճակ (статус), և ամուսնություն- գործընկեր:

Բազմաթիվ արտասահմանյան երկրների Սահմանադրություններ համարում են ամուսնությունը, որպես ընտանիքի հիմք, և նրա նկատմամբ իրականացնում են երաշխավորված պետական պաշտպանություն: Օրինակ՝ Իռլանդիայի Սահմանադրությունում ամրագրված է

⁶ Антокольская М. В. Курс лекций по-семейному права М. 1995.

⁷ Այսուհետև՝ ԲԼԱԳ.

⁸ Большой юридический словарь, под ред. М.Ю. Тихомирова М., 1997, ст. 53.

այն դրույթը, որ «Պետությունը իր վրա պարտականություն է վերցնում հատուկ ուշադրությամբ պահպանելու ամուսնական ինստիտուտը, որը հիմնված է ընտանիքի վրա և պահպանել նրան քայքայումից»: Որոշ երկրներ էլ անհրաժեշտություն են համարում ամուսնությանը տալ նորմատիվային բնույթ՝ հենց Սահմանադրության մեջ:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ «ամուսնությունն իրենից ներկայացնում է կարևորագույն իրավաբական փաստ, որն առաջացնում է իրավաընտանեկան կապեր և իրենից ներկայացնում է ազատ և կամային կապ տղամարդու և կնոջ միջև, որը կնքվում է սահմանված կարգով՝ օրենքների պահանջներին հետևելով և ուղղված է ընտանիք ստեղծելուն»⁹: Այն հիմնվում է սիրո, ընկերության ու հարգանքի վրա: Ամեն մի ամուսնություն հանդիսանում է կոնկրետ իրավահարաբերություն, որը ծնում է ամուսինների միջև սուբյեկտիվ իրավունքներ, անձնական ու գույքային բնույթի պարտականություններ:

Մեր երկրի ամբողջ սոցիալական կարգը, նրա օրենքներն իրական պայմաններ են ապահովում, որ ամուսնությունը լինի տղամարդու և կնոջ՝ որպես հասարակության իրավահավասար անդամների՝ ազատ, բնական դաշինք և որոշվի նախ և առաջ նրանց համատեղ ընտանեկան կյանք վարելու, երեխաներ ունենալու, դաստիարակելու ցանկությամբ:

БРАК КАК ОБЪЕКТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЗАЩИТЫ

М. Наджарян, Г.Григорян

Обсуждается брак как сложное социально-правовое явление, находящийся под защитой и опекой государства, а также как юридический факт, который создает свободную и добровольную связь между мужчиной и женщиной, установленную в соответствии с законом.

MARRIAGE AS THE OBJECT OF STATE PROTECTION

M. Najaryan, G.Grigoryan

Marriage as a complex social and legal phenomenon under the protection and care of the state, as well as a legal fact that creates a free and voluntary connection between a man and a woman, made in accordance with the law, is discussed.

⁹ Л.М. Пчелинцева Семейное право России, Москва, Норма 2005, ст. 86-87.
⁹ Л.М. Пчелинцева Семейное право России, Москва, Норма 2005, ст. 86-87.

Բանկային գործունեության հասկացությունը և իրավական հիմքերը

Հ. Խտրյան

Իրավագիտության և միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետ, Երրորդ կուրս

(դեց. Ս. Գրիգորյան)

(Ներկայացվել է 12 նոյեմբեր 2015)

Ամփոփում. Քննարկված է բանկային գործունեությունը որպես հատուկ սուբյեկտների ամբողջություն, որն իրականացվում է օրենսդրության հիման վրա, և որի գործառույթներն ուղղված են շահ ստանալուն: Որպես օրինակ դիտարկված է ՀՀ բանկային համակարգը, որը ներառում է ՀՀ կենտրոնական բանկը և ՀՀ տարածքում գործող բոլոր բանկերը, ներառյալ օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերը:

Այսօր ՀՀ բանկային համակարգը կարևոր գործոն է շուկայական տնտեսության անցումային փուլում՝ հաղթահարելու քաղաքական, տնտեսական և ֆինանսական դժվարությունները: ՀՀ վարկային ու բանկային համակարգի զարգացման, կատարելագործման, ինչպես նաև դրանք միջազգային չափանիշներին աստիճանաբար հասցնելու նպատակով ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունեց ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը, «Բանկերի ու բանկային գործունեության մասին», «Կենտրոնական բանկի մասին», «Բանկային գաղտնիքի մասին», ինչպես նաև «Բանկերի սնանկության մասին»¹⁰ օրենքները:

Բանկային գործունեություն կարելի է համարել այն գործունեությունը, երբ բանկերը, վարկային մյուս կազմակերպությունները կատարում են այս կամ այն գործողությունները՝ օգտագործելով այնպիսի ֆինանսական գործիքներ, ինչպիսիք են՝ փողը, արժեթղթերը և արտարժույթային արժեքները:¹¹ Լ.Գ.Եֆիմովան գտնում է, որ անհմաստ է փողը դիտարկել միայն քաղաքացիական իրավունքի տեսանկյունից, քանի որ այն հանդիսանում է ցանկացած երկրի տնտեսության հիմքը և դրամաշրջանառությունն ամբողջովին վերցրած ավելի շուտ կարգավորվում է հանրային-իրավական, քան մասնավոր շահերի դիրքերից, չնայած, վերջինս անշուշտ պետք է հաշվի առնվի:¹²

Բանկային գործունեությունը կարելի է ներկայացնել որպես հատուկ սուբյեկտների գործունեության ամբողջություն, որը փողի, արժեթղթերի և արժույթային արժեքների հետ կապված իրականացվում է նրանց բանկային միասնական համակարգի մասնակիցների կողմից: Այն իրենից ներկայացնում է մշտապես իրագործվող գործարքների և գործառնությունների համակարգ, որը նպատակաուղղված է շահ ստանալուն: ՀՀ բանկային համակարգը ներառում է ՀՀ կենտրոնական բանկը և ՀՀ տարածքում գործող բոլոր տեսակի բանկերը, այդ թվում՝ օտարերկրյա բանկերի մասնաճյուղերը: Հատկանշական է, որ 2011թ. դրությամբ ՀՀ տարածքում գործող 22 բանկերից մեկը պետական բանկն է՝ ԿԲ, որը փաստորեն բանկային համակարգը համակարգող և ուղղություն տվողն է: ԿԲ կանոնադիր կապիտալը պետական սեփականություն է, որը չի կարող գրավադրվել կամ վաճառվել:

Հանրապետության «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» օրենքի 6-րդ հոդվածը հստակեցրել է «բանկ» բառի օգտագործման ծավալները, որի համաձայն «բանկ» բառը կամ դրա ածանցյալները իրենց անվանման մեջ կարող են օգտագործել միայն լիցենզիա ունեցող իրավաբանական անձինք, դրանց մասնաճյուղերը, ներկայացուցչությունները, գործառնական գրասենյակները (կետերը), բացառությամբ այն դեպքերի, երբ վերոհիշյալ բառի օգտագործման իրավունքը վերապահվել է օրենքով կամ միջազգային պայմանագրով, կամ եթե «բանկ» բառի օգտագործման իմաստից բխում է, որ խոսքը բանկային գործունեությանը չի վերաբերում:

«Բանկ» բառի ստուգաբանական վերլուծությունից զատ օրենքի 4-րդ հոդվածում բավարար հիմնավորմամբ իշխանության և կառավարման մարմինների համակարգում սահմանազատում է անցկացվում բանկերի և մյուս առևտրային և ոչ առևտրային կազմակերպությունների գործունեության իրավական ռեժիմների միջև՝ համարելով, որ բանկն իրավաբանական անձ է, որն իրավունք ունի օրենքով սահմանված կարգով տրված լիցենզիաների հիման վրա իրականացնել բանկային գործունեություն:

Բանկային օրենսդրությամբ՝ բանկային գործունեություն է համարվում ավանդներ ընդունելը կամ ավանդներ ընդունելու առաջարկությամբ հանդես գալը և ավանդներ ընդունողի անունից և ռիսկով դրանք տեղաբաշխելը՝ վարկեր, ավանդներ, դեպոզիտներ տրամադրելու և ներդրումներ կատարելու միջոցով:

Առանց Կենտրոնական բանկի կողմից տրված բանկային գործունեության լիցենզիայի ՀՀ տարածքում բանկային գործունեություն իրականացնելն արգելվում է: Իրավական այս

¹⁰ Տե՛ս, ՀՀ գործող օրենքների հավաքածու, 1995-1999թթ. գիրք Ա., Ե., 1999, ՀՀ գործող օրենքների հավաքածու, 2001, գիրք Դ., Ե., 2001:

¹¹ Ефимова Л.Г. Банковское право, М., 1994, էջ 5:

¹² Ефимова Л.Г. Банковское право, М., 1994, էջ 12

հիմնարար, ելակետային դրույթով են պայմանավորված հանրապետության բանկային համակարգի մյուս օղակների՝ առևտրային բանկերի կարգավիճակի իրավական առանձնահատկությունները, որոնց բովանդակությունը կազմում են պետական մարմինների համակարգում նրանց գրաված տեղի, տնօրինման առարկայի և իրավասության շրջանակներին վերաբերող հիմնահարցերը:

Բանկային գործունեության ամենածավալուն ոլորտը վարկավորումն է: Շուկայական տնտեսության պայմաններում բանկերը պատասխանատվություն են կրում վարկավորման կազմակերպման, վարկի արդյունավետության բարձրացման ու հաճախորդների ներգրավման, նրանց խրախուսման համար, ինչպես նաև անհրաժեշտության դեպքում կարող են կիրառել հարկադրանք:

Բանկային վարկը՝ որպես ֆինանսաիրավական հարաբերությունների համակարգ, իրականացնում է տարբեր սուբյեկտների, կազմակերպությունների և քաղաքացիների ժամանակավոր ազատված դրամական միջոցների կենտրոնացում՝ ավանդների ու դեպոզիտների ձևով, և դրանց օգտագործում՝ վերադարձնելու, վճարելու, ժամկետային ու ապրանքանյութական արժեքներով ապահովելու սկզբունքներով:

Վարկային պաշարները ձևավորվում են նաև բաժնետոմսերի և արժեթղթերի իրացումից ստացված գումարների, բանկերի կողմից կատարվող սպասարկման աշխատանքների, ինչպես նաև խորհրդատվական ծառայությունների և այլ աղբյուրների հաշվին:

Վարկն ունի իրավական որոշակի գործառնություններ, որոնք ամրագրվել են վարկային իրավահարաբերությունները կարգավորող իրավանորմերում: Դրանք են՝ ներգրավման և վերաբաշխման գործառնությունը, թղթադրամի փոխարինումը վարկային փողերով և վարկային գործառնություններով (անկանխիկ հաշվարկներով), ինչպես նաև կապիտալի կենտրոնացման ու համակենտրոնացման և շուկայական տնտեսության կարգավորման գործառնությունը, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի նպաստում են շուկայական տնտեսության զարգացմանը: Վարկի նշված գործառնությունները փոխադարձաբար կապված են միմյանց և պայմանավորում են մեկը մյուսին:

Վարկային ու բանկային համակարգի զարգացումն ու կատարելագործումը կարգավորող բանկային իրավական ակտերը սահմանում են ժամանակակից պայմաններին համապատասխան դարձնել վարկավորման պայմանները, վարկի տեսակները, վարկի ձևերը, վարկավորման մեթոդները, տոկոսադրույքները, ինչպես նաև բանկային պատասխանատվության ձևերը, որոնք նպատակ ունեն բարձրացնելու վարկային գումարների օգտագործման արդյունավետությունը:

Այսօր բանկային գործունեության իրավական կարգավորմանն ուղղված օրենսդրությունը արտացոլում է հանրապետության վարկային քաղաքականության առանձնահատկությունները, ըստ որի շերտավորված են բանկային վարկը կարգավորող իրավական նորմերը, որոնց համաձայն գործող վարկերը կարելի է դասակարգել հետևյալ ձևով՝

1. Ըստ սուբյեկտների (իրավաբանական և ֆիզիկական անձինք):
2. Ըստ ժամկետների (կարճաժամկետ, միջին տևողության և երկարաժամկետ):
3. Ըստ ձևերի՝ միջբանկային, առևտրային, սպառողական, լիզինգային, ինչպես նաև՝ հիպոթեկային և միջազգային վարկեր, որոնք միմյանցից տարբերվում են վարկի սուբյեկտների, օբյեկտների, նաև տոկոսադրույքների, տոկոսի վճարման աղբյուրների և այլ ձևերով:

4. Ըստ մարման կամ վերադարձման ժամկետների՝ ժամկետային վարկ, վերադարձման ժամկետը երկարացված կամ վերաձևակերպված վարկ, տարկետված վարկ և ժամկետանց վարկ:

ՀՀ բանկային գործունեության տնտեսական հիմքի առանձնահատկությունն այն է, որ բանկերը հանդես են գալիս վարկատուի և վարկառուի դերում:

Բանկերի ու վարկառուների միջև իրականացվող վարկահաշվարկային իրավահարաբերությունները կարգավորվում են բանկային օրենսդրությամբ և նրանց միջև կնքված վարկային պայմանագրերով: Ըստ վարկային պայմանագրի՝ վարկի տեսակները, վարկաչափը, վարկավորման կարգը /կանխիկ կամ փոխանցումով/, տոկոսադրույքները, վերադարձման ժամկետները տարբեր են, որոնք հիմնականում պայմանավորված են բանկի տեսակով և նրա հաճախորդների ֆինանսական վիճակով:

Վարկային պայմանագիրը այն իրավական հիմքն է, որի միջոցով իրականացվում և կարգավորվում են վարկային գործունեությունից ծագող փոխհարաբերությունները վարկատուների և վարկառուների միջև: Բանկային պայմանագիրը նպաստում է առևտրահաշվարկային հարաբերությունների արդյունավետ կազմակերպմանը, ինչպես նաև՝ արտադրության ու շրջանառության արդյունավետության բարձրացմանը: Վարկային պայմանագիրը վարկատուի և վարկառուի միջև վստահելի և փոխշահավետ հարաբերություններ հաստատելու հնարավորություններ է ստեղծում:

Բանկային գործունեության տնտեսական հիմքի մյուս առանձնահատկությունն այն է, որ բանկերն իրականացնում են նաև օրենսդրությամբ սահմանված տոկոսային քաղաքակա-

նություն,¹³ որը պայմանավորված է տոկոսադրույքների շերտավորման չափանիշներով, դրանց հաշվարկման ու գանձման կարգով, նաև վարկային շուկայի, փոխառու միջոցների առաջարկի ու պահանջարկի հարաբերակցությամբ, դրամի արժեզրկման և այլ պայմաններով:

ՀՀ բանկային համակարգի գործունեության տնտեսական հիմքն այն է, որ «ՀՀ կենտրոնական բանկի մասին» օրենքին համապատասխան՝ Կենտրոնական բանկին՝ որպես իրավաբանական անձի, տրված են որոշակի իրավունքներ ու պարտականություններ: Հատկանշական է, որ Կենտրոնական բանկը ազատված է բոլոր տեսակի հարկերից ու տուրքերից: Կենտրոնական բանկին է վերապահված շրջանառության մեջ կանխիկ դրամ բաց թողնելու և այն շրջանառությունից հանելու իրավունքը, դրամաշրջանառության կազմակերպումը, դրամավարկային քաղաքականության մշակումն ու իրականացումը, բանկային համակարգի համակարգումը և զարգացումը, վճարահաշվարկային հարաբերությունների կազմակերպումը, տնտեսական նորմատիվների չափանիշների որոշումը, դրանց պահպանումը, բանկերի կանոնադրական կապիտալի և ընդհանուր կապիտալի նվազագույն չափի սահմանումը, շահույթի բաշխման և օգտագործման չափի որոշումը, նաև բանկային համակարգին վերաբերող այլ խնդիրներ¹⁴:

Բանկային գործունեության իրավական կարգավորմանն ուղղված իրավական ակտերում ամրապնդված են նաև դեպոզիտային պայմանագրեր կնքելու քաղաքականությունը, համաձայն որի դեպոզիտային պայմանագիր է կնքվում բանկերի և նրանց ավանդատուների միջև, որի հիման վրա ավանդատուի համար բացվում է դեպոզիտային հաշիվ, որտեղ նշվում են գումարի մուծման- փոխանցման կարգը, ժամկետը, տոկոսադրույքը, կողմերի իրավունքներն ու պարտականությունները:

Պետության տնտեսական հարաբերությունների համալիրում իր ուրույն տեղն ունի բանկային գործունեության իրավական կարգավորումը: Հանրապետությունում բանկային գործունեության իրավական կարգավորման հիմնահարցը նպատակահարմար է լուսաբանել «կարգավորում» հասկացության սահմանումների պարզաբանմամբ:

Բանկային գործունեության նպատակը դրամի հավաքումն է, և ժամանակավորապես ավելցուկ փողը պահանջ ունեցողներին տրամադրելը, որը գործնականում դարձել է մեծաթիվ հաճախորդների հետ յուրաքանչյուր օր վերարտադրվող բանկային իրավական հարաբերությունների պատճառ, որով էլ պայմանավորված է ձեռնարկատիրական գործունեության այս տեսակի իրավական կարգավորման անհրաժեշտությունը:

Միաժամանակ պետք է նկատել, որ կարգավորումը իրավագիտության մեջ միշտ որոշակի բնույթ ունի և մեծամասամբ օգտագործվում է «գործունեություն» բառի ուղեկցությամբ, որով կոնկրետացվում է հետաքրքրություն ներկայացնող բնագավառը:

Բանկային համակարգի և բանկային գործունեության առանձին ինստիտուտներին վերաբերող օրինաչափությունները և հիմնախնդիրները գտնվում են իրավագետների ուշադրության կենտրոնում, որոնց իրավական կարգավորման հիմնահարցերի լուսաբանման ուղղությամբ, սակայն այսօր աննշան գործ է արված: Այնուամենայնիվ պետք է նկատել, որ բանկային և առևտրային գործունեության կարգավորումը մեզանում առաջին հերթին կրում է գործնական ու կիրառական, քան տեսական բնույթ: Բանկային օրենսդրության բնագավառում իրավական սահմանումներ են ստացել այնպիսի զուտ բանկային հասկացություններ, ինչպիսիք են «բանկային գործունեությունը», «բանկային ավանդը» և այլն: Միևնույն ժամանակ օրենսդրորեն տրված են այնպիսի հիմնարար հասկացությունների սահմանումները, ինչպիսիք են «կանոնադրական կապիտալը»¹⁵, «վարկը»¹⁶, «արժեթղթերը», «փոխառությունը», «ապահովագրությունը»: Իրավական ակտերը ուսումնասիրելիս դժվար չէ նկատել, որ հիշատակված բանկային կատեգորիաների օրենսդրական ամրագրումները հստակեցնում են տնտեսագիտության և իրավունքի փոխհարաբերության սահմանները, երբ տնտեսական և ոչ տնտեսական շահերից բխող և դրանց առնչվող երևույթները ստանում են իրավական ձևակերպումներ: Պատկերը, կարծում ենք, ամբողջանում է, երբ այդ տնտեսական հասկացություններն օրենսդրորեն սահմանելիս հաճախակի կիրառվում է «կարգավորում» արտահայտությունը:

Այսպիսով, եթե բանկային օրենսդրությունը նշում է բանկային գործունեության իրավական կարգավորման անհրաժեշտությունը, ապա նույնը չի կարելի ասել «բանկային գործունեության» և «կարգավորման» հասկացությունների սահմանման վերաբերյալ: Նշվածի նպատակահարմարության հիմնավորումը, թերևս, կարող է նպաստել բանկային գործունեության դաշտի այն ընդգրկումների ի հայտ բերմանը, որոնց շրջանակներում հիմնա-

¹³ Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, հոդ. 887, Ե., 1998:

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ օրենքը «Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական բանկի մասին»՝ ընդունված ԱԺ կողմից 1996թ. հունիսի 30-ին, հոդ. 5, 6 (ՀՀ գործող օրենքների ժողովածու, 1995-1999թթ., գիրք Ա, Ե, 1999):

¹⁵ ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգիրք: Ընդունված է 28.07.1998թ. հոդվ. 77, կետ 1:

¹⁶ Տե՛ս՝ Նույն տեղում, գլուխ 47:

վորված կարող են լինել բանկային գործունեությունը մի կողմից՝ որպես ձեռնարկատիրական գործունեության տարատեսակ, և որպես բանկերի ընդհանուր գործունեության մակրոտնտեսական ամփոփում՝ մյուս կողմից:

Ձեռնարկատիրական և բանկային գործունեության իրավական կարգավորման ընդգրկումները և վերջիններիս համադրումը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ եթե ձեռնարկատիրական գործունեությունն արտահայտվում է առևտրային կազմակերպությունների ստեղծման, գործունեության և գործունեությունը դադարեցնելու պայմանների ու դեպքերի իրավական կարգավորմամբ, որի կարևորությունը ձեռնարկատիրական գործունեությունը կազմակերպելիս դժվար է թերագնահատել, ապա բանկային գործունեությունը ունի այն կարևոր առանձնահատկությունը, որ երկրի Կենտրոնական բանկը իրավասու է լուծելու բանկային համակարգի տնտեսական բնույթի այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են բանկերի կայունությունը, իրացվելիությունը, վճարունակությունը: Նշված խնդրի լուծումը ենթադրում է արդեն ոչ միայն գործունեության իրավական, այլև տնտեսական կարգավորում, այդ թվում հիմնական տնտեսական նորմատիվների միջոցով:

Վերջապես, բանկային գործունեության դադարեցումը ոչ թե միայն տնտեսական իրադարձությունների հետևանքով իրավական ձևակերպում ստացած դեպքերի շուրջն է, այլ նաև զուտ տնտեսական այնպիսի դեպքերի շուրջն է, ինչպիսիք են հիմնական կապիտալի զգալի մասի սպառումը, Կենտրոնական բանկի խորհրդի սահմանած ամփոփ ցուցանիշների գնահատականի ցածր լինելը և հիմնական տնտեսական նորմատիվներից մեկի պարբերաբար խախտումը: Ի տարբերություն առևտրային կազմակերպությունների գործունեության մյուս տեսակների, որոնց համար ներկայումս իրավական կարգավորումը բացարձակապես չի նախատեսում տնտեսական կարգավորման տարրեր, և որը հետևանք է «Քաղաքացիների և իրավաբանական անձիք քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք են բերում ու իրականացնում իրենց կամքով և իշահ իրենց: Նրանք ազատեն պայմանագրերի հիման վրա սահմանելու իրենց իրավունքներն ու պարտականությունները, որոշելու պայմանագրի՝ օրենսդրությանը չհակասելու ցանկացած պայման: Քաղաքացիական իրավունքները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով»¹⁷, և այնուհետև «Ապրանքները, ծառայությունները և ֆինանսական միջոցները ՀՀ ողջ տարածքում տեղաշարժվում են ազատորեն»¹⁸ հիմնարար դրույթների գործողությամբ, բանկային գործունեությունը ոչ միայն ենթարկվում է իրավական կարգավորման, այլև այդ կարգավորումն առաջին հերթին կենսական անհրաժեշտություն է դառնում:

«Բանկային գործունեության» և դրա «իրավական կարգավորման» առանձնացումը բանկային օրենսդրության մեջ, ինչպես պնդում են որոշ իրավագետներ բավարար հիմնավորված չեն և ամբողջությամբ չեն արտացոլում հիշյալ հասկացությունների իրավական բովանդակությունը:

Իրավական առումով կարելի է ասել, որ բանկային գործունեությունը բանկային իրավական ակտերով սահմանված շահույթ ստանալու, ավանդների ներգրավման և դրանց օգտագործման գործառույթ է, որը կախված է Կենտրոնական բանկի տնտեսական կարգավորումից և բանկի այդ կարգավորման շրջանակներում համապատասխան գործունեությունից:

Բանկային գործունեության իրավական կարգավորմանն ուղղված օրենսդրական և ենթաօրենսդրական ակտերում ամրապնդված է նաև դեպոզիտային պայմանագրեր կնքելու քաղաքականությունը, համաձայն որի դեպոզիտային պայմանագիր է կնքվում բանկերի և նրանց ավանդատուների միջև, որի հիման վրա ավանդատուի համար բացվում է դեպոզիտային հաշիվ, որտեղ նշվում են գումարի մուծման-փոխանցման կարգը, ժամկետը, տոկոսադրույքը, կողմերի իրավունքներն ու պարտականությունները¹⁹:

ՀՀ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները բանկի մասնակից կարող են լինել օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով: Բանկի մասնակից չեն կարող լինել կուսակցությունները և արհեստակցական միությունները: Նրանք կարող են լինել միայն ավանդատուներ:

Ըստ բանկային գործառնությունների ծավալի, բանկերը գործում են ա/ համընդհանուր և բ/ մասնագիտացված սկզբունքներով: Համընդհանուր համարվում են այն բանկերը, որոնք իրականացնում են լայն շրջանակի բանկային գործառնություններ: Մասնագիտացված բանկերն իրականացնում են որևէ մեկ տեսակի բանկային գործառնություն. օրինակ՝ խնայողական կամ լիզինգային գործառնություն: Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ հանրապետությունում բանկային մարմինները հիմնականում ծավալվում են բազմապրոֆիլ գործունեություն:

ՀՀ տարածքում գործող բանկերին թույլատրվում է սահմանված կարգով ՀՀ-ում և նրա

¹⁷ ՀՀ Քաղաքացիական Օրենսգիրք, 1998թ., հոդ.3, կետ 2:

¹⁸ Տես՝ Նույն տեղում, հոդ 3, կետ 3:

¹⁹ Տես՝ Նույն տեղում, հոդ 3, կետ 3:

տարածքից դուրս հիմնել մասնաձյուղեր: Բացի մասնաձյուղերից, առևտրային բանկերը, որպես տեղական մարմիններ՝ կարող են ունենալ ներկայացուցչություններ: Օրենքով առևտրային բանկերին թույլատրված է ունենալ նաև գործառնական գրասենյակներ: Այդ գրասենյակները հանդիսանում են բանկի կամ նրա մասնաձյուղի, այդ թվում՝ օտարերկրյա բանկի մասնաձյուղից դուրս գտնվող առանձնացված գրասենյակ (կետ), որը գործում է բանկի կողմից տրված լիազորությունների սահմաններում և նրա անունից կարող է իրականացնել բանկային և «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված ֆինանսական գործառնությունների մի մասը:

ПОНЯТИЕ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

А. Хтрян, С.Григорян

Обсуждено банковское дело как совокупность специальных субъектов, функционирующих согласно законодательству, и действующих с целью получения выгоды. В качестве примера рассмотрена Банковская система Республики Армения, которая включает в себя Центральный банк, все банки, действующие в Республике Армения, включая филиалы иностранных банков.

CONCEPT AND LEGAL BASIS OF BANK ACTIVITIES

H.Khtryan, S.Grigoryan

Banking as a set of special entities, carried out by legislation and aimed at winning is discussed. As an example the banking system of Armenia, including the Central Bank, all banks operating in the Republic of Armenia, as well as branches of foreign banks is considered.

ԳՈՐԳԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ՃՅՈՒՂ ԵՎ ՆՐԱ
ԿԱՊԸ ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՅԼ ՃՅՈՒՂԵՐԻ ՀԵՏ

Միքան Մաթևոսյան

Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, մագիստրատուրա
(դոց. Ն. Հովսեփյան)

Ամփոփում. Ներկայացված է գորգագործության ներկա վիճակը ՀՀ-ում, նրա ազդեցությունը տնտեսության մյուս ճյուղերի, հատկապես ոչխարաբուծության վրա:

Հայկական լեռնաշխարհը գորգագործության մշակույթի սկզբնավորման, ձևավորման և զարգացման բնօրրաններից է: Գորգը բազմագույն զարդանախշերով, խավածածկ կամ առանց խավի քառանկյուն գեղարվեստական գործվածք է: Գորգերը հիմնականում հյուսվում են թելերից: Հանդիպում են նաև ասեղնագործ և գույնզգույն կտորներից կարված գորգեր: Դրանք հիմնականում գործվել են բրդի, վուշի, մետաքսի և բամբակյա թելերից: Առանց խավի գորգերը հայերի մոտ կարպետ են կոչվել: Վաճառականներից այդ անունը անցել է Եվրոպա և եվրոպացիները բոլոր տեսակի գորգերին կարպետ են ասում²⁰:

Գորգագործությունը որպես տնտեսության ավանդական ճյուղ կարող է իր նշանակալի տեղն ու դերն ունենալ նաև զբոսաշրջության զարգացման գործում: ՀՀ 2014-2025թ հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրում զբոսաշրջությունը սահմանվել է, որպես գերակա ուղղություն: Վերջին տարիներին պետության կողմից հատուկ ուշադրության է արժանանում այս ոլորտը: Ըստ ծրագրի նախատեսվում է, որ ներգնա զբոսաշրջությունը կպահպանի իր դերը, որպես երկրի արտահանման երրորդ խոշորագույն ոլորտ և ծրագրի գործողության ընթացքում կկազմի ընդհանուր արտահանման գրեթե 24 տոկոսը²¹: Հետևապես գորգագործության արտադրության խթանումը Հայաստանում զբոսաշրջության զարգացման լավագույն նախադրյալներ կարող է ստեղծել:

Հայաստանում գորգագործությամբ զբաղվում են հինգ ընկերություններ՝

- «Թուֆենկյան թրանս Կավկազուս» ՍՊԸ
- «Մեգերեյան կարպետ» ԲԲԸ
- «Արմեն կարպետ» ԲԲԸ
- «Ղարաբաղ կարպետ» ՍՊԸ
- «Ջրաշող» ՓԲԸ

Գործում են նաև մի քանի փոքր տնայնագործական արտադրություններ: Ամենախոշորները՝ Թուֆենկյան թրանս Կավկազուսը և Մեգերեյան կարպետ, արտադրում են բացառապես ձեռագործ, իսկ Արմեն կարպետը՝ մեքենայական գորգեր:

Այս ընկերությունների համեմատ արտադրության առավել փոքր ծավալներ ունի Իջևանի նախկին գորգագործական կոմբինատը՝ Ջրաշողը:

Թուֆենկյան թրանս Կավկազուսը զբաղվում է ձեռագործ գորգերի, ծածկոցաշալի արտադրությամբ և վաճառքով: Արտադրությունը կենտրոնացված է Երևանի, Գեղարքունիքի, Արմավիրի և Շիրակի մարզերում: Այս տեսանկյունից ձեռնարկությունն անմիջական մասնակցություն ունի նաև տարածաշրջանային զարգացման ծրագրերին:

Գորգի արտադական գործընթացը բաժանված է միքանի փուլերի, որոնք կատարվում են ձեռքով: Դրանցից կարևորներն են՝ բրդյա թելի մշակումը և մանուրը, ներկումը, գորգագործումը, գորգի կրումը, խուզումը, և վերջնական գործընթացը՝ գորգի լվացքը: Հանրապետությունում խնամվող ոչխարներից տարեկան ստացվում է շուրջ 1500 տոննա բուրդ, որի հիմնական մասն անասնապահական տնտեսություններն իրացնում են ներքին շուկայում և Վրաստանում: Տարատեսակ թելեր պատրաստելու նպատակով զգալի քանակով բուրդ է գնում Սուրենավանի Բրդի վերամշակման» գործարանը: Արմեն կարպետը այդ թելերն օգտագործում է ձեռագործ գորգերի, գոբելների ու կարպետների հյուսվածքներում: Մնացած բրդից ձեռներեցները պատրաստում են անկողնային պարագաներ: Հետևապես կարող ենք փաստել, որ գորգագործության զարգացումը ուղղակիորեն կնպաստի նաև ոչխարաբուծության զարգացմանը:

Արտադրական գործընթացում օգտագործվում է ավելի քան 240 գունային երանգ: Գորգերը ամբողջությամբ պատրաստվում են ձեռքով, ընտրագույն բուրդը նախ մանվում, ներկվում, այնուհետև գործվում է: Թուֆենկյան թրանս Կավկազուսը ընկերությունը ստեղծում է խիտ հյուսվածքով, նրբերանգ գորգեր ինտերիերի ստեղծման համար: Կիրառվող թելանյութը բացառապես բնական ծագման է՝ առանց սինթետիկ բաղադրամասի: Ընկերության արտա-

²⁰ Հայաստանի Սովետական հանրագիտարան

²¹ ՀՀ 2014-2025թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր

դրանքը վաճառվում է ԱՄՆ-ում և Եվրոպայում գործող Թուֆենկյան գորգերի այլ վաճառա-
սրահներում: Հայաստանում Մեգերեյան կարպետ գորգագործական ընկերությունը բացվեց
2002 թվականին: Մեգերեյան հաստատությունը երկար տարիներ զբաղվել է ձեռքով գործած
գորգերի առևտուրով: Մեգերեյանները ամեն մի տեսակի զարդարանք հարմարեցնում են
հաճախորդների ճաշակին: Ընկերության արտադրանքի 85%-ը վաճառվում է ԱՄՆ-ում, իսկ
15%-ը՝ արտահանվում է Եվրոպա և Ռուսաստան:

Ղարաբաղ կարպետ ՍՊԸ-ն հիմնադրվել է 2013 թվականին Արցախում: Ընկերությունը
զբաղվում է ձեռագործ գորգերի արտադրությամբ: Գործարաներ ունեն մայրաքաղաք Ստեփա-
նակերտում, ինչպես նաև Շուշի և Ճարտար քաղաքներում, որտեղ դարեր շարունակ զար-
գացած է եղել գորգագործությունը: Ընկերությունը մեծամասամբ արտադրում է հայկական ա-
վանդական, մասնավորապես՝ տիպիկ արցախյան գորգեր: Արդեն մի քանի հազարմյակ Ար-
ցախի գորգերը մեծ ճանաչում և համբավ ունեն աշխարհով մեկ: Հիմնական նպատակը, գոր-
գագործության դարավոր ավանդույթի վերականգնելն ու արցախյան գորգերի համբավն աշ-
խարհով տարածելն է: Ընկերության արտադրանքը վաճառվում է եվրոպական շուկաներում:

Արմեն կարպետ ԲԲԸ-ն հիմնադրվել է 2002 թվականին Խորհրդային Միության ժամանա-
կահատվածում հիմնադրված Հայգորգ ընկերության հիման վրա: Սկզբնական շրջանում ընկե-
րությունը զբաղվում էր միայն ձեռագործ գորգերի արտադրությամբ, իսկ սկսած 2007 թվա-
կանից՝ միայն մեքենայական գորգերի արտադրությամբ: Ընկերությունը հաջողությամբ
գործում է ֆրանսիական և ռուսական շուկաներում³:

«Ջրաշող» ՓԲԸ-ն հիմնադրվել է 2005 թվականին: Ընկերությունը զբաղվում է գորգերի և
գորգագործական արտադրատեսակների արտադրությամբ: Այս ընկերությունն արտադրու-
թյան առավել փոքր ծավալներ ունի:

Հայաստանում արտադրված ձեռագործ գերգերի 80%-ը հիմնականում սպառվում է ԱՄՆ-
ում, իսկ 20%-ը՝ Եվրոպայում: Մեքենակայան գորգերը հիմնականում սպառվում են ԱՊՀ
երկրներում, Վրաստանում:

Հայկական գորգերի արտադրությունը վերջին տարիներին աճել է: ՀՀ ազգային վիճա-
կագրական ծառայության հրապարակած տվյալների համաձայն 2013թ Հայաստանում գոր-
գերի արտադրության ծավալները հունվար-փետրվար ամիսներին կազմել է 1.4 տոննա, հուն-
վար-դեկտեմբեր ամիսներին կազմել է 3.9 տոննա: Հետևաբար Հայաստանում գորգերի արտա-
դրության ծավալներն աճել են 3.2 անգամ: 2014 թվականին Հայաստանում գորգերի արտա-
դրության ծավալները կազմել է 12.3 տոննա գորգ և գորգեղեն: 2015 թվականի հունվար-դեկ-
տեմբեր ամիսներին Հայաստանում արտադրվել է 41 տոննա գորգ: Գորգերի արտադրության
ծավալների նման աճը փաստում է, որ դրանց նկատմամբ պահանջարկն աճել է: Քանի որ
բնական բրդից գործված գորգերը ունեն բարձր արժեք դրանք հիմնականում սպառվում են ոչ
թե ներքին այլ արտաքին շուկաներում: Հետևապես գորգերի արտադրության ծավալի վրա
անմիջականորեն կարող են ազդել համաշխարհային տնտեսությունում տեղի ունեցող
փոփոխությունները:

Աղյուսակ 1. Հայաստանի Հանրապետության մարզերում 2011-2020 թվականներին բրդի
արտադրության ակնկալվող ծավալները (տոննա)

[/https://www.spyur.am/am/companies/armen-carpet-merged-with-rmcarpet/3629/](https://www.spyur.am/am/companies/armen-carpet-merged-with-rmcarpet/3629/)

Մարզերը	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ք. Երևան	5.0	6.0	7.0	7.8	8.5	9.0	10.0	11.0	12.0	12.6
Արագածոտ	193.7	208.	229.	257.	290.	315.	345.	386.1	449.0	519.2
Արարատ	155.1	159.	166.	177.	197.	197.	208.	22.4	244.3	309.4
Արմավիր	128.7	134.	146.	159.	176.	175.	194.	213.3	239.1	276.8
Գեղարքունի	263.6	286.	319.	348.	398.	420.	457.	524.2	591.6	684.5
Լոռի	85.7	92.9	98.7	108.	129.	137.	148.	166.8	193.5	224.5
Կոտայք	103.4	115.	129.	149.	171.	185.	204.	240.5	275.1	325.8
Շիրակ	170.5	190.	223.	257.	293.	330.	370.	419.5	486.1	564.7
Սյունիք	156.2	167.	184.	205.	229.	240.	260.	288.6	325.8	373.5
Վայոց Ձոր	48.8	53.5	58.3	65.2	74.7	78.7	86.5	96.8	109.6	129.1

ԵՀՀ ՈւԳԸ գիտական հանդես							2015-2016			
Տավուշ	420	47.8	55.2	62.6	72.0	79.3	90.2	102.5	119.8	139.9
Ընդամենը	1352.7	1462	1612	1800	2040	2180	2389	2693.6	3075.	3560.0
	5	5	0	9	8	6		)		

Ինչպես վերը նշվեց հայկական գորգի արտադրության համար օգտագործվում է տեղական ոչխարի բուրդը, որը կապված է ոչխարաբուծության հետագա զարգացման հետ: Ոչխարաբուծությունը լինելով շահավետ ճյուղ տալու է նաև բրդի արտադրություն, իսկ դրա օգտագործման ամենարդյունավետ ոլորտը գորգագործությունն է:

Արտադրված բրդի վաճառքը գորգագործներին, գյուղացուն կապահովին լրացուցիչ եկամուտ: Հայաստանի Հանրապետության բրդի շուկան 2011-2020 թվականներին ակնկալում է 1352.7 տոննայից աճելու է մինչև 3560.0 տոննա:

Այսպիսով, գորգագործությունը լինելով տնտեսության ոչ մեծ ճյուղ, այնուամենայնիվ կարող է մեծ դեր ունենալ տնտեսության գերակա ճյուղերի՝ զբոսաշրջության և գյուղատնտեսության զարգացման համար:

КОВРОТКАЧЕСТВО КАК ТРАДИЦИОННАЯ ОТРАСЛЬ ЭКОНОМИКИ И ЕГО
ОТНОШЕНИЯ С ДРУГИМИ ЭКОНОМИЧЕСКИМИ ОТРАСЛЯМИ РА

Сиран Матевосян
Экономический факультет, магистр
(доц. Н. Овсепяна)

Резюме . Представлено текущее состояние ковроткачества в Армении, его влияние на другие отрасли экономики, особенно овцеводство.

CARPET WEAVING AS A TRADITIONAL INDUSTRY OF ECONOMY AND ITS
RELATIONS WITH OTHER ECONOMIC INDUSTRIES OF RA

Siran Matevosyan
Faculty of Economics
(prof. N. Hovsepyan)

Summary . The current state of carpet weaving in Armenia, its impact on other sectors of the economy, especially sheep breeding, is presented.

ՀՀ-ՈւԿ ՂԵՂՈՐԱՑՔԻ ԵՎ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ
ԱՐՏԱՀԱՆՈՒՄՆ ՈՒ ՆԵՐՄՈՒԾՈՒՄԸ

Ալլա Հմայակյան

տնտեսագիտական ֆակուլտետ, 4-րդ կուրս

Ամփոփում. Քննարկված են ՀՀ-ում դեղերի, դեղանյութերի, դեղաբուսական հումքի և հետազոտվող դեղագործական արտադրանքի ներմուծման և արտահանման պայմաններն ու դրանց բարելավման ուղիները

Հայաստանի Հանրապետության տարածք դեղերը, դեղանյութերը, դեղաբուսական հումքը և հետազոտվող դեղագործական արտադրանքը ներմուծվում են և ՀՀ տարածքից արտահանվում են կառավարության սահմանած կարգի համաձայն:

Դեղերի, դեղանյութերի, դեղաբուսական հումքի մեծածախ իրացումը իրականացնում են մատակարարները՝ Լիազոր մարմնի հաստատած «Պատշաճ բաշխման գործունեության» կանոնների համաձայն: Դեղերի մեծածախ իրացման լիցենզիան մատակարարին տրամադրում է Լիազոր մարմինը՝ ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով: Լիցենզիայի հետ մեկտեղ տրամադրվում է ներդիր, որում պարտադիր պետք է նշում կատարվի մատակարարի կողմից մեծածախ իրացման ենթակա՝ պահպանման ընդհանուր պայմանները բավարարող դեղերի, թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութեր պարունակող, իմունաբանական, ռադիոակտիվ դեղերի մասին: Տեղական արտադրողին խրախուսելու համար 2005 թվականից կառավարությունը արտոնություն սահմանեց հայրենական արտադրողների համար, ըստ որի ՀՀ-ում դեղերի արտադրության լիցենզիա ունեցող անձիք, առանց դեղերի մեծածախ իրացման լիցենզիայի, իրավունք ունեն իրականացնելու սեփական արտադրության արտադրանքի մեծածախ իրացում ՀՀ-ի և ԼՂՀ-ի սահմաններում: Մեծածախ իրացման ենթակա չեն դեղատանը պատրաստված և մանրակշռված դեղերը:

Դեղերի որկաի ապահովման կարևորագույն բաղադրիչներից է դեղերի ներմուծման հսկողությունը, որն առանձնահատուկ նշանակություն ունի հատկապես մեր երկրի համար, քանի որ ՀՀ-ում գրանցված դեղերի միայն 7-8%-ն է տեղական արտադրության:

Դեղերի ներմուծումը բարդ գործընթաց է, որն ընդգրկում է՝

- Տեսականու և դրա քանակական պահանջարկի որոշում (կատարվում է դեղագործական շուկայի իրավիճակային վերլուծություն, առաջարկի ու պահանջարկի ուսումնասիրություն),
- Մատակարարի (արտադրողի) ընտրություն,
- Բանակցությունների վարում մատակարարման ու վճարման պայմանների, գների վերաբերյալ և մատակարարի հետ պայմանագրի կնքում,
- Ներմուծման հավաստագրի (թույլտվության) ստացում և մաքսազերծում (որակի պետական հսկողության ապահովում),
- Ներմուծման իրականացում, տեղափոխում և պահեստավորում:

ՀՀ տարածքում դեղեր, դեղանյութեր, դեղաբուսական հումք և հետազոտվող դեղագործական արտադրանք ներմուծելու իրավունք ունեն՝

- 1) Մատակարարները՝ դեղերի մեծածախ իրացման լիցենզիայի առկայության դեպքում.
- 2) Իրավաբանական անձինք կամ անհատ ձեռնարկատերերը, որոնց գործունեությունն առնչվում է դեղեր, դեղանյութեր, դեղաբուսական հումք հետազոտելու, փորձարկումներ անցկացնելու, որակի, արդյունավետության, անվտանգության հսկողության հետ՝ այդ աշխատանքների համար պահանջվող ծավալների և տեսականու սահմաններում.
- 3) Օրենսդրությամբ սահմանված կարգով բարեգործական կամ մարդասիրական որակված ծրագրերի շրջանակներում դեղեր ներմուծող իրավաբանական անձինք կամ անհատ ձեռնարկատերերը.
- 4) Օտարերկրյա արտադրողների ներկայացուցչությունները կամ ներկայացուցիչները՝ գրանցման և փորձարկման նմուշներ (դեղեր, դեղանյութեր, դեղաբուսական հումք, հետազոտվող դեղագործական արտադրանք) և ցուցահանդեսային նմուշներ ներմուծելիս կամ արտահանելիս: Դեղեր, դեղանյութեր, դեղաբուսական հումք, հետազոտվող դեղագործական արտադրանք ներմուծելը թույլատրվում է ներմուծման հավաստագրի հիման վրա (ներմուծման հավաստագրերը տրվում են համապատասխան փորձագիտական եզրակացության հիման վրա՝ ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով).
- 5) Հայաստանի Հանրապետությունում դեղերի արտադրության լիցենզիա ունեցող իրավաբանական անձինք և անհատ ձեռնարկատերերը՝ արտադրական նպատակներով դեղանյութեր և դեղաբուսական հումք ներմուծելու դեպքում: Արտադրական նպատակով թույլա-

տրվում է ներմուծել այն դեղանյութերը և դեղաբուսական հումքը, որոնց տվյալները ներկայացված են վերջնական արտադրանքի գրանցման փաստաթղթերում, բացառությամբ դեղաձևի մշակման և միայն արտահանման նպատակով արտադրվող դեղերի համար ներմուծվող դեղանյութերի և դեղաբուսական հումքի: Դեղ արտադրողի կողմից դեղանյութեր կամ դեղաբուսական հումք ներմուծելու դեպքում ներմուծման հավաստագիր տրամադրելիս չի կատարվում լաբորատոր փորձաքննություն:

6) Պետական կառավարչական հիմնարկները:

ՀՀ կառավարությունը սահմանում է դեղերի, դեղանյութերի, դեղաբուսական հումքի, հետազոտվող դեղագործական արտադրանքի ներմուծման համար իրականացվող փորձաքննության կարգը և անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկը:

Հայաստանի Հանրապետության տարածք կարող են ներմուծվել բացառապես ՀՀ-ում գրանցված դեղերը, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի: Ներմուծվող դեղը դեղի մեծածախ իրացման լիցենզիա ստացած մատակարարի կողմից պետք է ապահովվի Հայաստանի Հանրապետությունում գրանցված դեղի ներդիր-թերթիկով՝ գրառումներում ավելացնելով իր անվանումը, գտնվելու վայրը, տվյալներ՝ սպառողների հետ կապը ապահովելու համար: ՀՀ-ում գրանցված դեղերը, օրենքի համաձայն, ՀՀ կարող են ներմուծվել դեղերի մեծածախ իրացման լիցենզիա ունեցող ցանկացած սուբյեկտի կողմից:

Ներմուծման հավաստագրի տրամադրման համար դեղի գրանցված լինելը պարտադիր չէ՝

- Արտակարգ իրավիճակների կամ դրանց առաջացման վտանգի առկայության դեպքում.
- Բարեգործական և մարդասիրական ծրագրերի շրջանակներում ներմուծվող դեղերի համար.
- Լիազոր մարմնի գրավոր որոշման առկայության դեպքում՝ պետության կարիքների կամ առանձին հիվանդների համար բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնելու նպատակով դեղերի ներմուծման դեպքում.
- Այն դեղերի մեծաքանակ կիսաարտադրանքների համար, որոնք անցել են արտադրության բոլոր փուլերով, բացառությամբ վերջնական փաթեթավորման ու մակնշման, և որոնց վերջնական արտադրանքը Հայաստանի Հանրապետությունում գրանցված է կամ ներմուծվում է գրանցման նպատակով.
- Կենդանաբանական այգիների կենդանիների համար նախատեսված դեղերի ներմուծման դեպքում:

Ներմուծման հսկողությունն իրականացվում է ներմուծվող դեղերի ու դեղանյութերի հավաստագրման ճանապարհով: Ապրանքը մաքսային սահմանից հանրապետություն չի թույլատրվում ներմուծել մինչև ՀՀ առողջապահության նախարարության հավաստագրով չի հաստատվում դրա որակը: ՀՀ դեղերի և դեղանյութերի ներմուծման հավաստագիրը տրվում է ՀՀ ԱՆ փորձագիտական կենտրոնի եզրակացության հիման վրա:

Ներմուծման հավաստագիր ստանալու համար տնտեսավարող սուբյեկտը հայտ է ներկայացնում ՀՀ ԱՆ, հայտին կցելով՝

- ✓ համապատասխան գործունեություն իրականացնելու լիցենզիայի պատճենը,
- ✓ դեղերի և/կամ դեղանյութերի ձեռք բերման պայմանագիրը՝ ստորագրված և կնքված կողմերի կողմից (բնօրինակը և պատճենը),
- ✓ հաշիվ-ապրանքագիր՝ կնքված մատակարարի կողմից (բնօրինակը և պատճենը),
- ✓ ապրանքափոխադրման բեռնագիրը (բնօրինակը և պատճենը),
- ✓ դեղի և/կամ դեղանյութի յուրաքանչյուր խմբաքանակի որակի հավաստագիրը:

Այնուհետև կատարվում է նմուշառում՝ լիազոր մարմնի կողմից: Նմուշառման սկզբում կատարվում է բեռի արտաքին զննում, որոշվում է փաթեթավորման որակը, ամբողջականությունը, ինչպես նաև տարայի ու փաթեթի համապատասխանությունը հաստատված պահանջներին: Միաժամանակ ստուգվում են ապրանքի պահպանման պայմանները (ջերմաստիճանային ռեժիմ, խոնավություն և այլն): Դրան հաջորդում է փորձանմուշների ընտրությունը: Ներմուծվող բոլոր դեղերի բոլոր սերիաներից ընտրվում են փորձանմուշներ՝ լաբորատորային փորձաքննության համար (Ոչ արտադրական նպատակներով ներկրվող դեղանյութերը ենթարկվում են պարտադիր սերիական լաբորատորային փորձաքննության): Փորձանմուշների մնացած քանակները վերադարձվում են հայտատուին՝ համապատասխան նշում կատարելով նմուշառման ակտում:

Հետազոտություններն ավարտելուց հետո 3 լիազոր մարմինների կողմից ներկայացվում են կատարված հետազոտությունների արդյունքները, ստուգելու համար դրանց համապատասխանությունը սահմանված պահանջներին: Որից հետո տրվում է դրական կամ բացասական եզրակացություն՝ 2-դեպքում էլ կազմվում է եզրակացությանն համապատասխան ակտ: Փորձագիտական կենտրոնի դրական եզրակացության հիման վրա ՀՀ ԱՆ տալիս

է ներմուծման հավաստագիր, իսկ բացասական արդյունքի դեպքում դեղի կամ դեղանյութի տվյալ խմբաքանակի ներմուծումը մերժվում է:

Դեղորայքի ներմուծման նման բարդ ընթացակարգով Հայաստանում սկսել են աշխատել 1997 թվականից սկսած²² և նման խստության արդյունքում, ներմուծման բացասական եզրակացությունների՝ մերժումների թիվն ըստ որակի անհամապատասխանության տարիների ընթացքում հետզհետե նվազել են հավասարվելով 0-ի: Նման դրական առաջընթացի արդյունքում, 2008 թվականից սկսած կատարվող մի շարք լաբորատոր փորձաքննություններ կրճատվել են, կրճատվելով ներմուծողների կողմից կատարվող մի շարք ծախսեր:

Հավաստագիրը տրամադրվում է 1 տարի ժամկետով: Ներմուծման թույլտվության հայտն ու անհրաժեշտ փաստաթղթերը ներկայացվելու պահից, մինչև ներմուծման հավաստագրի ձևակերպումը, կարող է տևել ոչ ավելի, քան տասը աշխատանքային օր:

Թույլատրվում է առանց հավաստագրի ներմուծել արտասահմանից ժամանող անձի բուժման կուրսի կամ անձնական օգտագործման համար մինչև 10 անվանում դեղ (նաև չգրանցված), յուրաքանչյուրից երեքական սպառողական փաթեթ, եթե փաստաթղթերով հիմնավորված չէ բուժման կուրսի համար անհրաժեշտ ավելի մեծ քանակը: Իսկ մարդասիրական օգնության կարգով դեղեր և/կամ դեղանյութեր մատակարարող կազմակերպությունը ՀՀ ԱՆ ներկայացնում է արտադրող երկրում տվյալ արտադրանքի գրանցման հավաստագիրը, ՀՀ կառավարության մարդասիրական օգնության կենտրոնական հանձնաժողովի որոշումը, տվյալ կազմակերպության ծրագիրը բարեգործական որակելու մասին¹: Դեղը ՀՀ գրանցված չլինելու դեպքում պահանջվում են տվյալ արտադրանքի որակի հսկման ափորոշիչ փաստաթղթեր:

Ներմուծման հսկողության ժամանակ հատուկ ուշադրություն է դարձվում դեղերի պիտանիության ժամկետներին և գրանցման նմուշների հետ ներկրվող դեղերի նույնականությանը: Կառավարության որոշմամբ հաստատված ՀՀ դեղերի և դեղանյութերի ներմուծման ու արտահանման կարգով սահմանված է, որ ներմուծման պահին պետք է մնացած լինի նվազագույնը 1 տարի պիտանիության ժամկետ: Իսկ այն դեպքում, երբ ներկրվող դեղերի և/կամ դեղանյութերի պիտանիության ընդհանուր ժամկետը մեկ տարի է և դրանից պակաս, ապա ներմուծման պահին պետք է մնացած լինի պիտանիության ժամկետի 2/3-ը:

Այսպիսով, ներմուծման հսկողությունը նպաստում է ՀՀ արդյունավետ, անվտանգ և որակյալ դեղերի ներմուծմանը՝ բնակչության առողջության պահպանմանը, ինչպես նաև սպառողների իրավունքների պաշտպանությանը և կանխավ չգրանցված, ժամկետանց, կեղծ և անորակ դեղերի ու դեղանյութերի մուտքը հանրապետություն:

Դեղերի և դեղամիջոցների արտահանման հավաստագիրը տրվում են ՀՀ առողջապահության նախարարության կողմից՝ ՀՀ կառավարության սահմանած կարգով: ՀՀ կառավարությունը սահմանում է դեղերի, դեղանյութերի, դեղաբուսական հումքի, հետազոտվող դեղագործական արտադրանքի արտահանման համար իրականացվող փորձաքննության կարգը և անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկը:

Դիմորդը Հայաստանի Հանրապետությունից դեղերի և/կամ դեղանյութեր արտահանելու նպատակով ՀՀ ԱՆ է ներկայացնում արտահանման թույլտվության հայտ՝ պահանջվող փաստաթղթերի հետ միասին: Արտահանման թույլտվության հայտն ու անհրաժեշտ փաստաթղթերը ներկայացվելու պահից մինչև արտահանման հավաստագրի ձևակերպումը կարող է տևել մինչև 10 օր: Արտահանման հավաստագիր չի պահանջվում՝ օտարերկրյա պետություն մեկնող ֆիզիկական անձի բուժման կուրսի կամ անձնական օգտագործման դեղերի համար՝ ՀՀ կառավարության սահմանած քանակներով, ՀՀ-ից ժամանող տրանսպորտային միջոցների վարորդների, անձնակազմի անդամների և ուղևորների բժշկական օգնության և սպասարկման անհրաժեշտ դեղերի համար:

Եթե արտահանվող դեղի փաթեթավորման կամ պիտակավորման լեզուն տարբերվում է արտահանվող երկրում գրանցված դեղի փաթեթավորման կամ պիտակավորման լեզվից, ապա դեղի արտահանման հավաստագիր ստացած մատակարարը մինչև արտահանումը իրականացնում է վերափաթեթավորում և վերապիտակավորում: Հայաստանի Հանրապետությունում դեղերի արտադրության և արտահանման լիցենզիա ունեցող անձը մինչև յուրաքանչյուր տարվա հունվարի 31-ը Լիազոր մարմին է ներկայացնում հաշվետվություն նախորդ տարում արտահանված արտադրանքի վերաբերյալ՝ ներառելով արտադրանքի անվանման, դեղաչափի, դեղաձևի, արտադրողի, սերիայի համարի, արտահանված քանակի, արտահանման երկրի տվյալներ: Հաշվետվության ձևը և ներկայացման կարգը սահմանվում է Լիազոր

²² (ՀՀ օրենքը «Դեղերի և դեղանյութերի ներմուծման ու արտահանման կարգը հաստատելու մասին» 2000 թվական, սեպտեմբեր 20 N-581 որոշում.)

մարմնի կողմից: Դեղերի, դեղանյութերի, դեղաբուսական հումքի ներմուծումն ու արտահանումը մերժվում են, եթե՝

- Ներկայացված տվյալները կամ փաստաթղթերը թերի են և չեն լրացվել նախատեսված ժամկետում կամ ակնհայտ կեղծ են կամ խեղաթյուրված:
- Ներմուծվող դեղերը Հայաստանի Հանրապետությունում պետական գրանցում չունեն:
- Դեղերը, դեղանյութերը և ապրանքաուղեկից փաստաթղթերի տվյալները չեն համապատասխանում միմյանց:
- Դեղերի և/կամ դեղանյութերի որակական ցուցանիշները չեն համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետությունում ընդունված չափանիշներին:
- Դեղերի փաթեթավորման փոփոխություններն ազդում են արտադրանքի անվտանգության, արդյունավետության և որակի վրա, ինչպես նաև բացակայում են արտադրողի կողմից տրված որակի հավաստագրի բնօրինակը, կամ արտադրողի կողմից այլ երկրների ներմուծողին տրված հավաստագրի պատճենը՝ վավերացված արտահանող կազմակերպության կնիքով:
- Ներմուծվող կամ արտահանվող արտադրանքի փաթեթավորման գրառումներում հատուկ նախազգուշացումները բացակայում են կամ չեն համապատասխանում գրանցանմուշին:
- Դեղերը և/կամ դեղանյութերը ժամկետանց են:

Եթե ներմուծվող գրանցված դեղի տուփում բացակայում է հայերեն ներդիր թերթիկը, ապա դրա բացակայությունը հիմք չէ դեղի ներմուծումը մերժելու համար: Վերջինս համարվում է շտկելի թերություն և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ներմուծումից հետո հայերեն ներդիր թերթիկն ապահովվում է:

Դեղերի մեծածախ իրացման լիցենզիա ունեցող անձը լիցենզիայի գործողության ժամանակահատվածում (այդ թվում՝ լիցենզիայի գործողության կասեցման ժամանակահատվածում) չի կարող իրականացնել օրենքով նախատեսված դեղատնային գործունեություն, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ստեղծվում է առանձին իրավաբանական անձ, որն ունի համապատասխան մանրածախ իրացման լիցենզիա:

Դեղորայքային շուկայի տեսանկյունից Հայաստանը համարվում է ներմուծող երկիր: Տեղական արտադրանքը ծածկում է շուկայի միայն 7-10%-ը, իսկ մնացածը բաժին է ընկնում ներմուծված դեղորայքին: Ներկրված դեղորայքի ծավալներում առավել մեծ տեսակարար կշիռ ունեն հակավարակային և սիրտանոթային դեղերը:

ЭКСПОРТ И ИМПОРТ ЛЕКАРСТВ И МЕДИЦИНСКИХ ИЗДЕЛИЙ В РА

А.Амаякян
Экономический факультет, 4 курс

Резюме: Обсуждаются условия импорта и экспорта лекарственных средств, фармацевтических препаратов, фармацевтического сырья и исследуемых лекарственных средств, и пути их улучшения.

EXPORT AND IMPORT OF MEDICINES AND MEDICAL PRODUCTS IN RA

A.Hmayakyan
Faculty of Economics, 4th year

Abstract: Import and export conditions of medicines, pharmaceuticals, pharmaceutical raw materials and pharmaceuticals under study are discussed and ways to improve them

ՀՀ ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
/ՄԵՏԱՂԱԿԱՆ ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿՈՎ/

Դանիելյան Հովհաննես

Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, մագիստրատուրա
(դոց. Գ. Գևորգյան)

Ամփոփում. Քննարկված են ՀՀ հանքարդյունաբերության զարգացման խնդիրները և բարելավման ուղիները

ՀՀ ընդերքը հարուստ է բազմատեսակ օգտակար հանածոներով: 2000 թվականից հանքարդյունաբերությունը եղել է գերակա ճյուղ Հայաստանի տնտեսական զարգացման համար, իսկ 2011 թվականից այն դարձավ Հայաստանի տնտեսության հիմնական ոլորտներից մեկը՝ [1,2] կազմելով երկրի արտահանումների կեսից ավելին:

Հայաստանի կառավարությունը առանցքային դեր է վերագրել հանքարդյունաբերությանը, որպեսզի նպաստի երկրի տնտեսական աճին ու զարգացմանը և Հայաստանը դարձնի «հանքարդյունաբերության համար բարենպաստ երկիր [10] (mining friendly) :

1999 թվականի հոկտեմբերից՝ Հայաստանի կառավարությունը հաստատեց երկրի գունավոր մետաղների արդյունաբերության վերականգնման և զարգացման ծրագիր՝ այդ նպատակի համար նախատեսելով 508 միլիոն ԱՄՆ դոլարի ներդրում 2000-2010թթ. Ժամանակահատվածում: Ունենալով կոշտ օգտակար հանածոների ավելի քան 670 հանքավայր՝ այդ թվում 27 մետաղական և միևնույն ժամանակ ամենաազատական առևտրային օրենսդրությունը հետխորհրդային պետությունների շրջանում՝ Հայաստանն իր կողմն է գրավել բազմաթիվ օտարերկրյա ներդրողների, որի շնորհիվ անցած տասնամյակի ընթացքում հանքարդյունաբերության սեկտորն արագորեն ընլայնվել է: Հանքարդյունաբերության համար բարենպաստ օրենսդրությունը և կարգավորման մեխանիզմները [8] ներառում են մեղմ հարկման համակարգ, ոչ մի սահմանափակում կապիտալի և եկամուտների կոնվերտացման կամ ստացման երկիր վերադարձման վրա, ինչպես և ոչ մի սահմանափակում փողի էլեկտրոնային փոխանցման (wire transfer) նկատմամբ: Բացի այդ, Հայաստանում հարկեր չեն գանձվում արտահանումից և չկան սահմանափակումներ օտարերկրյա աշխատակիցների թվի վերաբերյալ: Բացի օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներից, Հայաստանում իրականացվող հանքարդյունաբերական նախագծերը օժանդակվում են նաև միջազգային ֆինանսական հաստատությունների կողմից [6] ինչպիսին օրինակ, Համաշխարհային բանկն ու Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկը: Հայաստանի կառավարությունը կատարելագործում է երկրի հանքարդյունաբերության ոլորտի օրենսդրական դաշտը Համաշխարհային բանկի և եվրոպական փորձագետների հետ միասին: Հարկ է նշել, որ այս հարցում Հայաստանը միակը չէ, որ բազմաթիվ այլ զարգացող երկրների նման խրախուսվել է միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից՝ ատարելագործելու երկրի հանքարդյունաբերական օրենսդրությունը, քանի որ օտարերկրյա ներդրողներին, որոնք ձգտում էին մեծացնել իրենց համեմատական առավելությունը, գրավում էին զարգացող երկրների ոչ խիստ բնապահապանական քաղաքականությունները և զարգացող երկրների բարեփոխված հանքարդյունաբերության օրենքները բազմազգ կորպորացիաներին թույլ էին տալիս գործել այնպիսի եղանակով, ինչը նրանց սեփական երկրներում կհամարվեին անօրինական: Ընդերքի մասին օրենսգիրքը [2], որը ուժի մեջ մտավ 2012 թվականին մի շարք պատճառներով քննադատության է արժանացել բնապահպան գործիչների կողմից...

1. Բնական պաշարների գնահատումը. նախկինում, համաձայն 2003 թվականի Կոնցեսիոն օրենքի, հանքարդյունահանման լիցենզիաներ ունեցողներից գանձվում էր 1,3 - 1,5% շրջակա միջավայրի շահագործման վճար, [3] նրանք նաև պարտավոր էին մետաղա-

կան օգտակար հանածոների վաճառքից ստացված համախառն գույտ ներհոսքից վճարել 1% ռոյալթի, ինչպես նաև լրացուցիչ ռոյալթի, որը գանձվում էր 0,1%-ից մինչև առավելագույնը 0.8%՝ 25% շահութաբերության գործակիցը գերազանցելու դեպքում:

Ընդերքի շահագործման այս վճարն արդեն իսկ ամենացածրերից մեկն էր աշխարհում: Օրինակ՝ Ռուսաստանում վճարները կազմում են 3.8 – 8.3%, մինչդեռ Կանադայում դրանք 10– 16% են: Համաձայն 2012 թվականի Ընդերքի մասին օենսգրքի՝ ընդերքի շահագործման վճարն ընդհանրապես վերացվել է: Փոխարենը ընկերությունները պատասխանատու են միայն ռոյալթիի վճարան համար, որը հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով.

$$R = 4 + [P/(I \times 8)] \times 100$$

R = ռոյալթիի տոկոսադրույքը

P = շահույթը հարկումից առաջ ՀՀ դրամով

I = արտադրանքի իրացումից ստացված եկամուտը ՀՀ դրամով՝ առանց ԱԱՀ

Ըստ էության, սա նշանակում է, որ ընկերությունները հարկվում են միայն արտադրանքի վաճառքի, այլ ոչ թե արդյունահանվող բնական պաշարների համար:

2. Հանքարդյունաբերական թափոնների սահմանումը և կառավարումը

Համաձայն 2012 թվականի «Բնապահպանական վճարների դրույքաչափերի մասին» օրենքի կա թափոնների 7 կատեգորիա: Այդ յոթից չորսը դասակարգված են որպես վտանգավոր: Թափոնները, որոնք դասակարգված են որպես Առաջին մակարդակի, առավել վտանգավորն են, և դրանց մեկ տոննայի համար պահանջվում է վճարել 117 ԱՄՆ դոլար: Մինչդեռ, այն թափոնների մեկ տոննայի համար, որոնք դասակարգված են որպես յոթերորդ մակարդակի, նախատեսված է զրո դրամ վճար: Խնդիրն այն է, որ 2012 թվականի «Ընդերքի մասին օրենսգրքից [2, 4] դուրս է թողնված «թափոն» բառը: Այն փոխարինվել է, «լցակույտ» բառով: Համաձայն ՀՀ Ընդերքի օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի, հանքարդյունաբերության արդյունքում առաջացած թունավոր թափոնները, դառնում են պետության սեփականությունը, և հանքարդյունահանող ընկերությունները որևէ պատասխանատվություն չեն կրում պոչամբարների անվտանգությունն ապահովելու համար: Եվ ոչ միայն դա, հանքարդյունահանող ընկերությունները պոչամբարների պահպանության համար վճար հատկացնելու որևէ պատասխանատվություն չեն կրում: Պոչանքների և թափոնների կառավարման խնդիրը հեռանկարում պատկերացնելու համար նշենք, որ ներկայումս երկրում կան 16 պոչամբարներ, որոնք զբաղեցնում են մոտ 700 հեկտար ընդհանուր տարածք և սա դեռ կավելանա՝ պայմանավորված նրանով, որ ավելի շատ հանքավայրեր են սկսում շահագործվել: Սա նշանակում է, որ հայերի ապագա սերունդները ոչ միայն կբախվեն բնապահպանական և առողջապահական լուրջ ռիսկերի, այլև որ նրանք կկրեն հանքարդյունաբերական գործունեության արդյունքում առաջացած թափոնների պահեստավորման և պահպանման համար վճարելու բեռը:

ՀՀ տարածքում մետաղային օգտակար հանածոներից առաջնային են համարվում գունավոր և հազվագյուտ մետաղները, որոնցից գործնական նշանակություն ունեն պղինձը, մոլիբդենը, կապարը, ցինկը, ոսկին, ալյումինի հումքը, տիտանը, նիկելը, վոլֆրամը, կոբալտը, վանադիումը, բիսմութը: Վերջին թանկարժեք մետաղները հիմնականում հանդես են գալիս պղնձի, մոլիբդենի և բազմամետաղների հետ նույն հանքավայրերում: Մոտավոր գնահատմամբ ՀՀ-ում կա 170 մլրդ ԱՄՆ դոլար արժողությամբ 613 հանքավայր, որտեղից կարելի է արդյունահանել 60 տեսակի օգտագար հանածո: ՀՀ-ում հայտնաբերված գունավոր մետաղներից գործնական նշանակության առաջին տեղը պատկանում է պղնձին[10]: ՀՀ-ում հայտնաբերված պղնձի պաշարների 80-90%-ը գտնվում է Կապանի, Քաջարանի, Ագարակի հանքավայրերում: Քաջարանի և Ագարակի հանքավայրերը բացի պղնձից պարունակում են նաև մոլիբդեն և կոչվում են պղնձամոլիբդենային: Քաջարանի կոմբինատը (ներկայումս Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատ) տարեկան արդյունահանում է մոտ 6-7 հազ. տոննա մոլիբդենի և 43 հազ. տոննա պղնձի խտանյութ:

Հայաստանում է գտնվում մոլիբդենի համաշխարհային պաշարների 7-9%-ը: Քաջարանում գործող լեռնահարստացուցիչ կոմբինատում կազմակերպվել է հարստացված մոլիբդենի խտանյութի վերամշակում և պատրաստի մետաղային մոլիբդենի (ֆերոմոլիբդեն) արտադրամաս: 2005թ. ՀՀ-ից մոլիբդենի հումք չի արտահանվում, այն ամբողջությամբ վերամշակվում է Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատում և Երևանի «Մաքուր երկաթ» ձեռնարկությունում: Մոլիբդեն պարունակող հանքավայրեր գտնվում են նաև ՀՀ հյուսիսում, մասնավորապես հայտնի է Թեղուտի պղնձամոլիբդենային հանքավայրը, որի պաշարները գնահատվում են 150 հազ. տ, իսկ պղնձինը 1.6 մլն տ: ՀՀ պղնձամոլիբդենային հանքանյութի մեջ պարունակվում է շուրջ 15 մետաղ, որոնցից կորզվում է միայն պղնձը, մյուսները դառնում են թափոն: ՀՀ-ում հայտնաբերված են նաև բազմամետաղների հանքավայրեր: Դրանք բնութագրվում են ցինկի, կապարի, ինչպես նաև պղնձի ու մի շարք գունավոր մետաղների հանքանյութերի պարունակությամբ: Այս հանքավայրերի թիվը մեծ է: Բազմամետաղային հանքավայրերից գործական նշանակություն ունի Ախթալայի բազմամետաղային հանքավայրը, որտեղ և կառուցված է հարստացուցիչ ֆաբրիկա: ՀՀ-ում տարածված են նաև տիտանի, նիկելի, կոբալտի, վոլֆրամի, ծարիրի, սնդիկի, բիսմութի, մագնեզիումի և այլ գունավոր հազվադեպ մետաղների պաշարներ: Այսպիսի մետաղների զգալի պաշարներ կան ինչպես պղնձամոլիբդենային, այնպես էլ ՀՀ տարբեր վայրերում հայտնաբերված կոմպլեքսային այլ հանքավայրերում: Գունավոր մյուս մետաղներից այլումինի արտադրության համար խոշոր հումքային բազա կարող են հանդիսանալ նեֆելինային սիենիտները, որոնք գտնվում են Թեժ սարի ստորոտում: Սրա բազայի վրա կառուցվել է այլումինի ձուլման կոմբինատ Հրազդանում, բայց էկոլոգիական տեսանկյունից փակվել են: Ազնիվ մետաղներից ՀՀ-ում արդյունաբերական նշանակություն ունի ոսկին: Այն առկա է գունավոր մետաղների կոմպլեքսային հանքավայրերում, բազմամետաղների, պղնձի, մոլիբդենի հետ: Սակայն նրա հիմնական պաշարները գտնվում են զուտ ոսկու հանքավայրերում, որոնց թիվը անցնում է երկու տասնյակից. Գեղարքունիքի, Կոտայքի և Լոռու մարզերում: Ոսկի հանքավայրերից առայժմ գործնական նշանակություն ունեն Սոսքի (1 տ-ում 7.42 գ ոսկի) և Մեղրաձորի (1 տ-ում 9.58 գ ոսկի) հանքավայրերը, որտեղից հումքը տարվում և մշակվում է Արարատի ոսկու կորզման ֆաբրիկայում: Շահագործման է հանձնվել նաև Մեղրու շրջանի Տերտերասարի և Լիճք -Թեյի հանքավայրերը: Ազնիվ մյուս մետաղների շարքում ՀՀ-ում հաղիպում են նաև արծաթ և պլատին, որոնք հանդես են գալիս կոմպլեքսային հանքավայրերում: ՀՀ-ում ընդերքի ռեսուրսները հանդսանում են շրջակա միջավայրի տարրերից ամենաօգտագործվողները: Դրանց հիման վրա ՀՀ-ում զարգանում է հանքարդյունաբերությունը, որը տալիս է արդյունաբերության ՀՆԱ-ի 17%-ը: Հայաստանի հանքարդյունաբերության ոլորտի առկա վիճակի վերլուծությունից հետևում է, որ ոլորտը որպես արտահանումից ստացվող եկամուտների, արտադրության ներհոսքի, օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների և համեմատաբար բարձր վարձատրվող աշխատատեղերի ստեղծման աղբյուր, կարևոր կշիռ ունի ազգային տնտեսության մեջ՝ ապահովելով բարձր հարկային եկամուտներ: Հանքարդյունաբերությունը մեծ ազդեցություն ունի երկրի սոցիալական ոլորտում: Դրական ազդեցությունն այն է, որ այն ստեղծում է աշխատատեղեր մարզերում՝ ապահովելով համեմատաբար բարձր եկամուտներ գյուղական համայնքների բնակչության համար: Տեղական բյուջեներ վճարված հարկերի շնորհիվ այն նաև հնարավորություններ է տալիս ազդակիր համայնքներին լուծել համայնքների առջև ծառացած խնդիրները: Հենց այս նկատառումներով է, որ հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացումը կարևորվում է պետական մակարդակով, ինչն առավել ակնհայտ դարձավ ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ժամանակահատվածում հանքարդյունաբերության ոլորտին ցուցաբերած պետական մեծ աջակցությամբ. ՀՀ Կառավարությունը 2009 թ. մոտ 40 մլն դոլարի վարկ տրամադրեց այս ոլորտի 4 խոշոր ընկերությունների, ինչը հնարավորություն տվեց

վերջիններիս հաղթահարելու ժամանակաշրջանի խնդիրները և շարունակելու արտադրությունը՝ ապահովելով կայուն աճ: Չնայած առկա դրական փոփոխություններին և տնտեսության մեջ ունեցած դերին, պետք է նշել, որ հանքարդյունաբերության ոլորտը չի ապահովում կայուն զարգացում: Կայուն է համարվում հանքարդյունաբերության այն ոլորտը, որը համահունչ է կայունության բոլոր երեք բաղադրիչներին [7] (բնապահպանական, սոցիալական և տնտեսական): Բնապահպանական ներգործությունը պետք է պատշաճ կառավարվի, իսկ գործունեությունը չպետք է նշանակալի ռիսկ առաջացնի հարակից համայնքների կամ հողօգտագործողների համար պոչամբարների պատահական արտահոսքի կամ լեռնատեխնիկական վթարի հետևանքով [5]: Ինչ վերաբերվում է սոցիալական հարցերին, ապա տեղական բնակչությունը պետք է ակտիվ մասնակցություն ունենա ընդերքօգտագործման աշխատանքներին («սոցիալական արտոնագիր»): Տնտեսական կատարողականը պետք է լինի հաստատուն և հուսալի՝ աշխատանքների շարունակականությունն ապահովելու համար, իսկ կուտակված օգուտները պետք է արդար բաշխվեն:

Մետաղական օգտակար հանածոների արդյունահանման գործող ծրագրերից ոչ մեկը չի կարելի համարել էկոլոգիապես կայուն: ՀՀ-ում կա 431 գործող լեռնարդյունահանող ձեռնարկություններ, որոնց մեջ 27-ը մետաղների հանքերն են՝ առողջության և բնության համար ամենից վնասակարները: Այսօր մետաղի հանքերից արդյունահանվող ամբողջ հումքը՝ որպես խտանյութ, կամ մետաղների տեսքով արտահանվում է: Ինչ չափով ձեռնտու է հումքի արտահանումը Հայաստանի հանքերին տիրացած և գերշահույթ ստացող մի քանի տասնյակ ընտանիքներին, նույն չափով այն ձեռնտու չէ Հայաստանի տնտեսությանը և Հայաստանի քաղաքացիներին:

Այժմ հակիրճ ձևակերպենք այն երեք հիմնական պատճառները, թե ինչու չի կարելի այսպիսի ծավալներով հանքարդյունաբերություն զարգացնել Հայաստանում:

Առաջին պատճառն այն է, որ Հայաստանի տարածքը շատ փոքր է բնապահպանական առումով այդպիսի ծանրաբեռնվածության համար: Բոլոր հանքերը, փաստորեն, գտնվում են այն տարածքներում, որոնք բնակավայրեր են:

Երկրորդ պատճառն այն է, որ մեզ մոտ նոր ձևավորված կառավարությունը պայքարելով պետական կոռուպցիայի դեմ, դեռևս ի վիճակի չէ կարգավորելու հանքերի արդյունահանման բնագավառը և իրականացնելու հանրային շահերից բխող վերահսկողություն: Իսկ հասարակությանը պատճառած վնասը այդ լայնածավալ հանքարդյունաբերության հետևանքով, գործնականորեն անդառնալի է:

Երրորդ պատճառը՝ փաստորեն պետությունը՝ դարձյալ գոյություն ունեցող կոռուպցիայի պատճառով, ի գործու չէ օբյեկտիվորեն գնահատելու շահագործող ընկերությունների կողմից ներկայացվող նախագծերի շրջակա միջավայրին հասցվող վնասը: Որպես կանոն, այդ վնասը շահագործի կողմերի ճնշմամբ, նվազեցված է ներկայացվում: Բնապահպանական շարժումը բնապահպանական սպառնալիքի մեծացմանը զուգընթաց ավելի է ակտիվանում...

Ինչ անել, որպեսզի այս վիճակը փոխվի:

Կառավարությունը հանքարդյունաբերության ոլորտում պարտավոր է իրականացնել հավասարակշռված քաղաքականություն, իսկ ավելի լայն առումով՝ հասարակության շահերից բխող քաղաքականություն: Հանքարդյունաբերության ոլորտը հանդիսանալով Հայաստանի Հանրապետության արդյունաբերության կարևոր ոլորտներից մեկը դեռևս չունի հստակ քաղաքականություն և ռազմավարություն, որը թույլ տա ունենալ տեսլական և իրականացնել կոնկրետ գործողություններ, վերը նշված խնդիրների լուծման և ոլորտի կայուն զարգացում ապահովելու համար: Ուստի, որպես առաջնային լուծում առաջարկվում է՝

1. մշակել հանքարդյունաբերության ոլորտի ռազմավարություն ներգրավելով բոլոր շահագրգիռ կողմերին՝ կառավարություն, ոլորտի հետ առնչվող ճյուղային նախարարություններ, քաղաքացիական հասարակություն, հանքարդյունաբերող ձեռնարկություններ, պոտենցիալ ներդրողներ, ազդակիր համայնքներ, միջազգային դոնոր կազմակերպություններ և այլն:

2. Ռազմավարության մշակման համար նախ անհրաժեշտ է կատարել որոշակի ուսումնասիրություններ՝

Ոլորտի բնապահպանական և սոցիալական գնահատում

Լեռնատեխնիկական ռիսկի գնահատում

Տնտեսական գնահատում

Տեխնոլոգիաների գնահատում

3. Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման հայեցակարգում նշված գործողությունների համար, մասնավորապես աղտորոշիչ ուսումնասիրությունների իրականացման և ռազմավարության մշակման համար նախնական գնահատականով անհրաժեշտ է շուրջ 1 մլն ԱՄՆ դոլարի ներդրում:

Օգտագործված գրականություն

1. Բնապահպանական վճարների մասին ՀՀ օրենք, 2006
2. Ընդերքի մասին Օրենսգիրք, 2011
3. Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին ՀՀ օրենք, 1995
4. Թափոնների մասին ՀՀ օրենք, 2004
5. Հողի հարկի մասին ՀՀ օրենք, 1994
6. Տեխնիկական անվտանգության ապահովման պետական կարգավորման մասին ՀՀ օրենք, 2005
7. Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին ՀՀ օրենք, 2006
8. Ընկերությունների կողմից վճարվող բնապահպանական վճարների նպատակային օգտագործման մասին ՀՀ օրենք, 2001
9. Հայաստանի Հանրապետության արդյունաբերության զարգացման հայեցակարգային ուղղությունները, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն, 2009 թ.:
10. Armenian Mining Sector: Brief Overview, ACP CJSC, 2008
11. Armenian Tree Project and Zoi Environment Network, 2012,

PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF MINING IN ARMENIA

D. Hqvhannisyan

Faculty of Economics

(prof. **G. Gevorgyan**)

Abstract. Mining development issues and ways of improvement discussed in Armenia

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В АРМЕНИИ

Д. Оганесян

Экономический факультет, магистратура

(проф. **Г. Геворгян**)

Абстракт. Обсуждены вопросы развития горного дела в Армении и пути их улучшения.

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՇՈՒԿԱՆ և ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԶԲԱՂՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ – ում

Գևորգյան Լիլիթ

տնտեսագիտական ֆակուլտետ, մագիստրատուրա
(դոց. Գ. Գևորգյան)

Ամփոփում. Քննարկված են ՀՀ-ում բնակչության զբաղվածության և աշխատանքային շուկայի պրոբլեմները և դրանց բարելավման ուղիները

Աշխատանքի շուկան, հանդիսանալով շուկայական տնտեսական համակարգի առանձին և ինքնուրույն բաղադրիչ, իրենից ներկայացնում է աշխատանքի ամբողջական առաջարկի և ամբողջական պահանջարկի հասարակական հարաբերությունների համակարգ: Այստեղ ձևավորվում և կարգավորվում են մի կողմից՝ վարձու աշխատողների, այսինքն՝ աշխատանք առաջարկողների, մյուս կողմից՝ գործատուների՝ աշխատանքի պահանջարկ ներկայացնողների հարաբերությունները: Միաժամանակ, աշխատանքի շուկայում են սահմանվում աշխատուժի գինը, նրա վարձակալման, աշխատանքային պայմանները, ինչպես նաև՝ աշխատուժի և աշխատատեղերի թվաքանակի հարաբերակցությունը: Աշխատանքի շուկան արտացոլում է զբաղվածության, դրա հիմնական կառուցվածքների (ճյուղային, մասնագիտական, ժողովրդագրական) փոփոխությունների դինամիկան, ինչպես նաև գործազրկության մասշտաբները և դրա փոփոխման միտումները: Հայաստանի Հանրապետությունում աշխատանքի շուկայի ձևավորման վրա էական ազդեցություն են ունեցել բազմասեփականության երևան գալը, շուկայական հարաբերությունների զարգացումը, արտադրական ձեռնարկությունների լրիվ կամ մասնակի սնանկացումը, դրանց լուծարումը, խորհրդային համակարգի փլուզման հետևանքով տնտեսական կապերի խզումը: Աշխատանքի շուկան, հանդիսանալով շուկայական տնտեսական համակարգի առանձին և ինքնուրույն բաղադրիչ, իրենից ներկայացնում է աշխատանքի ամբողջական առաջարկի և ամբողջական պահանջարկի հասարակական հարաբերությունների համակարգ: Այստեղ ձևավորվում և կարգավորվում են մի կողմից՝ վարձու աշխատողների, այսինքն՝ աշխատանք առաջարկողների, մյուս կողմից՝ գործատուների՝ աշխատանքի պահանջարկ ներկայացնողների հարաբերությունները: Միաժամանակ, աշխատանքի շուկայում են սահմանվում աշխատուժի գինը, նրա վարձակալման, աշխատանքային պայմանները, ինչպես նաև՝ աշխատուժի և աշխատատեղերի թվաքանակի հարաբերակցությունը: Աշխատանքի շուկան արտացոլում է զբաղվածության, դրա հիմնական կառուցվածքների (ճյուղային, մասնագիտական, ժողովրդագրական) փոփոխությունների դինամիկան, ինչպես նաև գործազրկության մասշտաբները և դրա փոփոխման միտումները: Աշխատանքի շուկայի սուբյեկտներ են հանդիսանում գործատուները և վարձու աշխատողները: Գործատուն արտադրության գործընթացը կազմակերպելու նպատակով արտադրության մյուս գործոնների հետ միասին ժամանակավորապես վարձում է նաև աշխատուժ: Հետևաբար կարող ենք ասել, որ աշխատանքի շուկան նախ և առաջ վարձու աշխատողների և գործատուների շահերի համաձայնեցման համակարգ է: Այս շուկայում են դրսևորվում նաև պետության շահերը՝ պայմանավորված սոցիալական հարաբերությունների կարգավորման անհրաժեշտությամբ: Բնակչության աշխատանքով ապահովումը կարող է իրականացվել և կյանքի կոչվել միայն պետության և գործատուների ակտիվ աջակցության դեպքում: Ուստի անհրաժեշտ է ունենալ հստակ աշխատանքային օրենսդրություն, աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորող համաձայնագրեր, կոլեկտիվ պայմանագրեր, որոնցով կարող են կարգավորվել զբաղվածության բնագավառում երկկողմ հարաբերությունները և սոցիալական պաշտպանվածությունը: Բնակչության զբաղվածությունը շուկայական տնտեսության ներկա պայմաններում հանդիսանում է սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրներից ամենակարևորը և ամենաարդիականը: Բնակչության զբաղվածությունը բազմանշանակ հասկացություն է, որն իր մեջ ընդգրկում է մարդկային գործու-

նեության բոլոր կողմերը: Զբաղված համարում ենք այն մարդկանց, որոնք իրականացնում են օգտակար գործունեություն՝ աշխատանքի, ուսուցման, ծառայության և այլ բնագավառներում: Զբաղվածությունը նախ և առաջ մարդկանց աշխատանքային գործունեությունն է, որը բերում է աշխատանքային եկամուտ՝ աշխատավարձ, և ապահովում բնակչության անձնական և հասարակական պահանջմունքների բավարարումը: Բնակչության զբաղվածությունը անհրաժեշտ պայմաններ է ստեղծում նրա վերարտադրության համար: Զբաղված լինելուց է կախված մարդկանց կենսամակարդակը, ուսումը, ընտանիքի և հարազատների նկատմամբ հոգ տանելը: Զբաղվածության մակարդակի բարձրացումը ապահովում է տնտեսական աճ, կանխում գործազրկությունը և մարդկանց պարապության ու անգործության հասարակական չարիք վերածելու վտանգը: Զբաղվածության հիմնախնդիրների լուծման և կարգավորման ժամանակ առաջնորդվում են մի շարք սկզբունքներով: Այդ սկզբունքները [9] բացահայտում են հասարակության զարգացման կոնկրետ պայմաններում զբաղվածության բնույթը և դրվում են զբաղվածության պետական քաղաքականության մշակման հիմքում: Այդ սկզբունքներն են.

- Ապահովել բնակչությանը աշխատանքով և կատարել աշխատանքի ազատ ընտրություն և զբաղվածություն:

- Արգելել հարկադիր և պարտադիր աշխատանքը:

- Ստեղծել պետության կողմից անհրաժեշտ պայմաններ աշխատանքի նկատմամբ մարդկանց իրավունքը լիարժեք ապահովելու համար, պաշտպանել գործազրկությունից, ապահովել գործազուրկներին աշխատանքով և ցույց տալ նյութական օգնություն:

- Ապահովել բնակչության բոլոր խավերի համար հավասար հնարավորություններ, անկախ սեռից, տարիքից, սոցիալական պատկանելիությունից, քաղաքական համոզմունքներից, աշխատելու և աշխատանքի ազատ ընտրություն կատարելու:

- Աջակցել բնակչության արտադրական և ստեղծագործական բոլոր կարգի այն նախաձեռնություններին, որոնք կնպաստեն զբաղվածության և արտադրողական աշխատանքի մակարդակի բարձրացմանը:

- Խրախուսել փոքր և միջին բիզնեսի զարգացումը՝ հնարավորություն տալ գործատուներին նոր աշխատատեղեր բացելու:

- Ապահովել զբաղվածների և գործազուրկների սոցիալական պաշտպանվածությունը:

Շուկայական հարաբերությունների պայմաններում տնտեսության կառուցվածքային փոփոխությունները բերել են զբաղվածության մեջ կառուցվածքային փոփոխությունների: Մինչև 2001 թվականը ՀՀ բնակչության զբաղվածների գերակշռող մասը ընդգրկված էր պետական հատվածում, իսկ 2003 թվականից սկսած աստիճանաբար սկսեց աճել մասնավոր ոլորտում զբաղվածների թիվը: Մասնավոր հատվածում զբաղվածների տեսակարար կշիռը հասնում է 78%-ի, Կառուցվածքային փոփոխություններ են տեղի ունեցել նաև ճյուղային կտրվածքով: Այսպես, եթե 2001 թ. Գյուղատնտեսության ոլորտում զբաղվածների տեսակարար կշիռը ընդհանուրի մեջ կազմում էր 17.7%, ապա 2005 թ. հասավ 45,3%-ի՝ գյուղական ողջ բնակչությանը ընդգրկելով զբաղվածների մեջ: Գյուղատնտեսության մեջ զբաղվածների կտրուկ աճը պայմանավորված էր հողի սեփականաշնորհման վերաբերյալ օրենքի կիրառման հետ, որով նախատեսվում էր հողի սեփականաշնորհմանը մասնակցած բնակչությանը համարել զբաղված բնակչություն և դրանով մերժել գյուղատնտեսության մեջ գործազրկություն հասկացությունը: 2001 թվականից սկսած աստիճանաբար նվազել է զբաղված բնակչության թվաքանակը, ինչպես նաև դրա տեսակարար կշիռը բնակչության աշխատանքային ռեսուրսների և տնտեսապես ակտիվ բնակչության կազմում: Այդ նույն ժամանակահատվածում աճել է թե՛ բնակչության և թե՛ աշխատանքային ռեսուրսների թիվը, բայց նվազել է տնտեսապես ակտիվ բնակչության թիվը: Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (ԱՄԿ) դասակարգման համաձայն՝ ամբողջ բնակչությունը բաժանվում է տնտեսապես ակտիվ և տնտեսապես ոչ ակտիվ

բնակչության: Տնտեսապես ակտիվ բնակչությունը բնակչության այն մասն է, որն ապահովում է ապրանքների և ծառայությունների արտադրության համար անհրաժեշտ աշխատուժի առաջարկը: Տնտեսապես ակտիվ բնակչությունը իր մեջ ընդգրկում է ինչպես զբաղված բնակչությանը, այնպես էլ գործազուրկներին, ինչպես կանանց, այնպես էլ տղամարդկանց աշխատուժը: Ըստ վիճակագրական տվյալների տնտեսապես ակտիվ բնակչության մեջ զբաղվածները կազմում են մոտ 83%-ը, այսինքն՝ գրանցված գործազուրկները կազմում են մոտ 17%: Մակայն իրականում գործազրկության մակարդակը շատ բարձր է: Զբաղվածների մեջ գերակշռող մասը կազմում են տղամարդիկ, իսկ գործազուրկների մեջ մեծամասնությունը՝ կանայք: Զբաղված բնակչության թվաքանակը բնութագրում է նրա օգտագործման մակարդակը, [4,9] և այդ մակարդակը որոշվում է երկու կտրվածքով՝ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում զբաղվածների տեսակարար կշռով և տնտեսապես ակտիվ բնակչության մեջ զբաղվածների բաժնով: Այն կարող ենք արտահայտել հետևյալ բանաձևերի օգնությամբ:

Ըստ բնակչության ընդհանուր թվի՝

$$U_q = \theta_q / \theta_p$$

U_q - բնակչության զբաղվածության մակարդակ

θ_q - զբաղվածների թվաքանակ

θ_p - բնակչության ընդհանուր թիվ

Ըստ տնտեսապես ակտիվ բնակչության՝

$$U_q = \theta_q / \theta_{տաք}$$

U_q - զբաղվածների մակարդակ

θ_q - զբաղվածների թվաքանակ

$\theta_{տաք}$ - տնտեսապես ակտիվ բնակչության զբաղվածության մակարդակ

Ըստ «Բնակչության զբաղվածության մասին» ՀՀ օրենքի՝ գործազուրկ են համարվում աշխատանքային տարիքի, աշխատունակ և չզբաղված անձինք, որոնք փնտրում են աշխատանք, չեն ստանում կենսաթոշակ, ունեն առնվազն մեկ տարվա աշխատանքային ստաժ, աշխատանքի տեղավորման նպատակով դիմել են զբաղվածության պետական ծառայություն և ստացել գործազուրկի կարգավիճակ:

Գործազրկության մակարդակը որոշում են տնտեսապես ակտիվ բնակչության թվաքանակի նկատմամբ ըստ ընդհանուր գործազուրկների ($U_{ըզ}$) և ըստ գրանցված գործազուրկների ($U_{գգ}$) հարաբերությամբ, համապատասխան բանաձևերով.

$$U_{ըզ} = (\theta_{ըզ} / \theta_{տաք}) \times 100$$

$$U_{գգ} = (\theta_{գգ} / \theta_{տաք}) \times 100$$

$\theta_{ըզ}$ - գործազուրկների ընդհանուր թիվն է,

$\theta_{գգ}$ - գրանցված գործազուրկների թիվն է,

$\theta_{տաք}$ - տնտեսապես ակտիվ բնակչության թիվն է:

Գործազրկության պատճառների վերաբերյալ առկա են տարբեր մոդելներ: Շվեդական մոդելում առանձնացվում են գործազրկության հետևյալ պատճառները.

- Աշխատավարձի բարձր մակարդակը:

- Աշխատուժի նկատմամբ բավականին ցածր պահանջարկը:

- Աշխատանքի շուկայում առաջարկի և պահանջարկի հավասարակշռվածության խախտումը:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործազրկության պատճառները կարելի է դասակարգել հետևյալ կերպ [6].

- Շուկայական հարաբերությունների անցման հետ կապված պետական սեփականության մասնավորեցումը, ձեռնարկությունների մասսայական լուծարումը, սնանկացումը, որոնք չուղեկցվեցին նոր աշխատատեղերի ստեղծումով,

- Շրջափակման հետևանքով արտադրության ծավալների կտրուկ կրճատումը:

- Արտադրության մեջ կատարվող ներդրումների սղությունը:
- Փոքր ու միջին բիզնեսին արդյունավետ չաջակցելը:
- Կապիտալի կառուցվածքի փոփոխումը (ընդ որում՝ աշխատուժի վրա կատարվող ծախսերի բաժնի իջեցում և առարկայական ծախսերի բաժնի մեծացում):

Գործազրկությունը մեր երկրի ամենալուրջ հիմնախնդիրներից մեկն է՝ իր բացասական հետևանքներով՝ աղքատություն, արտագաղթ, հոգեբանական խնդիրներ և այլն: Բնական է, գործազրկության հաղթահարումը նախ և առաջ պայմանավորված է տնտեսական զարգացմամբ և նոր աշխատատեղերով:

ՀՀ աշխատանքի շուկան [8] ունի կարևոր առանձնահատկություն՝ աշխատանքային միգրանտների մեծ բանակ: Ներկայումս աշխատանքային միգրանտի կարգավիճակում երկրի սահմաններից դուրս գտնվողները վիճակագրական տեսանկյունից համալրում են տնտեսապես պասիվ աշխատանքային ռեսուրսներ: ՀՀ աշխատանքի շուկան բնութագրվում է մի շարք խնդիրներով, որոնք խորացել են տնտեսական ճգնաժամի հետևանքով: 2000–ական թվականների բարձր տնտեսական աճը չի հանգեցրել զբաղվածության զգալի ընդլայնմանը, քանի որ առավելապես պայմանավորված էր արտադրողականության աճով և տնտեսությունում տեղի ունեցող կառուցվածքային փոփոխություններով: Հայաստանից է միգրացիայի մեծ հոսք է նկատվում համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի ֆոնին, երբ գործազրկությունը կտրուկ աճ արձանագրեց: Ուղևորության երկիրն ընտրելիս միգրանտներն առաջնորդվել են հետևյալ գործոններով. տվյալ երկրում ապրող բարեկամներ, ընկերներ, երկիր մուտք գործելու և աշխատանք գտնելու համեմատաբար քիչ խոչընդոտներ և տվյալ երկրի լեզվի իմացություն: Որոշիչ գործոնների նման համակցությունն էլ օգնում է հասկանալ, թե ինչու է միգրանտների մեծամասնությունը մեկնում Ռուսաստան և ԱՊՀ այլ երկրներ, և ոչ թե արևմտյան պետություններ: Այսպիսով, փոխադարձ կապ գոյություն ունի աշխատատեղի և միգրացիայի միջև: «Չկա աշխատատեղ- չկա աշխատանք – կա միգրացիա - շղթան ձևավորվում է այս ձևով: Անկախությունից ի վեր Հայաստանից իրականացվող ժամանակավոր և մշտական միգրացիայի հիմնախնդիրը պետական մակարդակով կարգավորված չէ: Միգրացիոն հոսքերի և պայմանների փոփոխությունները տարբեր ազդեցություն կարող են ունենալ աշխատաշուկայի վրա՝ կախված փոփոխությունների բնույթից: ՀՀ աշխատանքի շուկայում կատարված հետազոտության արդյունքները [3] վկայում են, որ միգրացիայի պատճառները Հայաստանում աշխատանքի հետ կապված հիմնախնդիրներն են (96.9%) [3]: Այդ թվում, հարցվողների 51%-ը նշել է աշխատատեղերի բացակայությունն առհասարակ ,43,5%-ը՝ բավարար վարձատրվող աշխատատեղերի պակասը, իսկ 2.9%-ը՝ իրենց մասնագիտությամբ աշխատատեղերի բացակայությունը: Բոլորովին զարմանալի չէր, որ հարցումներին մասնակցած 500 միգրանտներից միայն 18-ն են բռնել միգրացիայի ճանապարհը այլ պատճառներով, ինչպիսիք են, օրինակ, անառողջ բարոյահոգեբանական մթնոլորտը կամ ոչ կայուն քաղաքական իրավիճակը: Հետաքրքիր էր նկատել, որ միջին տարիքի միգրանտները հիմնականում հաշվի են առել աշխատավարձի գործոնը, իսկ 21-30 և 50-ից բարձր տարիքային խմբերի միգրանտների մեծամասնությունը մեկնել էր Հայաստանից, որովհետև ընդհանրապես ի վիճակի չեն եղել աշխատանք գտնել: Այս արդյունքը կարելի է բացատրել նրանով, որ Հայաստանում միջին տարիքի բնակչության զբաղվածության մակարդակն ընդհանուր առմամբ ավելի բարձր է: Միջին տարիքի մարդկանց նկատմամբ աշխատաշուկայում ավելի մեծ պահանջարկը ռացիոնալ հիմքեր ունի. Երիտասարդները հիմնականում չունեն բավարար փորձ, իսկ տարեցներն այնքան էլ լավ չեն տիրապետում ժամանակակից շուկայի կողմից պահանջվող ունակություններին: Ահա թե ինչու միջին տարիքի բնակչությունը նախընտրում է գտնել «լավ» աշխատանք, քան պարզապես ընդլայնել աշխատանքային փորձը: Աշխատանքային միգրացիայի լրացուցիչ պատճառների շարքում հարցվողները նշել են Հայաստանի զարգացման հեռանկարների բացա-

կայությունը (9.4%), գործարարությամբ զբաղվելու խոչընդոտները (9.4%), անառողջ բարոյահոգեբանական մթնոլորտը (5.6%) և ոչ կայուն աշխարհաքաղաքական իրավիճակը (0.7%): ՀՀ-ում աշխատանքի շուկան բնութագրվում է նաև աշխատուժի մասնակցության ցածր աստիճանով: Գործազրկության կայուն բարձր մակարդակը բացասական ազդակ է շուկայում աշխատանք փնտրելու դեպքում հաջողություն ունենալու համար, ինչը բնականաբար ուղղակիորեն ազդում է մասնակցության աստիճանի վրա: Միևնույն ժամանակ, աշխատանքային միգրացիայի մեծ ծավալները (տնային տնտեսությունների շուրջ 1/3-ը ունեն աշխատանքային միգրացիա) և այդ միգրանտներից ստացվող դրամական միջոցները բարձրացնում են ՀՀ-ում բնակվող նրանց ընտանիքների՝ անդամների՝ աշխատավարձի նվազագույն շեմը (Reservation wage), որի պարագայում նրանք կհամաձայնեն աշխատանքի անցնել: Սա նույնպես իր բացասական հետքն է թողնում աշխատանքի շուկայում ակտիվության մակարդակի վրա: Կատարված ուսումնասիրությունները, վիճակագրական տվյալները և փաստերը վկայում են այն մասին, որ ՀՀ-ի աշխատանքի շուկան գտնվում է վատ վիճակում: Դրա կարգավորման համար պետության կողմից իրականացվում են մի շարք միջոցառումներ [9], որոնք ուղղված են աղքատության վերացմանը կամ գոնե աղքատության մակարդակի նվազմանը: Այս առումով կարևորվում է նվազագույն թոշակի բարձրացումը աղքատության գծից վեր:

ՀՀ-ի աշխատանքի շուկայի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ միջև իսկ անգամ կրթություն ստանալուց հետո էլ համապատասխան աշխատանք գտնելը բավականին աշխատատար և ժամանակատար գործընթաց է, որը պահանջում է համապատասխան գիտելիքների և հմտությունների առկայություն: Այդ գործում մեծ դերակատարում ունեն ՀՀ Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը, նրա հետ համագործակցող Մասնագիտական կողմնորոշման մեթոդական կենտրոնը, ինչպես նաև Բուհերում գործող Կարիերայի կենտրոնները:

ՀՀ աշխատաշուկայում առաջարկը գերազանցում է գործատուների պահանջարկին մի քանի անգամ: Նման պայմաններում գործատուների ընտրության շրջանակը ակնհայտորեն ավելի լայն է: Նրանք նախընտրում են աշխատանքի վերցնել աշխատանքային փորձ ունեցող աշխատանք փնտրողներին, որոնք հեշտությամբ ադապտացվում են: Հարց է առաջանում ինչպես աջակցել աշխատանքային փորձ չունեցող երիտասարդներին, միգրանտներին, սահմանափակ կարողություններով գործազուրկներին: Այս խմբերի հետ աշխատանքը առանձնահատուկ է և պահանջվում է համապատասխան ծրագրերի մշակում և ճիշտ կիրառում, համապատասխան գիտելիքների և հմտությունների ներարկում:

Պարզվում է, որ ամսական միջին եկամուտը, որի դեպքում միգրանտն այլևս չի մեկնի արտասահման աշխատելու, կազմում է 430 ԱՄՆ դոլար, որը 4 անգամ գերազանցում է ՀՀ կառավարության կողմից ներկայումս սահմանված աշխատավարձի մինիմալ չափը:

Բնակչության զբաղվածության պետական քաղաքականության կարևոր խնդիրներից են աշխատանքի վարձատրության բնագավառում ճիշտ և ճկուն քաղաքականության իրականացումը, նվազագույն աշխատավարձի չափի ճիշտ սահմանումը և նվազագույն սպառողական զամբյուղի մասին օրենքի ընդունումը, փոքր և միջին ձեռնարկատերերի համար նպաստավոր պայմանների ստեղծումն ու խրախուսման մեխանիզմների մշակումը, ազատ աշխատուժի արտահանման պետական կարգավորումը և այլ խնդիրներ:

Գրականության ցանկ

1. ՀՀ սահմանադրություն, 2015
2. ՀՀ աշխատանքային օրենսգիրք, 2011
3. Միգրացիա-Արտագնա աշխատանքային միգրացիա: Գնահատականները և մոտորումները, Ամբերդ մատենաշար, Երևան 2014թ.

4. Ռ.Ռ. Արմենակյան, «Բնակչության կենսասամակարդակը և պետության սոցիալական քաղաքականությունը» 2010թ.

5 Աղքատություն - ՄԻԺԻ (Մարդու իրավունքների և ժողովրդավարության ինստիտուտ), «Աղքատության հաղթահարման ուղիները » 2010-2014 թթ.

6. Վ.Է.Խոջաբեկյան, Զբաղվածության հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, 1998թ.

7. Ս.Պողոսյան, Աշխատանքի կ ազ մ ակ ե թ պո ւ մ , 2000

8. Կ.Կ.Ստեփանյան «Աշխատանքի շուկան որպես ՀՀ սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների զարգացման կարևոր գործոն » 2004թ.

9. Ռ.Ս. Ղանթարյան, ՀՀ աշխատանքի շուկայի և զբաղվածության պետական կարգավորումը, 2003թ.

РЫНОК ТРУДА И ЗАНЯТОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ В РА

Геворгян Лилит

Экономический факультет, магистратура

(доц. Г. Геворгян)

Резюме: Обсуждаются проблемы занятости населения и рынка труда в РА и пути их улучшения

LABOR MARKET AND POPULATION EMPLOYMENT IN RA

Gevorgyan Lilit

Faculty of Economics

(prof. G. Gevorgyan)

Abstract: Problems of population employment and labor market in the RA and ways to improve them are discussed

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿՑ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻ ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԿԵՐՊԱՐԸ ԵՎ ԴՐԱ ԴՐՄԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ
ՇՐՋԱՊԱՏԻ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՀԵՏ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Անի Պետրոսյան

Հումանիտար ֆակուլտետ, մագիստրատուրա
(պրոֆ. Հ. Պետրոսյան)

Ամփոփում. Քննարկված է մանկավարժական կոլեկտիվում դրական հարաբերությունները որպես կրթական միջավայրի բարելավման գործոն, տրված են առաջարկներ:

Կրթական համակարգում տեղի ունեցող բարեփոխումների շնորհիվ փոխվել են դպրոցի տնօրենին ներկայացվող պահանջները: Տնօրենը հանդես է դալիս և՛ որպես փառալուստ, աշխատող, և՛ որպես կառավարիչ, այսինքն՝ տնօրենը դպրոցի ընթացիկ կառավարումը իրականացնելուց զատ, ղեկավարում է նաև ուսումնադաստիարակչական, վարչատնտեսական աշխատանքները: Դպրոցում տեղի ունեցող գործընթացների արդյունավետությունը, կրթական միջավայրի առանձնահատկություններն անմիջականորեն կախված են ներդրողական համակարգից և տնօրենի աշխատանքից, մասնավորապես՝ անձնային որակներից: Աշխատանքում ներկայացված են տնօրենի ղեկավարման ոճից կոլեկտիվի միջանձնային հարաբերությունների կախումը: Այս հետազոտության իրականացման նախահիմք է հանդիսացել Վանաձորի մի շարք դպրոցներում անցկացված հարցումների հիման վրա դպրոցի տնօրենների ղեկավարման ոճի ախտորոշումը: Ուսումնասիրությունը կատարելիս առաջնորդվել են «Ղեկավարման վարչարարական ոճի որոշման (Ե.Տունիկի հարմարեցված)» մեթոդով²⁴: Այս մեթոդի տարբերակիչ առանձնահատկությունն այն է, որ ման առաջատար ոճի վերաբերյալ եզրակացությունը տրվում է որոշակի լինների հիման վրա: Դրանք են. Ինչպե՞ս են ես ղեկավարում և վերահսկում, իմ վերաբերմունքը կանոնակարգերին, իմ գործելակերպը ճգնաժամային իրավիճակներում, իմ վերաբերմունքը աշխատանքի պլանավորմանը:

Ղեկավարման վարչարարական ոճի որոշման» մեթոդով կատարված հետազոտության արդյունքներով ամենացածր միավորը ներկայացնում է ղեկավարի մոտ գերակայող վարչարարական ոճը: Արդյունքները ամփոփելով՝ եկել ենք եզրահանգման, որ, ըստ Ե. Տունիկի առանձնացրած 7 ոճերի (ավտորիտար, ժողովրդավարական, կոոպերատիվ, սահմանափակ մասնակցության, բյուրակրատական, չմիջամտող, բարյացակամ, բռնակալ), դպրոցների ղեկավարների մոտ առավել գերակայող են ղեկավարման ավտորիտար, ժողովրդավարական, չմիջամտող, կոոպերատիվ ոճերը²⁴:

Դպրոցի մանկավարժական կոլեկտիվի ձևավորման և զարգացման մակարդակի վրա ազդող հիմնական գործոններից մեկը տնօրենի ղեկավարման ոճն է: Կառավարումը որոշակի օբյեկտի վրա կազմակերպված, պլանաչափ ու համակարգված ներգործությունն է: Առանց կառավարման անհնար է կատարելագործել ուսումնադաստիարակչական գործընթացը, լուծել նրա հիմնախնդիրները: Դպրոցի կառավարման հիմքն ուսումնադաստիարակչական գործընթացի համար համապատասխան պայմանների ստեղծումն է²⁵: Դպրոցի կառավարման բնույթով են պայմանավորված մանկավարժական կոլեկտիվի միջանձնային հարաբերությունները, մասնավորապես *համախմբվածությունը և կոնֆլիկտայնությունը*:

Մանկավարժական կոլեկտիվի միջանձնային փոխհարաբերություններն ուսումնասիրելու նպատակով ընտրվեցին տնօրենների ղեկավարման տարբեր ոճերով 4 դպրոցներ: Տնօրենի ղեկավարման ոճը կախված է և՛ օբյեկտիվ (աշխատանքային պայմանները, կոլեկտիվի զարգացման մակարդակը), և՛ սուբյեկտիվ գործոններից (ղեկավարի անձը, պատրաստվածության աստիճանը): Կառավարման տեսության և սոցիալական հոգեբանության մասնագետներն առանձնացնում են ղեկավարման ավտորիտար, ժողովրդավարական և այլ ձևեր¹⁰:

Առավել արդյունավետ է ժողովրդավարական ոճը, որը հանգեցնում է համագործակցության, փոխհարաբերությունների և փոխհամագործակցության մակարդակի բարձրացման տանելով այդ հարաբերությունները անձնական կողմնորոշումից դեպի հասարակական կողմնորոշում²⁶: Ղեկավարումը դպրոցի վարչական կազմի կառավարչական գործունեության մի մասն է, որի միջոցով ապահովվում են կոլեկտիվի անդամների միջե եղած հարաբերությունները, որոնք իրենց հերթին նպաստում են դպրոցի նպատակների իրականացմանը²⁷:

²⁴ В. Мануйлов Г., Социально-психологическая диагностика развития личности и малых а 2005

²⁵ Սահակյան Ա., Մանկավարժություն, Երևան, 2005, էջ 403-404: ^ ; S2. . Ո^ho^woi' o, №108|<88, 1998, շ. 520-521

²⁶ Խրիմյան Ս., Հովսեփյան Ա., Մելրոնյան Մ. և ուրիշներ, Դպրոցի ղեկավարում և կառավարում, Երևան, 2004, էջ 135:

²⁷ Ասատրյան Լ. և ուրիշներ, Կրթության համակարգի կառավարման հիմունքները, Երևան, 2003, էջ 170.

Ղեկավարման գործընթացում մշակվում են կոլեկտիվի ներքին աշխատանքային կանոնները, ավանդույթներն ու սովորույթները: Այստեղ են կազմավորվում նաև հոգեբանական մի շարք գործոններ, որոնք ազդում են կոլեկտիվի կազմակերպվածության մակարդակի, նախաձեռնողականության ու ձեռներեցության աստիճանի վրա²⁸:

Մանկավարժական կոլեկտիվը միմյանց հետ աշխատող մանկավարժների խումբ է, որն ունի ընդհանուր նպատակներ, որոնց իրականացումն այդ անդամների համար անձնական նշանակություն ունի և, իրացնելով միջանձնային վախճարաբերությունների և փոխգործակցության գործընթացը, նպաստում է ընդհանուր նպատակների իրագործմանը²⁹: Մանկավարժական կոլեկտիվը համարվում է սոցիալական խմբի տարատեսակ, որտեղ միջանձնային հարաբերությունները կազմվում են հասարակական և անձնական հետաքրքրությունների ներդաշնակության հիման վրա: Սոցիալական հոգեբանության մեջ միջանձնային հարաբերությունները դիտարկվում են որպես մարդկանց միջև գոյություն ունեցող անձնական փոխադարձ կապեր, որոնք օբյեկտիվորեն ի հայտ են գալիս փոխադարձ ներգործության ձևերի և բնույթի մեջ՝ մարդկանց համատեղ գործունեության և հաղորդակցման ընթացքում:

Կրթական գործընթացի կառավարման հոգեբանության հայտնի մասնագետ Ռ. Շակուրովը, ուսումնասիրելով կառավարման գործընթացում մանկավարժական կոլեկտիվի փոխհարաբերությունների խնդիրը, կոլեկտիվի կառուցվածքում առանձնացնում է գործնական և սոցիալհոգեբանական փոխհարաբերություններ: Գործնական կառուցվածքը կազմվում է մարդկանց գործնական փոխազդեցություններից՝ նրանց կողմից իրենց պաշտոնական պարտականությունների կատարման ընթացքում: Սոցիալ-հոգեբանական կառուցվածքը կազմված է անտեսանելի հուզական կապերից՝ հարգալից և անհարգալից վերաբերմունք, համակրանք ու հակակրանք, և հոգեկան կյանքի՝ միջանձնային հարաբերություններով պայմանավորված այլ ձևերից:

Սոցիալ-հոգեբանական երեւոյթներից կոլեկտիվում տիրող հոգեբանական մթնոլորտն առավելապես կապված է հույզերին: հոգեբանական մթնոլորտը կարելի է բնորոշել որպես գերակշռող հուզական վիճակների ամբողջություն, հարաբերականորեն կայուն հուզական տրամադրվածություն, որը թափանցում է գործունեության ողջ մեխանիզմ՝ իր ազդեցությունն ունենալով կոլեկտիվի շվտմներում և հարաբերություններում: Հոգեբանորեն առողջ կոլեկտիվին բնորոշ են ընկերասիրությունը, պատասխանատվությունը, բարձր բարոյական մթնոլորտը: Անառողջ հոգեբանական մթնոլորտը կապված է բացասական հույզերին, որը ցածրացնում է կոլեկտիվի աշխատանքի արդյունավետությունը: Ռ. Շակուրովը նշում է, որ հոգեբանական մթնոլորտը դպրոցում մեծ մասամբ կապված է այն անտես թեւերից, որոնք որոշում են կոլեկտիվի անդամների տեղեկատվության թափանցիկությունը և ղեկավարի կողմից տրվող հրահանգները հասցնում են ենթակաների գիտակցությանը, և դրանք դրական արձագանք են գտնում այն դեպքում, երբ ղեկավարի և կոլեկտիվի անդամների միջև գոյություն է ունենում համապատասխան կապ:

Դպրոցի մանկավարժական կոլեկտիվն ունի մի շարք առանձնահատկություններ, որոնցից է կոլեկտիվի համախմբվածությունը: Կոլեկտիվը սկսվում է մարդկանց համախմբվածությունից, բայց ոչ թե մեխանիկական, այլ սոցիալ-հոգեբանական միասնությամբ, երբ մարդկանց այդ խումբը հասարակությանը կարող է տալ ավելին, քան նրանցից յուրաքանչյուրը՝ առանձին-առանձին: Կոլեկտիվի համախմբվածությունը բնութագրվում է նրանով, որ այն կարող է դիմակայել արտաքին ազդեցություններին և պահպանել ներքին միասնականությունը տարբեր պայմաններում: Դա նպաստում է կոլեկտիվի կյանքի և գործունեության բոլոր կողմերի բարելավմանը, դաստիարակչական հնարավորությունների էական բարձրացմանը, ինչպես նաև նրա անդամների բարոյա-հոգեբանական միասնությանը, կազմակերպվածությանը:

Կոլեկտիվի համախմբվածությունն արդյունավետ կառավարման հզոր լծակներից մեկն է: Դա խմբի ներքին ուժն է, որը ղեկավարը պետք է ձգտի օգտագործել կազմակերպության նպատակներն իրականացնելիս: Որքան համերաշխ, համախմբված, ներդաշնակ է կոլեկտիվը, այնքան դյուրին է այն կառավարելը: Համախմբված կոլեկտիվը կայուն կոլեկտիվ է՝ ընդունակ հաջողությամբ հակադրվելու ներքին և արտաքին ուժերի ազդեցությանը, ինչն ուղղված է անդամների միջև կապերի թուլացմանը: Համախմբվածությունը կոլեկտիվի ամենաբարդ առանձնահատկություններից մեկն է: Նրա հիմքում կարող են դրվել տարբեր գործոններ: Կարելի է առանձնացնել նպատակային, միջանձնային հոգեբանական, գաղափարական, կազմակերպչական գործոնները: Կազմակերպչական համախմբվածությունն արտացոլում է կոլեկտիվի անդամների՝ իրենց կոլեկտիվում մնալու և աշխատելու, գործունեությունը շարունակելու ձգտումը, կարող է լինել ոչ միայն տվյալ դպրոցում աշխատանքի բո-

²⁸ Խաչատրյան Գ., Տնտեսական ղեկավար և կառավարման հոգեբանությունը, Երևան, 1989, էջ 102

²⁹ Немов Р., Кирпичник А., Путь к коллективу, Москва, 1988, с. 46-47.

վանդակության գրավչության, այլև կոլեկտիվի նպատակային միջանձնային-հոգեբանական միասնության հետևանք:

Գաղափարական և միջառնային-հոգեբանական միասնությունը կարող է նշանակալի չափով իր արմատներով խորացնել կազմակերպչական համախմբվածության մեջ տվյալ կազմակերպությունում աշխատելու պահանջմունքը՝ կապված համատեղ գործունեությանը, որը նպաստում է մարդկանց մեջ կազմակերպության նպատակների և խնդիրների վերաբերյալ միասնական հայացքների մշակմանը, կոլեկտիվում ոչ ձևական, ընկերական միաբանության զարգացմանը: համախմբվածության ցուցանիշ է նաև մանկավարժական կոլեկտիվի կազմակերպչական միասնությունը, որն արտացոլում է ուսուցիչների ցանկությունը աշխատելու այդ կոլեկտիվում և ունի սոցիալիզացիոնական կարևոր նշանակություն: համախմբվածությունն արտահայտում է նաև տարբեր հարցերի լուծման ժամանակ կոլեկտիվի միասնական կարծիքն ու գործունեությունը: Կոլեկտիվի ղեկավարման գործընթացում հաճախ են կոնֆլիկտային իրավիճակներ: Կոնֆլիկտները հանգեցնում են սոցիալական մթնոլորտի վատթարացման՝ աշխատանքի կանության անկում, կոլեկտիվի պառակտում: Բայց և այնպես կոնֆլիկտը մարդկային հարաբերությունների անբաժանելի մասն է՝ նպաստելով զարգացմանը, պատասխանատվության և ինքնագնահատականի բարձրացմանը: Միջանձնային կոնֆլիկտների առաջացման հիմնականում պայմանավորված են հոգեբանական գործոններով՝ ատկությունների, շահերի, հետաքրքրությունների, համոզմունքների, ցանկությունների տարբերություններով: Կոլեկտիվի անդամների այնության պատճառը հիմնականում մասնագիտական մրցակցությունն իսկ տնօրեն-մանկավարժական կոլեկտիվ կոնֆլիկտի պատճառ կարող պաշտոնական լիազորությունների մեջ կողմնակալ վերաբերմունքը¹⁶: Կոնֆլիկտների հաղթահարման, կոլեկտիվի առողջ բարոյահոգեբանական մթնոլորտի համար կարևոր նշանակություն ունի ղեկավարման մեթոդների և ոճերի, դպրոցի աշխատանքների ճիշտ պլանավորումը, ուսուցիչ-ծնող, ուսուցիչ-մանկավարժական կոլեկտիվ հարաբերություններում էթիկայի նորմերի պահպանումը:

Ակնհայտ է, որ ժամանակակից պայմաններում երբեք չի կարելի ուսուցումը դիտել որպես սովորողների մեջ միայն գիտելիքների, կարողությունների համակարգի ձևավորումը: Այժմ խեղդի է դրվում որ ուսուցումը առավելագույն չափով ապահովի դպրոցականների զարգացմանը: Դրա համար էլ սովորաբար խոսում են ոչ թե պարզապես ուսուցման մասին: Զարգացումը դառնում է գործընթացի գլխավոր բաղադր, որպես «սովորել» հասկացության այլընտրանք:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների հասարակությունը, կամ ինչպես անվանում են հետարդյունաբերական հասարակությունը, ի տարբերություն 19-րդ դարի վերջի և 20-րդ դարի կեսերի արդյունաբերական հասարակության, շատ ավելի շահագրգռված է, որ իր քաղաքացիները կարողանան ինքնուրույն, ակտիվ գործել, կայացնել որոշումներ, ձևեր կերպով հարմարվել կյանքի պայմաններին: Այստեղից արդի տեղեկատվական հասարակությունը բոլոր ուսումնական հաստատությունների և հատկապես դպրոցների առաջ դնում է հետևյալ խնդիրները պատրաստել շրջանավարտներ, որոնք ունակ են.

- ձևեր կերպով հարմարվել կյանքի փոփոխվող իրավիճակներին,
- ինքնուրույն ձեռք բերելով անհրաժեշտ գիտելիքներ, գործնականում հմտորեն դրանք կիրառել ի հայտ եկող տարբեր պրոբլեմների լուծման համար, որպեսզի հետագայում հնարավորություն ունենան գտնել իրենց տեղը կյանքում,
- ինքնուրույն վերլուծելով մտածել, կարողանալ տեսնել կյանքի իրական պրոբլեմները և փնտրել դրանց լուծման արդյունավետ միջոցներ օգտագործելով տեխնոլոգիաները: Հստակ գիտակցել, թե իրենց ձեռք բերած գիտելիքները որտեղ և ինչպես կարող են օգտագործվել, ստեղծագործաբար մտածել և զարգացնել նոր գաղափարներ,
- ճիշտ աշխատել տեղեկատվության հետ կարողանալով հավաքել տվյալ պրոբլեմի լուծման համար անհրաժեշտ փաստերը, վերլուծել, առաջարկել հանգուցալուծման հիպոթեզներ, կատարել անհրաժեշտ ընդհանրացումներ, համադրել համանման կամ այլընտրանքային լուծման տարբերակները, հաստատել օբեկտիվությունները, անել հիմնավորված եզրահանգումներ, դրանք կիրառել նոր պրոբլեմների լուծման համար,
- լինել հաղորդակցվող, սոցալիական տարբեր խմբերի հետ առնչվող, կարողանալ համատեղ աշխատել տարբեր բնագավառներում, տարբեր իրադրություններում, կանխել կամ հմտորեն դուրս գալ ցանկացած կոնֆլիկտային իրադրությունից,
- ինքնուրույն զարգացնել սեփական բարոյականությունը, ինտելեկտը և կուլտուրական մակարդակը:³⁰

³⁰ Դավթյան Ն. և ուրիշներ, Կրթությունը Հայաստանում, Եր., Անտարես, 2002., էջ 106

Այսպիսի է ժամանակի թելադրանքը ցանկացած զարգացած հասարակության համար, որը, բնականաբար, կառուցողական պահանջներ է առաջադրում կրթական համակարգերին:

Դպրոցը որպես կառույց անընդհատ փոխգործակցության մեջ է գտնվում ընտանիքի հետ: Ծնողները պատասխանատվություն են կրում նաև դպրոցական տարիքի երեխաների կրթության համար: Իսկ պետությունը պարտավոր է որդեգրել մի այնպիսի կրթական համակարգ, որը կապահովի մարդու ամբողջ կյանքի ուսումնառությունը և անձնական զարգացման համար անհրաժեշտ հիմքեր: Ընտանիքում երեխաները նույնպես ունեն իրենց պարտականությունները և պատասխանատվությո՜ւնները:

Ժամանակակից հասարակության մեջ երեխան և՛ ընտանիքում, և՛ դպրոցում պիտի ստանա միասնական ու ներդաշեակ դաստիարակություն: Ո՛չ ծնողը, ո՛չ ուսուցիչը չի կարող մեկուսացված փոխանցել այն բոլոր գիտելիքները, հմտություններն ու արժեքները, որոնք անհրաժեշտ են երիտասարդներին՝ հասարակության մեջ պատշաճ կերպով ինտեգրվելու: Եվ՛ ընտանիքը, և՛ դպրոցը երկուստեք հաճախ սկսում են կորցնել կողմնորոշումը՝ կանգնելով այնպիսի բարդ խնդիրների առաջ, ինչպիսիք են՝ գերտեղեկատվությունը և զանգվածային լրատվության միջոցների կողմից առաջարկվող այլընտրանքային մոդելները: Այդ տեսակետից գերխնդիր է դառնում երեխաների, ծնողների և դպրոցների միջև գործարար ու նպաստավոր համագործակցության կառուցումը:

Ուսուցիչ-ծնող ճիշտ փոխհարաբերությունները նպաստում են անհրաժեշտ գիտելիքների ձեռքբերմանը և անհատի արժեքային համակարգի ձևավորմանը: Հենց առաջին օրերից ամուր հիմքի վրա պետք է լինի ծնող-ուսուցիչ փոխհարաբերությունը: Ծնողը երեխայի մեջ հարգանք պիտի սերմանի դպրոցի ու կրթության նկատմամբ:

Դպրոցական ուսուցումը նպաստում է այնպիսի որակների ձևավորմանը, ինչպիսիք են՝ հետաքրքրասիրությունը, ուշադրությունը, պահանջկոտությունը և այլն: Դաստիարակչական աշխատանքը հիմնականում նպաստում է երեխայի լայն և խոր ճանաչողական հետաքրքրությունների, ինքնագարգացման պահանջումներին ձևավորմանը: Դպրոցի մանկավարժական մեթոդների հիմքում ընկած են երեխայի ազատ մտածողության, վերլուծական, ստեղծագործական մտածողության, տրամաբանության, ինչպես նաև արագ կողմնորոշվելու ունակության զարացումը: Կրթության բնագավառում պետական քաղաքականության հիմքն ազգային դպրոցն է, որի գլխավոր նպատակը մասնագիտական պատշաճ պատրաստվածություն ունեցող և համակողմանիորեն զարգացած, հայրենասիրության, պետականության և մարդասիրության ոգով դաստիարակված անձի ձևավորումն է:

Ծնողներն ու ընտանիքի անդամները երեխայի առաջին և ամենակարևոր ուսուցիչներն են: Ոչ մի հակասություն չի կարող լինել դպրոցի և ընտանիքի միջև, եթե ծնողներն ու դպրոցը հաջողությամբ համագործակցում են, ինչը աշակերտի կրթության վճռորոշ տարրն է: Շատ է քննարկվում ծնողներին ներգրավելու ձևի հարցը: Որոշ մարդկանց կարծիքով ծնողների դերը սահմանափակվում է երեխաների կարգապահությանը հետեւելով և ուսուցիչներին աջակցելով: Մյուսներն այդ դերն ավելի ընդլայնված են ընկալում: Ըստ նրանց՝ ծնողը պետք է կարողանա երեխային օգնել տնային աշխատանքները կատարելիս, մասնակցեն ծնող-ուսուցիչ կոնֆերանսներին, համադպրոցական ծնողական ժողովներին: Ծնողներն իրենք էլ են ցանկանում ընդգրկվել իրենց երեխաների կրթության գործում: Միայն թե շատերը չգիտեն, թե ինչպես:³¹

Դրական և արդյունավետ դպրոցական միջավայր ստեղծելու գործում, աջակցության մեկ այլ աղբյուր է դպրոցական կյանքում ծնողների ներգրավումը: Ծնողական համայնքի շատ ներկայացուցիչներ, ուսուցիչներ կամ հրշեջներ քաղաքի կամ երկրի մաշտաբով վարչական պաշտոնյաներ, հաճախ ցանկանում են դպրոց այցելել, բացատրություններ տալ երևույթներին, ներկայացնել իրենց գաղափարներն ու գործունեությունը, պատասխանել հարցերին, խորհուրդներ տալ աշակերտներին ու լսել նրանց մտքերն ու առաջարկները:

Ծնողները իրենց երեխաների դաստիարակության և կրթելու գործում դառնում են ուսուցչի գործնկերները: Նրանք իրենց երեխաների համար ունեն նույն նպատակները, ինչ որ ուսուցիչները՝ բոլոր երեխաների համար: Ծնողներն ու դպրոցը միասին են պատասխանատու զարգացման բոլոր ոլորտներում: Կրթության հարցում ծնողների ակտիվ մասնակցությունը ապահովելու համար կարելի է թույլ տալ ործնողները դասավանդեն՝ օգտագործելով իրենց մասնագիտական գիտելիքները: Իրենց ծնողներին տեսնելով դպրոցի կյանքում ներգրավված և համագործակցելիս՝ երեխաներն իրենց ավելի կարևոր մարդ են զգում: Ընտանքի և դպրոցի լավ, բարեկամական հարաբերություններից շահում են բոլոր երեխաները:

Ցավոք, անկախացումից ի վեր, մեր հանրակրթական համակարգում կամայականությունները դարձել են գերիշխող: Հաճախակի փոփոխվող ղեկավարները հերթով իրենց

³¹Ծնողի ուղեցույց. 2011-2012 ուսումնական տարի

շնորհում են բարեփոխիչի տիտղոսը և իրենց սահմանափակ մտածելակերպը դարձնում մեր կրթական համակարգի համար ուղենիշ: Ասվածի ամենավառ օրինակը վերջին տարիներին իրականացվող «օպտիմալացում» անունը կրող գործընթացն է, որը ստորին մակարդակի թալանչիների ջանքերով (անշուշտ վերինների իմացությամբ) վերածվել է կուսակցական ու անձնական հաշվեհարդարի: Հետևանքը եղավ այն, որ աշխատանքից հեռացվեցին բազմաթիվ փորձառու ուսուցիչներ: Արդյունքում, ստացվել է այնպես, որ մեկ ուսուցիչ դասավանդում է մի քանի իրարից անկախ առարկաներ: Աա ակնհայտ է հատկապես գյուղական համայնքներում, որտեղ դպրոցները ունեն քիչ թվով աշակերտներ: Ակնհայտ է նաև, որ այդ դպրոցների շրջանավարտները վերջին տարիներին շատ ավելի քիչ են դիմում բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ: Այսինքն կրթության որակը էապես վատացել է:

Ուսուցչին աշխատանքից հեռացնելը ունի մեկ այլ ոչ պակաս բացասական հետևանք: Հայտնի է, որ կրտսեր դպրոցականի համար ուսուցիչը անվիճելի հեղինակություն է: Ուսուցիչը երեխաներ համար մարմնավորում է դպրոցը, որին նրանք այնպես ձգտում էին և որի հետ կապված են նրանց կյանքում տեղի ունեցած այնքան շատ փոփոխություններ: Կրտսեր դպրոցականները ոչ մի տարակուսանք չեն տածում ուսուցչի գործողության ճշտության մեջ, երբեք քննության չեն դնում ուսուցչի գործողությունները: Ուսուցչի հեղինակությունը կրտսեր դասարաններում ուսուցման և դաստիարակության հիմնալի նախադրյալ է: Ճիշտ օգտագործելով դրանք, փորձառու ուսուցիչը իր աշակերտների մեջ հաջողությամբ ձևավորում է կազմակերպվածություն, աշխատասիրություն, դրական վերաբերմունք ուսումնական պարապմունքների նկատմամբ, իր վարքը, ուշադրությունը կառավարելու կարողություն: Եվ այդ հեղինակությունը խախտելը, աշակերտների աչքում ուսուցչին պսակազերծ անելն անթույլատրելի է:

Հաջորդը դասագրքերի խնդիրն է: Վերջին 15 տարիներին արդեն մի քանի անգամ հիմնովին փոխվել են դպրոցական դասագրքերը, որոնց հեղինակները շատ հաճախ ոչ մի կապ չունեն դպրոցական կրթության հետ: Բնականաբար այդ դասագրքերը մի քանի տարվա ընթացքում իրենց սպառում են:³² Շատ օրինակելի դպրոցներում ուսուցիչները մինչ օրս էլ, որպես օժանդակ գրականություն, օգտագործում են սովետական տարիներին հրատարակված դասագրքերը, որոնց արդյունավետությունը բազմիցս ապացուցվել է: Խոսքը վերաբերում է հատկապես բնագիտական առարկաների դասագրքերին: Բնագիտական առարկաների դասագրքերի ներկայումս գործող տարբերակների մեծ մասը շարադրված են խիստ ակադեմիական ոճով: Արդյունքում աշակերտները սերտում են դասը առանց խորամուխ լինելու նյութի էության մեջ: Դա բերում է գրքային մտածելակերպին ձևավորմանը և հետին պլան է մղվում ստեղծագործական մտածողության զարգացումը:

Շատ-շատերի կարծիքով մեր կրթական համակարգի ամենաթույլ կողմերից մեկը գաղափարական ուղվածության բացակայությունն է: Ասկայն, սա բավականին ծավալուն թեմա է, ուստի այս աշխատանքում չի քննարկվել:

Կարևորվում է նաև դպրոցի տնօրենի դերակատարումը հատկապես նորարարությունների ադապտացման գործընթացում: Նորարարությունները մարդուն ուղեկցում են նրա ամբողջ կյանքի ընթացքում և հաճախակի դնում են դժվարին կացության մեջ: Սակայն առանց դրանց իրագործման միանգամայն անհնարին կլինեի մասնագիտական կոմպետենտության աճը: Ներկայումս ձևավորվել է գիտելիքների մի ամբողջ ոլորտ իննովատիկա: Այդ ոլորտում մասնագիտանում են տնտեսագետները, սոցիոլոգները, ինժեներները, հոգեբանները, իրավաբանները:

Պրիզոմֆինի իննովատիկան սահմանվում է որպես «գիտելիքների նոր ոլորտ, որը անհրաժեշտ է առավել արդիական խնդիրների ավելի արդյունավետ լուծման ու այդ գործընթացի արագացման համար: Այն նորարարությունների մասին գիտություն է, որը սկսել է ձևավորվել ի պատասխան պրակտիկայի պահանջների»:

Իննովացիաների յուրացման հոգեբանական առանձնահատկությունների որոնումը գտնվում է նորի հանդեպ անհատի վերաբերմունքի հետ կապված հարցերի դիտարկման կիզակետում: Սակայն մինչև այժմ այդ խնդրի բազում կողմերը դեռևս քիչ են ուսումնասիրված:

Նշենք, որ ներկայումս բազմաթիվ երկրների կրթական համակարգը գործում է զարգանում է այդ երկրներում տեղի ունեցող ընդհանուր քաղաքական, տնտեսական ու սոցիալական փոփոխությունների պայմաններում: Դրանց դրական ձևով իրականացման ու արդյունավետության հետ կապված հաջողությունները կախված են նրանից, թե միջնակարգ դպրոցները որքանով արդյունավետ, համապատասխան ու նպատակաուղղված ձևով կիրականացնեն իրենց գործունեությունը:

Մանկավարժ-աշակերտ միջանձնային հարաբերությունները

Դաստիարակության բուն էությունը աշակերտներին և նրանց զգացմունքներին ճիշտ ուղղություն տալն է: Ռուս մանկավարժ Պիսարևն ասել է. «Դաստիարակության մեջ ամբողջ գործն այն է, թե ով է դաստիարակում»:

Դասարանի անդամները սեփական ընտանիքների յուրատիպ արտացոլումն են, և մեծ հմտություններ են պահանջվում, որպեսզի դասարանում ուսուցիչը ստեղծի միասնական առողջ մթնոլորտ: Այդ կոլեկտիվի միջանձնային ներդաշնակ հարաբերությունները կնպաստեն առաջադիր նպատակների իրականացմանը և հաջողությունների ձեռքբերմանը:

Ուսուցչի պարտքն է՝ ճանաչել ու հասկանալ երեխաների ֆիզիկական և հոգեբանական վիճակները, պաշտպանել նրանց՝ դպրոցական կյանքի բոլոր իրավիճակներում: Այս բոլոր գործոնները երեխաներին կհաղորդեն պաշտպանվածության զգացում և ինքնավստահություն, կստեղծեն ստեղծագործական ակտիվություն ու լիարժեք զարգացում: Մանկավարժության մեծագույն նվաճումը ոչ միայն դաստիարակության զարգացման տեսական մոտեցումների մշակումն է, այլև առկա հիմնախնդիրների գործնական լուծումների արդյունավետ փորձերը: Դաստիարակչական ներգործությունը մշտապես պետք է ուղեկցվի ընտանեկան դաստիարակության սերտ համագործակցությամբ: Հակառակ դեպքում թե մեկը, թե մյուսը դրական արդյունք չեն կարող տալ: Դպրոցում դաստիարակությունն ընթանում է մի շարք ուղղություններով՝ ուսուցում, գնահատում և հասակակիցների հետ փոխադարձ շփումների կարգավորում:

Ժամանակակից ուսուցչի որակավորումը և նրա աշխատանքի արդյունավետությունը բարձրացնելու գլխավոր նախապայման է նրա հոգեբանական գրագիտության աճը, տարիքային և ընդհատուր մանկավարժական հոգեբանության գծով գիտելիքների խորացումը: Առանց աշակերտներին «վնաս» պատճառելու, հնարավոր չէ նրանց ուսուցանել: Չիմանալով տվյալ տարիքի հոգեբանական առանձնահատկությունները, չկարողանալով ճիշտ գնահատել դեռահասի անհատական և հոգեբանական որակները, ուսուցիչը չի կարող ճիշտ ընտրել մանկավարժական ներգործության միջոցներ և, բնականաբար, չի կարող իմանալ, թե ինչ է ստեղծում:

Միայն ուսուցչի հոգեբանական լուրջ պատրաստությունը հնարավորություն կընձեռնի նրան ժամանակակից բազմապիսի մեթոդներից և մեթոդական հնարներից ու միջոցներից ընտրել այն, ինչն անհրաժեշտ է կոնկրետ մանկավարժական խնդիրների լուծման համար: Առանց ուսուցչի հոգեբանական հեռատեսության հնարավոր չէ կանխագծել աշակերտների վարքը, իսկ առանց վարքի կանխագծման հնարավոր չէ նրանց անձնավորության նպատակալաց ու կազմակերպված ձևավորումը:

Գաղտեիք չէ, որ դպրոցում (և ոչ միայն մեր դպրոցում) դեռևս նշանակալից է աշակերտների անառաջադիմության տոկոսը: Անառաջադիմությունը հաճախ կապված է սովորել չցանկանալու, անկարգապահության, առանձին առարկաների, ուսուցչի կամ ամբողջ դպրոցի պահանջների նկատմամբ՝ աշակերտի անլուրջ վերաբերմունքի հետ: Դրանում մեղքի իրենց բաժինն ունեն և ծնողները, և՛ փողոցը, և ուսուցիչները, որոնք չեն մտածում իրենց գործողությունների հոգեբանական նպատակասլացության մասին և հաճախ աշակերտներին պատճառում են դժվար ուղղելի հոգեկան ցնցում: Օրինակ, խիստ նկատողությունները, ծաղրական կամ կոպիտ դիտողությունները, անձը վիրավորող արտահայտությունները, որոնք արվում են դեռահասին նրա հասակակիցների ներկայությամբ, հիվանդագին է ընդունվում, վիրավորում է նրա ինքնասիրությունը և արժանապատվության զգացումը:

Դեռահաս տարիքում առաջատար դրդապատճառ է համադասարանցիների կոլեկտիվում հաստատվելու ցանկությունը, հեղինակության ձեռքբերումը, իր նկատմամբ ընկերների հարգանքի, ուշադրության գրավումը: Մինչ դեռ դեռահասի անձի հրապարակայնորեն ստորացումը նրա հոգում ծնում է սուր կոնֆլիկտ, ներքին բողոքի պոթելում, երկար ժամանակ չմոռացվող վիրավորանք: Եվ շատ հնարավոր է, որ դա կարող է հետագայում մեծերի պահանջների նկատմամբ առհամարական վերաբերմունքի, ուսուցչի, առարկայի, և առհասարակ, դպրոցի նկատմամբ ատելության զգացումի պատճառ դառնալ:

Ուսուցչի ամեն մի քայլը, նրա ամեն մի բառը, գործադրվող ամեն մի հնար հազեցված է որոշակի իմաստով և աշակերտների մոտ առաջանում է համապատասխան հոգեբանական արձագանք: Ահա, թե ինչու շատ կարևոր է, որպեսզի ամեն մի ուսուցիչ տիրապետի հոգեբանական բավականաչափ հմտությունների, որոնք անհրաժեշտ են իր ուսումնադաստիարակչական գործունեության ճիշտ և արդյունավետ նպատակին հասնելու համար: Ուսուցչի ստեղծագործական աշխատանքային ինքնազգացողությունը մշտապես փոխկապակցության մեջ է դասարանի հոգեբանական կապի հետ: Այդ առումով անհրաժեշտ է, որ նա դասի ընթացքում հետևի յուրաքանչյուր աշակերտի մտքերի ու զբաղմունքների առաջխաղացմանը:

Աշակերտների հայացքում կասկածանք, անհասկանալի բան, թերմտություն նկատելու դեպքում ուսուցիչը պետք է իր ասելիքը բացատրի այլ կերպ, ուժեղացնի արտահայտչական կողմը, եթե անհրաժեշտ է, հետ դառնալ, կրկնել դատողությունների ընթացքը: Այդ ամենը կօգնի աշակերտին ոչ միայն լավ հասկանալու ուսումնական նյութը, այլ նորմալ հարաբերություններ հաստատելու ուսուցչի հետ:

Եզրակացություն

Այսպիսով, մանկավարժի անձը ուսուցման մթնոլորտում առաջնային տեղ է զբաղեցնում, նրա այս կամ այն հատկությունները բարձրացնում կամ իջեցնում են ուսուցանման դասախարակչական ազդեցությունը: Ընդհանուր առմամբ, առանձնացվում են «հատուկ ուսուցչական հատկություններ» վերագրելով դրանց «ուսուցչի գիտական նախապատրաստությունը» և «անձնական ուսուցչական տաղանդը»:

Առաջին հատկությունն օբյեկտիվ է և բնութագրում է ուսուցչի կողմից դասավանդվող առարկայի իմացության աստիճանը, գիտական պատրաստվածությունը, կրթվածությունը, այնուհետև առարկայի մեթոդաբանության հետ, ընդհանուր դիդակտիկ սկզբունքների հետ ծանոթությունը, երեխայի բնույթի իմացությունը: Երկրորդ հատկությունը սուբյեկտիվ է և արտացոլում է դասավանդման արվեստը, անձնական մանկավարժական տաղանդն ու ստեղծագործականությունը: Այն ներառում է մանկավարժական տակտը, ինքնուրույնությունն ու արվեստը:

Բացի «հատուկ ուսուցչական հատկություններից» անհրաժեշտ է նշել նաև «բարոյական» հատկությունների մասին, որոնց դասվում են անկողմնակալությունը, բարեսրտությունը, ուշադրությունը, արդարությունը, կայունությունը, նրբազգացությունը, իսկական սերը երեխաների հանդեպ: Մանկավարժի համար շատ կարևոր է նաև ինքնակատարելագործման, ինքնազարգացման ցանկությունը:

Մանկավարժի սուբյեկտային գործոնների կառուցվածքում պետք է ներառել ուղղվածության տիպը, ընդունակությունների մակարդակը և կոմպետենտությունը, որի մեջ մտնում են հատուկ մանկավարժական, մեթոդական, հոգեբանական, դիֆֆերենցիալ-հոգեբանական, աուտո-հոգեբանական կոմպետենտությունը: Այդ գործոնային կառուցվածքի երեք հիմնական բաղադրիչները՝ անձնային, անհատական և մասնագիտական-մանկավարժական համապատասխան գիտելիքներով և կարողություններով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ամիրջանյան Յու., Սահակյան Ա., Մանկավարժություն, Երևան, 2005.
Ասատրյան Լ. և այլք, Կրթության համակարգի կառավարման հիմունքները, Երևան, 2003.
Բաբանսկի Յու. Կ. Մանկավարժություն, հ.2, Երևան, Լույս, 1987.
Բալյան Ա. Ա. Մանկավարժական վարպետության և հիմունքները, Երևան, Լույս, 1988
Լեոնտև Ա. Ս. Մանկավարժական հաղորդակցում, (Թարգմ. Ա.Առեսենյան), Լույս 1982.
Կուտեցկի Վ. Մանկավարժության և հոգեբանության հիմունքները, Երևան, Լույս, 1976.
Հարությունյան Կ., և այլք, Կրթությունը Հայաստանում, Եր., Անտարես, 2002.
Ղազարյան Գ. , Հոգեկան խթանման ազդեցությունը ուսուցման արդյունավետության վրա, Գիտելիք 1, 2002
Խաչատրյան Գ., Տնտեսական ղեկավար և կառավարման հոգեբանություն, Երևան, 1989.
Խրիմյան Ս., և այլք, Դպրոցի ղեկավարում և կառավարում, Երևան, 2004.
Ծոողների ուղեցույց. 2011-2012 ուսումնական տարի
Մազմանյան Մ., Մանկավարժական հոգեբանության մի քանի հարցեր, Երևան, Լույս, 1975.
Մկրտչյան Մ. Ուսուցիչ-աշակերտ փոխհարաբերությունների մասին, Լույս, Երևան, 1979.
Роботова А.С. и др., Введение в педагогическую деятельность: Учеб. пособие для студ. высш. Учеб. заведений, М.: Академия, 2000.

MORAL FEATURE OF MODERN TEACHER AND HIS EMPLOYEES WITH HUMAN RELATIONS

Ani Petrosyan

Faculty of Humanities
(Prof. H. Petrosyan)

МОРАЛЬНАЯ ОСОБЕННОСТЬ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЯ С ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ ОТНОШЕНИЯМИ

Ани Петросян

Гуманитарный Факультет
(Проф. Г. Петросян)

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ ԿՐՏՆԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ
ՏԱԳՆԱԿԱՅԻՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ԴՐՄԵՎՈՐՈՒՄԸ

Գայանե Դավթյան

Հումանիտար ֆակուլտետ, մագիստրատուրա

(Դոց. Ա. Վահանյան)

Ամփոփում. Քննարկված և փորձնականորեն ուսումնասիրված է կրտսեր դպրոցականի տազնապայնության դինամիկան ուսումնական գործունեության ընթացքում

Հետազոտության ընդհանուր ռազմավարությունը

Աշխատանքի փորձարարական նպատակն է եղել կրտսեր դպրոցականի տազնապայնության դինամիկայի ուսումնասիրումը ուսումնական գործունեության ընթացքում:

Նպատակին հասնելու համար առաջարկվել են հետևյալ հիմնախնդիրները.

1. Մեր կողմից մշակվել է կրտսեր դպրոցականի վերաբերյալ տեսական տարբեր մոտեցումներ հոգեբանական գիտելիքների տիրույթում, ուսումնասիրվել է կրտսեր դպրոցականի տարիքային առանձնահատկությունները:

2. Ուսումնասիրվել է տազնապայնության, որպես հոգեբանական ֆենոմենի վերաբերյալ տեսական մոտեցումները, առանձնացվել, դասակարգվել են տազնապայնության դրսևորումները, տեսակները, անձի անհատական առանձնահատկությունները, ուսումնական գործունեության մեջ դրսևորման ձևերը:

3. Փորձարարական եղանակով ցույց տալ կրտսեր դպրոցականի տազնապայնության դրսևորման շարժընթացը ուսումնական գործունեության ընթացքում:

Որպես հետազոտության օբյեկտ ընտրել ենք 6-10 տարեկան երեխաներին: Հետազոտությունն անցկացվել է Երևան քաղաքի «Հայրուսակ» հիմնական դպրոցի և ՀՀ Վայոց Ձոր մարզի Զառիթափ համայնքի Զառիթափ գյուղի միջնակարգ դպրոցում: Հետազոտությանը մասնակցել են 73 աշակերտներ, որոնցից 37-ը տղա, 36-ը աղջիկ: Հետազոտությանը ընդգրկված են եղել 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ դասարանի աշակերտները:

Հետազոտական աշխատանքն իրականացնելու համար ընդունվել են հետևյալ մեթոդները

1. Ձրույց

2. Օբյեկտիվ դիտում

3. Հետազոտության համար առանձնացված կոնկրետ մեթոդներ: Կիրառված մեթոդիկաներն են

4. Դպրոցականի տազնապայնության մակարդակի գնահատում Ֆիլիպսի թեստով,

5. Ընտանիքի կինետիկ նկարը (Ռ. Բեռնս, Ս. Կաուֆման):

Փորձարարական հետազոտություններն անցկացվել են 18 ամսվա կտրվածքով 2017թ. հունվար-մայիս ամիսներից մինչև 2018թ. սեպտեմբեր-մարտ ամիսները և բաղկացած է եղել 3 փուլից:

Առաջին փուլում, ելնելով մեր հետազոտական խնդիրներից, որոշվել են հետազոտության անցկացման վայրը և ընտրակազմը, համաձայնեցվել է աշխատանքների իրականացման ժամանակացույցը: Հստակեցվել և մշակվել են այն մեթոդները, մեթոդիկաներն ու առաջադրանքները, որոնց միջոցով պետք է իրականացվեին հետազոտական աշխատանքները:

Երկրորդ փուլում ելնելով այն սկզբունքից, որ կրտսեր դպրոցականի հուզականային ոլորտի առանձնահատկություններից մեկը հանդիսանում է ուսումնական գործընթացում տազնապայնության մակարդակի աճը, առանձնացվել է հետազոտության ընտրակազմը: Ուստի որպես թիրախային խումբ ընտրվել են 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ դասարանի աշակերտները:

Հետազոտության ընտրակազմն առանձնացնելու նպատակով իրականացվել է երեխաների ուսումնական առաջադիմության տվյալների դիտարկում: Ուսումնասիրվել են ընտրված դասարաններում դասավանդվող բոլոր ուսումնական առարկաների գնահատականները: Հիմնականում 4-6 թվանշան ունեցող աշակերտներն ընդգրկվել են ցածր առաջադիմություն, 7-8 միավորներ ունեցողները միջին առաջադիմություն, իսկ 9 և 10 միավոր ունեցող աշակերտները բարձր առաջադիմություն ունեցողների խմբում:

Ընտրակազմի առանձնացումից հետո սկսվել է հետազոտության բուն հոգեախտորոշիչ գործընթացը: Նախ ուսուսասիրվել են երեխաների ընդհանուր հոգեբանական առանձնահատկությունները, այնուհետև անցկացվել է զրույց, ապա կատարվել է աշակերտների օբյեկտիվ դիտում: Ձրույցի և օբյեկտիվ դիտման արդյունքում կատարվել է ընտրակազմի հստակեցում: Առանձնացվել են այն երեխաները, ովքեր դրսևորել են տազնապայնության տարբեր մակարդակներ:

Պարզելու համար, թե տազնապայնության մակարդակի բարձրացումը ու ր գործոնների հետ է կապված (օբյեկտիվ և սյուբեկտիվ), կատարվել է աշակերտների ուսումնասիրում S. Ֆիլիպսի դպրոցական տազնապայնության ախտորոշման, ինչպես նաև Ռ. Բեռնսի և Ս. Կաուֆմանի ընտանեկան տազնապայնության ուսումնասիրման մեթոդներով:

Նշված մեթոդներով երեխաների տարբեր առանձնահատկություններն ուսումնասիրելուց հետո ընտրվել են այն երեխաները, որոնք ունեն արտահայտված ուսումնական վախեր և տազնապայնության բարձր մակարդակ:

Երրորդ փուլում ի մի են բերվել հետազոտության ընթացքում ստացված արդյունքները: Արդյունքներն ամփոփվել են համապատասխան աղյուսակում և գծապատկերներում:

Արդյունքների վերլուծություն

Ինչպես արդեն նշվեց հետազոտական աշխատանքին մասնակցել են 73 աշակերտ, որոնցից 37-ը տղա, 36-ը աղջիկ: Հետազոտության ընթացքում օգտագործել ենք հետևյալ մեթոդները օբյեկտի դիտում, զրույց և հետազոտության համար առանձնացված կոնկրետ մեթոդներ:

Կատարվել է ուսումնական առաջադիմության տվյալների հավաքագրում, այնուհետև նշված մեթոդներով ուսումնասիրվել են, կրտսեր դպրոցականների դպրոցական տազնապայնության մակարդակի դինամիկան և ընտանեկան տազնապայնության մակարդակը:

Երեխաների ուսումնական առաջադիմության տվյալների ուսումնասիրության արդյունքներն արտացոլված են աղյուսակ 1-ում.

Աղյուսակ 1

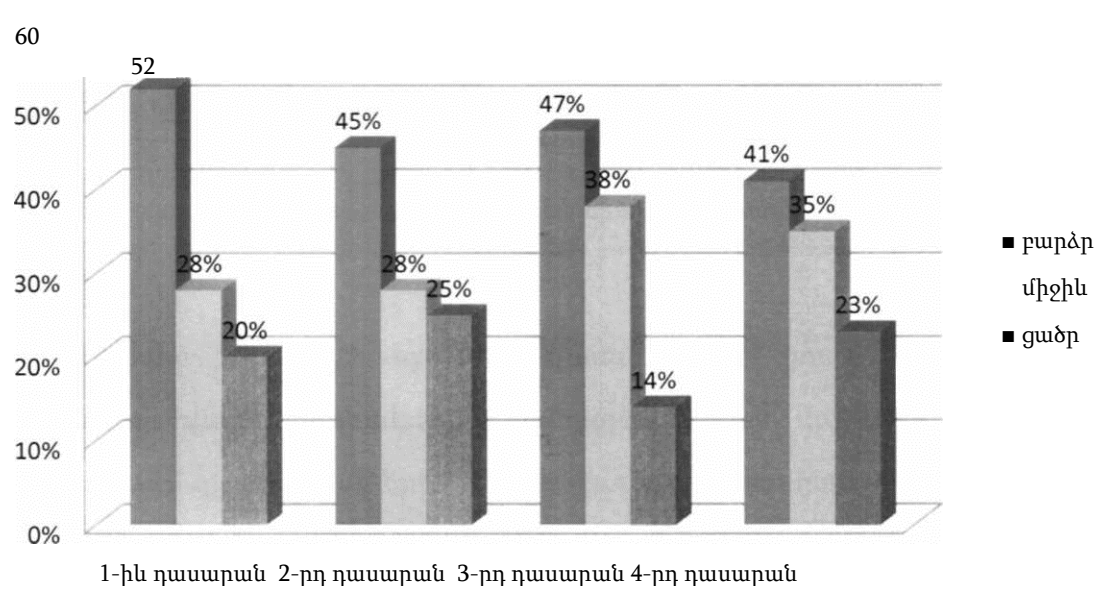
Դասարան	Աշակերտներ	Առաջադիմություն		
		Ցածր	Միջին	Բարձր
1-ին	21	4	6	11
2-րդ	20	5	6	9
3-րդ	21	3	8	10
4-րդ	17	4	6	7

Ինչպես տեսնում ենք, 1-ին դասարանի 21 աշակերտներից 11-ն ունեն բարձր ուսումնական առաջադիմություն, այսինքն գերազանց թվանշաններ են ստանում բոլոր առարկաներից, 6-ը միջին, իսկ 4-ը ցածր առաջադիմություն: 2-րդ դասարանի 20 աշակերտներից 9-ը ունեն բարձր ուսումնական առաջադիմություն, 6-ը միջին, իսկ 5-ը ցածր առաջադիմություն: 3-րդ դասարանի աշակերտներից 10-ն ունեն բարձր ուսումնական առաջադիմություն, 8-ը միջին, իսկ 3-ը ցածր առաջադիմություն: 4-րդ դասարանի աշակերտներից 7-ը ունեն բարձր ուսումնական առաջադիմություն, 6-ը միջին, իսկ 4-ը ցածր առաջադիմություն:

Ստացված տվյալները հիսթագրամ 2-ում ներկայացված են տոկոսային հարաբերակցությւոյ ամբ:

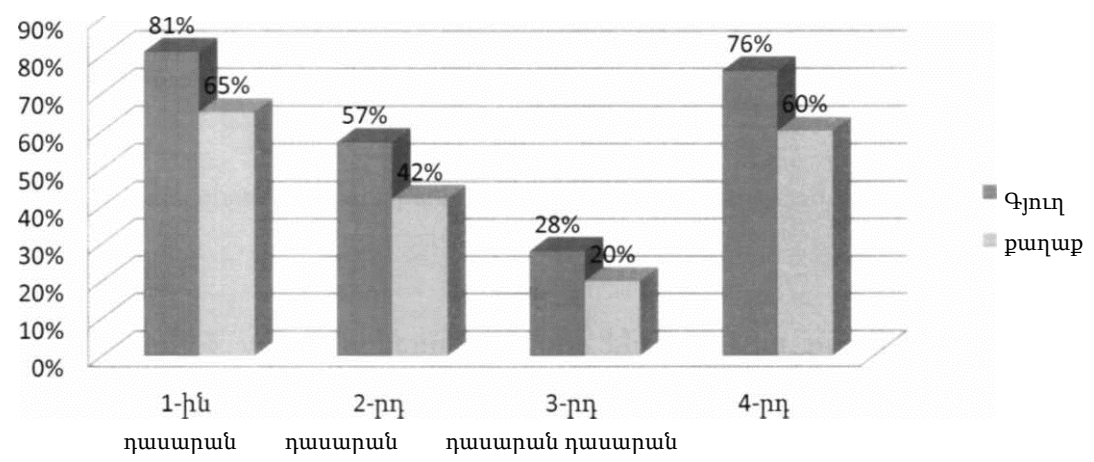
Հիսթագրամ 2

Կրտսեր դպրոցականի ուսումնական առաջադիմության տվյալները

Ինչպես տեսնում ենք, կրտսեր դպրոցականների մեծամասնությունը բարձր առաջադիմություն է ցուցաբերում: Սակայն զուգահեռաբար կան նաև երեխաներ, որոնք միջին և ցածր առաջադիմություն ունեն: Այստեղ կարևոր է նշել, որ տազնապայնության բարձր մակարդակի հավանականությունը հավասարապես առկա է բոլոր խմբերի մոտ էլ և ավելի շատ պայմանավորված է ծնողական և ուսուցչական վերաբերմունքով:

Ելնելով տարիքային առանձնահատկություններից, Տ. Ֆիլիպսի դպրոցական տազնապայնության մակարդակի ախտորոշման հարցարանը հնարավորություն է ապրիս պարզելու երեխայի ընդհանուր և դպրոցական տարբեր ոլորտների հետ կապված տազնապայնությունը և նրա առանձին որակների չափման արդյունքները (հավելված 1): հետազոտության արդյունքները ներկայացված են հիսթագրամ 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10-ում:

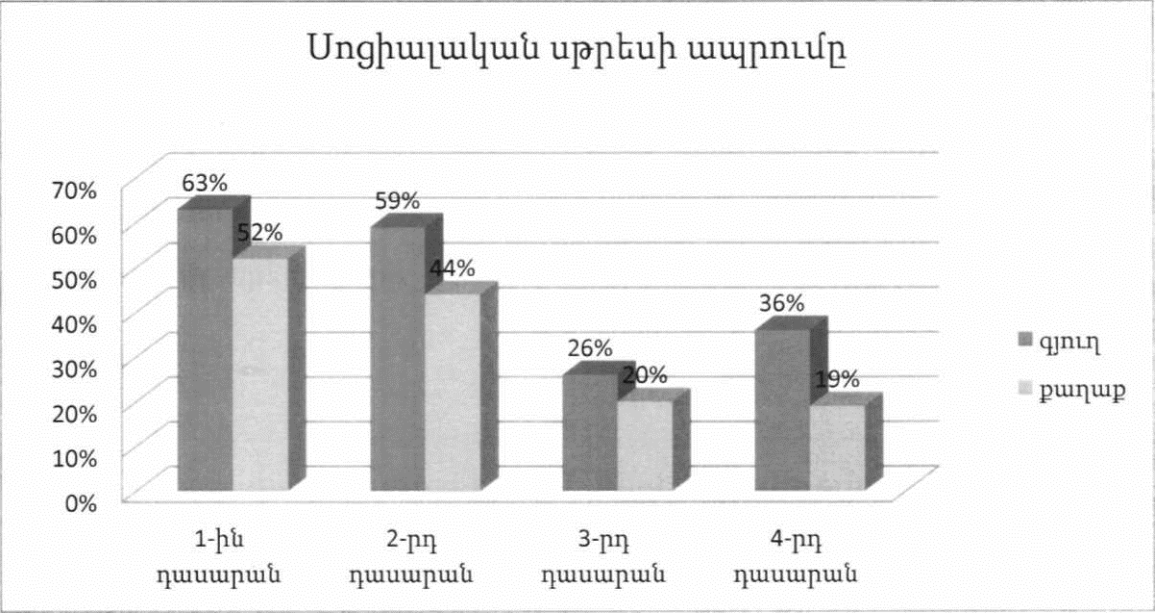

Հիստագրամ 3. Ընդհանուր տազնապայնությունը դպրոցում

Ինչպես տեսնում ենք 1-ին դասարանում գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաների մոտ ընդհանուր տազնապայնության մակարդակը բարձր է, 2-րդ դասարանում գյուղաբնակ երեխաների մոտ տազնապայնության մակարդակը բարձր է, իսկ քաղաքաբնակ երեխաները ունեն տազնապայնության միջին մակարդակ: 3-րդ դասարանում և գյուղաբնակ, և քաղաքաբնակ երեխաները ունեն տազնապայնության ցածր մակարդակ, իսկ 4-րդ դասարանում արդեն տազնապայնության մակարդակը և գյուղաբնակ, և քաղաքաբնակ երեխաների մոտ բարձրանում է:

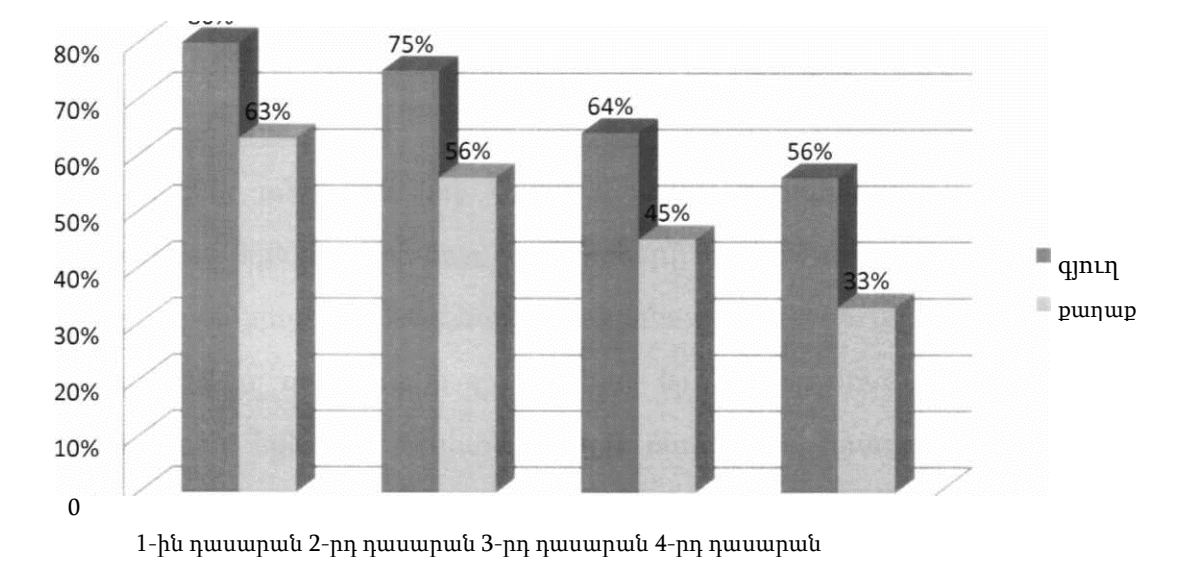
Ստացված արդյունքները վկայում են, որ 1-ին դասարանում սոցիալական սթրեսի

Հիստագրամ 4

զգացումը, և գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաների մոտ միջին մակարդակում է: 2-րդ դասարանում գյուղաբնակ երեխաների սոցիալական սթրեսի զգացումը նույնպես միջին մակարդակում է, իսկ քաղաքաբնակ երեխաները ունեն սոցիալական սթրեսի ցածր մակարդակ: 3-րդ և 4-րդ դասարանում, և գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաների մոտ նկատվում է սոցիալական սթրեսի ցածր մակարդակ:

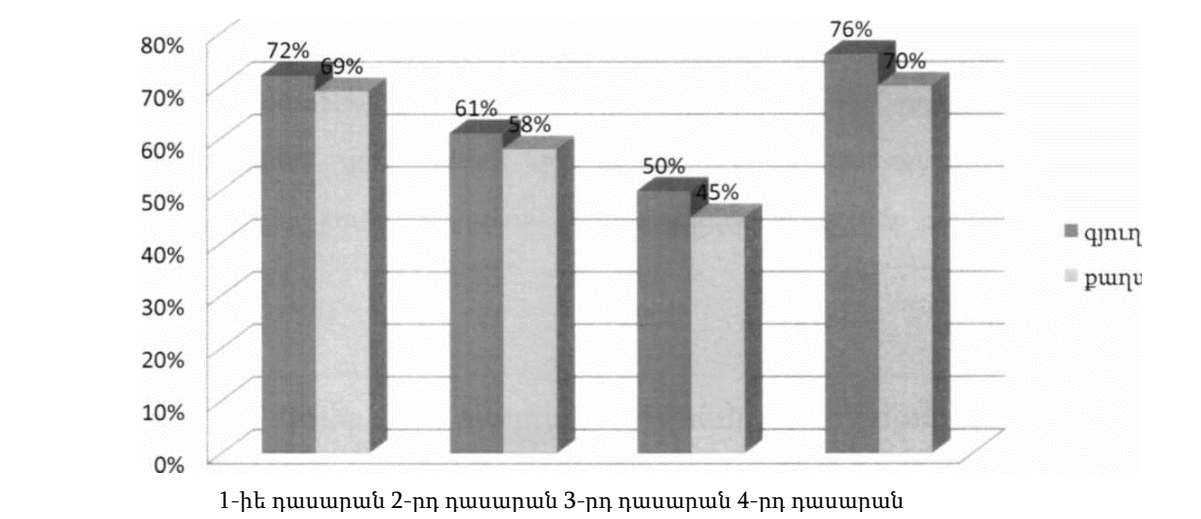
Ինչպես ատենում ենք 1-ին և 2-րդ դասարանում, և գյուղաբնակ, և քաղաքաբնակ

Հիսթագրամ 5. Հաջողության հասնելու պահանջմունքի ֆրուստրացիա

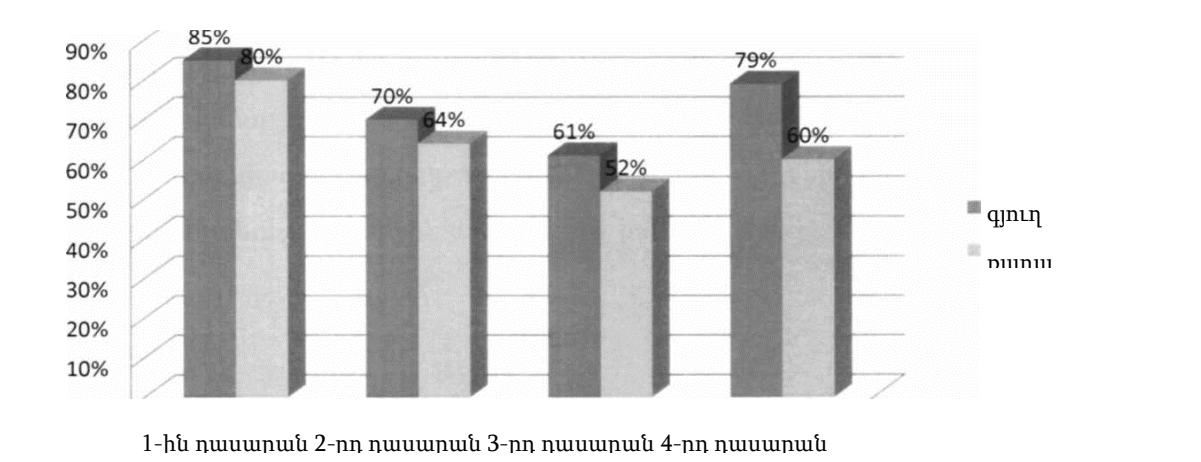
Երեխաների հաջողության հասնելու պահանջմունքի ֆրուստրացիան բարձր է: 3-րդ դասարանում, և գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաների մոտ հաջողության հասնելու պահանջմունքի ֆրուստրացիան միջին մակարդակում է, 4-րդ դասարանում գյուղաբնակ երեխաներ մոտ նույնպես միջին մակարդակում է, իսկ քաղաքաբնակ երեխաները ունեն հաջողության հասնելու պահանջմունքի ցածր մակարդակ:

Հիսթագրամ 6. Ինքնաարտահայտման և ինքնադրսևորման վախ

Ինչպես սպասվում էր, 1-և 2-րդ դասարանում, գյուղաբնակ երեխաները ունեն ինքնաարտահայտման և ինքնադրսևորման վախի բարձր մակարդակ, իսկ քաղաքաբնակ երեխաները միջին մակարդակ: 3-րդ և 4-րդ դասարանում պատկերները մի փոքր այլ է. գյուղաբնակ երեխաներն ունեն ինքնաարտահայտման և ինքնադրսևորման վախի միջին մակարդակ, իսկ քաղաքաբնակները ցածր մակարդակ:

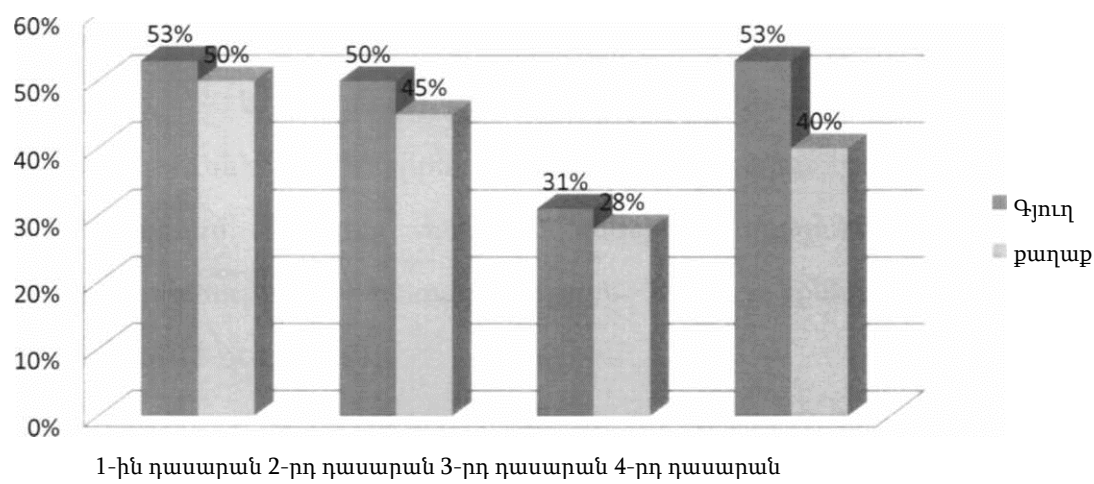
Հիսթագրամ 8. Շրջապատողների սպասելիքներին չհամապատասխանելու վախ

Ինչպես տեսնում ենք 1-ին և 2-րդ դասարանում, և գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաների մոտ գիտելիքների ստուգման վախժ միջին մակարդակի է իսկ 3-րդ դասարանում համապատասխանաբար միջին և ցածր: Պարկերը կտրուկ փոխվում է 4-րդ դասարանի գյուղաբնակ երեխաներ մոտ. բարձր մակարդակ, իսկ քաղաքաբնակ երեխաներ գիտելիքների ստուգման իրավիճակների վախժ միջին մակարդակի է:

Ստացված արդյունքները ցույց են աալիս, որ 1-րդ դասարանում, և գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաների մոտ շրջապատողների սպասելիքներին չհամապատասխանելու վախի մակարդակը բարձր է: 2-րդ և 3-րդ դասարանում, և գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաները ունեն շրջապատողների սպասելիքներին չհամապատասխանելու վախի միջին մակարդակ, իսկ 4-րդ դասարանում պատկերն այլ է. Այստեղ գյուղաբնակ երեխաներն ունեն շրջապատողների սպասելիքներին չհամապատասխանելու վախի բարձր մակարդակ, իսկ քաղաքաբնակներն միջին մակարդակ:

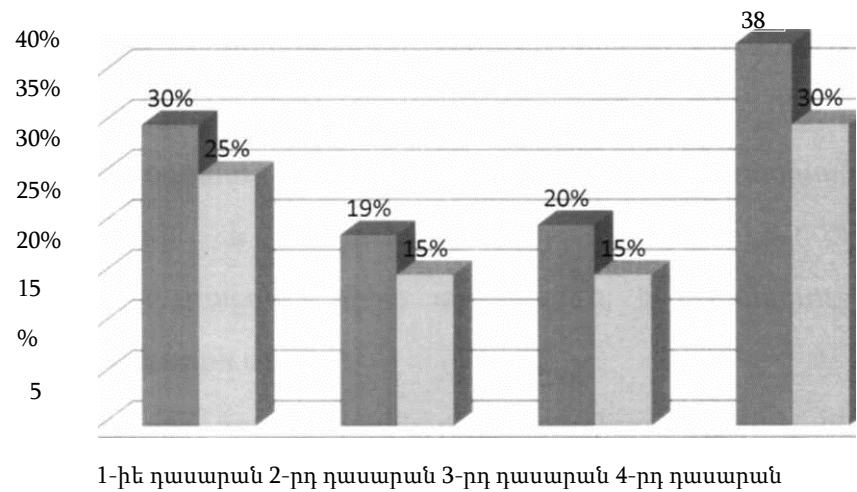
Հիսթագրամ 9 Ցածր ֆիզիոլոգիական դիմադրողականություն սթրեսին

Ինչպես տեսնում ենք 1-ին և 2-րդ դասարանում, և գյուղաբնակ և քաղաքաբնակ երեխաներն ունեն սթրեսին ցածր ֆիզիոլոգիական դիմադրողականության միջին մակարդակ, իսկ 3-րդ դասարանում ցածր մակարդակ: 4-րդ դասարանի գյուղաբնակ երեխաները ունեն սթրեսին ցածր ֆիզիոլոգիական դիմադրողականության միջին մակարդակ, իսկ քաղաքաբնակները ցածր:

Հիսթագրամ 10

Խնդիրներ և վախեր ուսուցիչների հետ հարաբերություններում
գյուղ քաղաք

Ինչպես սպասվում էր, 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ դասարաններում, և գյուղաբնակ, և քաղաքաբնակ երեխաները, ուսուցիչների հետ հարաբերություններում խնդիրների և վախերի մակարդակը ցածր է:

Կրասեր դպրոցականի տազնապայնության դրսարգայր ուսուսսապդայթյաս, ինչպես նաև ըկաանիքում երեխայի մեջ տազնապ առաջացնող փոխհարաբերությունները, և ընտա-

նիքի մյուս անդամների ու նրանց միջավայրում երեխայի տեղի ընկալման առանձնահատկությունները ամբողջականության նպատակով իրականացվելու համար կիրառվել է Ռ. Բեռնսի և Ս. Կաուֆմանի «Ընտանիքի կինետիկ նկարը» մեթոդիկան:

Հետազոտությունը կատարվել է կերպարվեստի դասաժամերին և հատուկ նշանակված օրերին: Աշակերտներին տրվել է մեթոդիկայի լրացման ճիշտ ուղղություն, և բացատրություն տվյալ մեթոդիկայի բովանկականության մասին:

Կրտսեր դպրոցականներին հանձնարարվել է նկարել իրենց ընտանիքն այնպես, որպեսզի նրա անդամներն ինչ-որ բանով զբաղված փնեն: Նկարելու ժամանակ գրանցվել է երեխայի կողմից ինքնաբերաբար արված բոլոր արտահայտությունները: Ուշադրություն է դարձվել նրանց դիմախաղին, ժեստերին, ինչպես նաև նշվել է նկարելու հերթականությունը: Նկարն ավարտելուց հետո երեխայի հետ անցկացվել է զրույց հետևյալ հարցադրումներով.

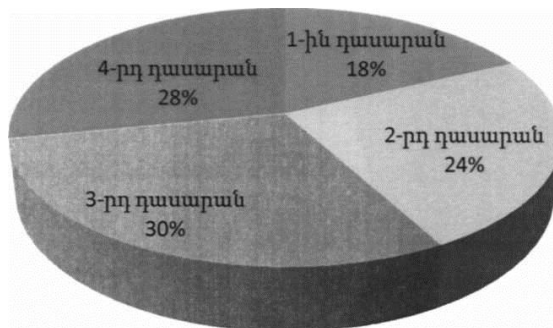
- Ովքե՞ր են պատկերված նկարում, ի՞նչ է անում ընտանիքի անդամներից յուրաքանչյուրը:
- Որտե՞ղ են աշխատում և սովորում ընտանիքի անդամները:
- Ի՞նչպե՞ս են ընտանիքում բաշխվում տնային պարտականությունները:
- Ինչպիսի՞ն են երեխայի փոխհարաբերությունները ընտանիքի մնացած անդամների հետ:

Ստորև ներկայացված են համապատասխանաբար 1-ին, 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ դասարանի աշակերտների «Ընտանիքի կինետիկ նկարները»: Ստացված տվյալների մշակումն իրականացվել է բանալու օգնությամբ (հավելված 2):

Հետազոտության արդյունքները ներկայացված են գծապատկեր 12-ում տոկոսային հարաբերակցությամբ:

Գծապատկեր 12

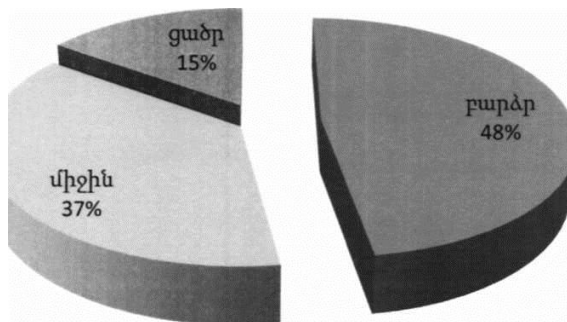
«Ընտանիքի կինետիկ նկարը» մեթոդիկայի արդյունքները տոկոսային հարաբերակցությամբ

2, հետազոտությունն անցկացվել է 68 կրտսեր դպրոցականների հետ, որոնցից 53-ը գյուղաբնակ, 15-ը քաղաքաբնակ: Ստացված արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ 1-ին դասարանում 48%-ի մոտ առկա է ընտանիքում տագնապ առաջացնող փոխհարաբերություններ, 2-րդ դասարանում 65%-ի մոտ տագնապայնությունը միջին մակարդակի է, 3-րդ և 4-րդ դասարաններում համապատասխանաբար 80%-ի և 76%-ի մոտ տագնապայնության մակարդակը բարձրանում է: Նշենք, որ ստացված արդյունքները դիտարկվել են, և գյուղաբնակ, և քաղաքաբնակ կրտսեր դպրոցականների տագնապայնության համամասնության տեսանկյունից: Գծապատկեր 13-ում և գծապատկեր 14-ում ներկայացված են ստացված տվյալները:

Գծապատկեր 13

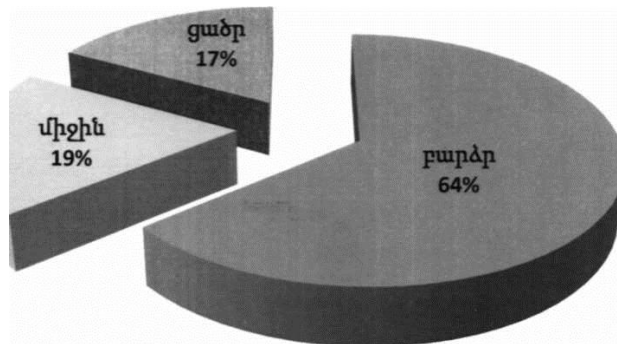
«Ընտանիքի կինետիկ նկարի» արդյունքները գյուղաբնակների մոտ

Այսպես, գյուղաբնակների մոտ ընտանիքում ազնապայնության արտահայտվածությունը, հետևյալ թվային ցուցանիշներն ունեն 41%-ի մոտ բարձր, 32%-ի մոտ միջին և 13%-ի մոտ ցածր:

Գծապատկեր 14

«Ընտանիքի կինետիկ նկարի» արդյունքները քաղաքաբնակների մոտ

Ինչպես տեսնում ենք քաղաքաբնակների մոտ ընտանիքում տաղնապայնության արտահայտվածության պատկերը այլ է. 64%-ի մոտ բարձր, 19%–ի մոտ միջին և 17%-ի մոտ ցածր:

Ստացված արդյունքները վկայում են, որ քանի դեռ երեխան ուսումնական գործունեության մեջ չի մտել, ասպեպայնության մակարդակը բարձր չէ:

Եզրակացություն

Այսպիսով հեաագոտության արդյունքում հիմնախնդրին վերաբերվող հոգեբանամակարժական գրականության ուսումնասիրության և փորձարարական հետազոտության արդյունքների վերլուծության հիման վրա հանգել ենք հետևյալ եզրակացությունների.

- կրտսեր դպրոցական տարիքը դիտարկվում է որպես առանձնահատուկ տարիքային շրջան անձնավորության կայացման գործում, քանի որ երեխայի կյանքի այս փուլում ձևավորված հիմնական հատկությունները և անձնային որակները որոշիչ են դառնում անձի հետագա զարգացման համար:

- Հետազոտությունները հաստատում են, որ հուզական բաղադրատարրը երեխայի ճանաչողական, դրդապատճառային, կամային և այլ ոլորտների զարգացման համար հիմք է հանդիսանում: Երեխաները յուրացնում են հասարակության կողմից մշակված և ընդունված վարքի նորմերը ու կանոնները, հաստատում են հարաբերություններ մեծահասակների և հասակակիցների հետ:

- Արդի ժամանակաշրջանում սոցիալականացման գործընթացը շատերի մոտ ընթանում է ոչ հարթ, բավականին դժվար, երեխաների մեծամասնության մոտ նկատվում է հուզական անկայունություն, գրգռվածություն, տազնապայնության բարձր մակարդակ և այլ նեգատիվ հուզական դրսևորումներ:

- Հետազոտությունների վերլուծությունը թույլ տվեց դիտարկել կրտսեր դպրոցականի տազնապայնության դրսևորումները մի կողմից, որպես հոգեդինամիկ բնութագիր և մյուս կողմից, որպես սոցիալականացման գործընթացի պայման և արդյունք:

- Կատարված ուսումնասիրությունները հաստատում են, որ կրտսեր դպրոցականի ուսումնական գործունեությունում տազնապայնության ձևավորման պատճառները և պայմանները գտնվում են երեխայի հոգեկանի զարգացման ինչպես բնածին, գենետիկական գործոններում, այնպես էլ ավելի մեծ չափով սոցիալական գործոններում դրսևորվելով սոցիալական պայմաններում:

Գրականության ցանկ

Ալեքսանյան Ա., Երկուսովե հոգեբանական մասնագիտացված կենտրոն, 2010թ., Էլկոնին Դ.Բ., Կրտսեր դպրոցականի ուսուցման հոգեբանություն, Լույսե հրատարակչություն, Երևան, 1975., 146 -153էջ

Թոլթունջյան Լ. Մ., Հոգեբանակն էություներե , Երևան 1991, 404էջ

Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ, տեսություններ, մեթոդներ, գնահատում, ԱՅՌԵՔՍ, Երևան 1976, 508էջ

Կրուտեցկի Կ. Ա. , Մանկավարժական հոգեբանական հիմունքներ, Լույսե հրատարակչություն, Երևան, 1976. 443էջ

Պետրովսկի Ա.4., Տարիքային և մանկավարժական հոգեբանություն, Լույսե հրատարակչություն, Երևան, 1977. 394էջ

- Պետրովսկի Ա. 4-, Տարիքային և մանակավարժական հոգեբանություն, 1990թ.
 Абрамова Г.С., Возрастная психология, Екатеринбург, "Деловая книга", 2002, 694с.
 Бодров В.А. ,Психологический стресс: развитие и современное состояние проблемы, М.1995г. 128с.
 Божович Л.И., Проблема развития мотивационной сферы ребенка "Изучение мотивации детей и подростков", М., 1972. - 398с.
 Большой психологический словарь. // Под. ред. Мещерякова Б.Г., Зинченко В.П. -СПБ.: 2004. - 550с.
 Вилюнас В. К., Психология эмоциональных явлений, М., 1976. - 143с.
 Да Круш Самбой Антеро. Роль самооценки в составе интеллектуального потенциала, СПб.: 1995. 116с.
 Додонов Б.И., Эмоциональная направленность и корреспондирующие свойства личности, Вопросы психологии, 1974. 50-58с.
 Долгова В.И., Рокицкая Ю.А., Меркулова Н.А. Готовность родителей к воспитанию детей в замещающей семье. - М.: Издательство Перо, 2015. - 180с.
 Дьяченко М.И., Каидыбович Л.А. Психологический словарь -справочник. - Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001. - 576с.

CHILDREN'S TRAFFICITY LEVEL DURING THE ACTIVITY

Gayane Davtyan
 Faculty of Humanities
 (prof. **Vahanyan**)

Abstract. The dynamics of trafficity of junior schoolchild during the academic activity has been discussed and tested.

УРОВЕНЬ ТРЕВОЖНОСТИ ДЕТЕЙ В ТЕЧЕНИЕ УЧЕБЫ

Гаянэ Давтян
 Гуманитарный факультет
 (доц. **А Ваганян**)

Резюме . Обсуждается и тестируется динамика тревожности младших классов средней школы в процессе учебной деятельности.

ԲԺՇԿԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОЗДЕЙСТВИЯ ЭПИДУРАЛЬНОГО ОБЕЗБОЛИВАНИЯ НА КЛИНИЧЕСКОЕ ТЕЧЕНИЕ РОДОВ У ПАЦИЕНТОВ С ГЕСТОЗАМИ

Акопян Ара, Погосян Оксання

Лечебное дело, магистратура, 2-ой курс

Целью настоящего исследования явилось изучение воздействия перидурального обезболивания на выраженность клинических симптомов и сдвига лабораторных показателей у пациентов с поздними гестозами.

Для достижения поставленной цели сформулированы следующие задачи по изучению следующих показателей у обследованных пациентов.

- 1) Изучение выраженности клинических симптомов гестоза
- 2) Изучение показателей маточно-плацентарного кровотока
- 3) Изучение сдвигов показателей биохимического профиля
- 4) Изучение динамики показателей артериального давления (АД)
- 5) Сравнительный анализ результатов проведенных исследований у пациентов с обезболиванием родов и без него.

Нами проведен ретроспективный анализ 68 историй родов больных с поздними гестозами различной степени тяжести в возрасте от 25 до 39 лет. Сроки беременности составляли 36-38 недель.

Все обследованные были разделены на 2 группы.

Первую группу составили 37 больных, которым было произведено перидуральное обезболивание родов, а вторую – 28 больных, у которых роды протекали без обезболивания. В каждой клинической группе выделялись подгруппы с преэклампсией легкой и тяжелой степенями тяжести.

Пациенты обеих групп были родоразрешены через естественные родовые пути.

В результате исследования у женщин с преэклампсией обеих степеней с перидуральным обезболиванием родов по сравнению с таковыми без перидурального обезболивания были выявлены следующие различия в течении родов.

- 1) Достоверно более высокая эффективность магниальной терапии, проявляющаяся в редукции клинических симптомов гестоза,
- 2) Достоверное повышение показатели маточно-плацентарного кровотока
- 3) Достоверное снижение сдвигов показателей биохимического профиля
- 4) Достоверное снижение показателей АД

ESTIMATION OF THE EFFECTIVENESS OF THE IMPACT OF EPIDURAL ANALGESIS ON THE CLINICAL COURSE OF DELIVERY IN PATIENTS WITH HESTOSIS

Hakobyan Ara, Poghosyan Oksanna

General Medicine, Master's program, 2nd year

ՀԵՍՏՈԶՈՎ ԿԱՆԱՅ ՀՂԻՈՒԹՅԱՆ ՎԼԻՆԻԿԱԿԱՆ ԸՆԹԱՅՔԻ ՎՐԱ ԷՊԻԴՐՈՒՐԱԼ ԱՆԶԳԱՅՍՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Հակոբյան Արա, Պողոսյան Օքսաննա

Բուժական գործ, մագիստրոսի ծրագիր, 2-րդ կուրս

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДОВ КОРРЕКЦИИ ИСТМИКО-ЦЕРВИКАЛЬНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТИ

Бабаян Татевик, Хачатрян Лиана

Лечебное дело, магистратура, 2-ой курс

Целью настоящего исследования явилось изучение эффективности различных методов коррекции истмико-цервикальной недостаточности (ИЦН).

Проведен ретроспективный анализ историй болезни 41 беременных женщин в возрасте от 26 до 35 лет, обратившихся за лечением в отделение патологии беременных Мед. Центра им. Гр. Нарекаци по поводу привычного невынашивания беременности на сроках 13-20 недель.

Критериями вовлечения в исследование были выбраны беременность на сроке 13-20 недель, наличие диагноза ИЦН. Привычное невынашивание». Критериями исключения из исследования были: наличие заболеваний, передаваемых половым путем (ЗППП), а также соматических, эндокринных и онкологических заболеваний.

Обследованные были разделены на 3 группы в зависимости от вида проведенной терапии.

Первую группу (13 чел.) составили больные, которым в качестве лечения невынашивания была проведена хирургическая коррекция ИЦН (методом наложения циркулярных швов на шейку матки).

Вторую группу (15 чел.) составили пациенты с терапевтической коррекцией ИЦН путем влагалищного введения прогестероновых таблеток.

Третью группу (12 чел.) составили пациенты с терапевтической коррекцией ИЦН путем назначения в/м инъекций 12,5% масляного раствора оксипрогестерона капронат (17-ОПК). Проведен сравнительная оценка эффективности проведенной терапии. В результате исследования в группах не было выявлено достоверных различий частоты спонтанных преждевременных родов у пациентов различных клинических групп ($p \leq 0,05$ между показателями в группах), то есть, позитивный эффект воздействия на сроки родов был практически идентичен во всех трех группах обследованных пациентов.

COMPARATIVE ANALYSIS OF ISTHMIC-CERVICAL INSUFFICIENCY CORRECTION METHODS' EFFECTIVENESS

Babayan Tatevik, Khachatryan Liana

General Medicine, Master's program, 2nd year

ԻՍԹՄԻԿՆ-ՑԵՐՎԻԿԱԼ ԱՆԲԱՎԱՐԱՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՇՏԿՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ

Բաբայան Տաթևիկ, Խաչատրյան Լիանա

Բուժական գործ, մագիստրոսի ծրագիր, 2-րդ կուրս

МАССА ПЛОДА КАК ПРЕДИКТИВНЫЙ КРИТЕРИЙ ИСХОДА БЕРЕМЕННОСТИ И РОДОВ

Галстян Сирануш, Калашян Лилит, Бекджанян Рафаел

Лечебное дело, магистратура, 2-ой курс

Целью данного исследования было выявление значимости фактора массы плода на сроках 38-42 недели беременности в комплексной оценке прогноза и разработке мер превентивной коррекции течения беременности и родов.

Проведено ретроспективное исследование клинического материала 350 рожениц в возрасте от 18 до 35 лет (с учетом возрастания риска осложнений в родах у женщин старше 35 лет и младше 18 лет) на сроках 38-42 недели беременности, разделенных на 3 группы

1 группу составили роженицы с весом плода менее 2500 гр.

2 группу - роженицы с весом плода более 2500 гр., но менее 4250 гр.

3 группу - роженицы с весом плода более 4250 гр.

Все беременности были одноплодными, роды протекали при доношенной беременности.

В результате проведенного анализа выявлен достоверно более высокий удельный вес значений оценки по шкале Апгар ниже 7 (через 5 минут после родов) и повышенного уровня рН крови пупочной артерии у плодов массой менее 2500 гр. и более 4250 гр. Кроме того, у плодов массой более 4250 гр достоверно увеличен удельный вес промежностных разрывов 3-4 ст.

Полученные данные служат основанием для исследования эффективности средств, улучшающих маточно-плацентарный и пупочно-плодовый кровоток у женщин с весом плода более 4250 гр. и менее 2500 гр., а также более строгого отбора женщин с весом плода более 4250 гр. для пробного родоразрешения через естественные родовые пути.

ՊՏՂԻ ՔԱՇԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՀՂԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԾՆՆԴԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՆԽԱՏԵՄԻՉ ՉԱՓԱՆԻՇ

Գալստյան Սիրանուշ, Քալաշյան Լիլիթ, Բեկժհանյան Ռաֆայել
Բուժական գործ, մագիստրոսի ծրագիր, 2-րդ կուրս

FETAL WEIGHT AS A PREDICTIVE CRITERION OF THE PREGNANCY AND DE-
LIVERY OUTCOME

Galstyan Siranush, Kalashyan Lilit, Bekdzhanyan Rafael
General Medicine, Master's Program, 2nd year

ՔՆԻ ԽԱՆԳԱՐՄԱՆ ԱԶԴԵՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՂԻՈՒԹՅԱՆ ԵԼՔԻ ՎՐԱ

Անահիտ Հունանյան, Թամար Վարդանյան
Բուժական գործ, 5-րդ կուրս

Հղիների մոտ հղիության վերջին եռամսյակում կամ ծննդաբերությունից առաջ անբնու-
թյունը հանդիսանում է հղիության ընթացքի կարևոր և հաճախակի բարդություններից մեկը:

Տվյալ հետազոտության նպատակն է հանդիսացել հղիության ընթացքում քնի խանգա-
րումների հետևանքով առաջացած բարդությունները և ոչ բարենպաստ ելքի ուսումնա-
սիրություն:

Հետազոտվել են 44 հղի կանայք /33-36տ/, որոնք բաժանված են եղել 2 խմբերի:

1-ին խումբ. հղիները /31 հոգի/ ունեցել են հղիության ընթացքում քնի խանգարումներ: Քնի
տևողությունը եղել է 7 ժամից պակաս, քունը մակերեսային, բազմակի ընդհատումներով, քնի
արդյունքում չի ձևավորվել լիարժեք հանգստի զգացողություն:

2-րդ խումբ. հղիները /13 հոգի/ քնել են 7ժ-ից ավելի, քունը եղել է խորը, անըդիատ,
լիարժեք քնի և հանգստի զգացողությամբ: Այս խմբի կանայք արթնանալիս ունեցել են բարձր
տրամադրություն:

Հետազոտությունների արդյունքում պարզվել է առաջին կլինիկական խմբի հղիների մոտ
վաղաժամ ծննդաբերության, ներարգանդային դիստրես համախտանշի և գլյուկոզայի
քանակի բարձրացման հավաստիորեն առավել բարձր հաճախականությունը համեմատած
երկրորդ խմբի պացիենտների հետ:

Կատարված հետազոտության արդյունքները հիմք են հանդիսանում հղիների քնի որակի
լայնածավալ հետազոտության ինչպես նաև կոռեկցիայի օպիմալ մեթոդների մշակաման
համար:

EFFECTS OF SLEEP DISORDER ON PREGNANCY OUTCOMES

Anahit Hunanyan, Tamar Vardanyan
General Medicine, 5th year

ВЛИЯНИЕ НАРУШЕНИЯ СНА НА ИСХОД БЕРЕМЕННОСТИ

Анаит Унанян, Тамар Варданян
Лечебное дело, 5-ый курс

*Բժշկագիտության բաժնի կարճ հաղորդումների հեղինակ - ուսանողները իրենց երախ-
տագիտությունն են հայտնում պրոֆ. Ե.Թորոսյանին՝ աշխատանքների կատարման ընթաց-
քում օգնության, և արդյունքների քննարկումներում իրենց ուղղորդելու համար:*

Միջազգային հարաբերություններ

THE ROLE OF NORTHERN OF IRAQ (KURDISTAN) IN MIDDLE EAST

Marzan Abdullah

Department of International Relations, 4th year student

(prof. **G. Araqelyan**)

Greater Kurdistan, which are included to four parts first one is Iraqi Kurdistan southeastern, second is Turkey (Northern Kurdistan), third one is northern Syria (Rojava or Western Kurdistan), and fourth in northwestern Iran (Eastern Kurdistan). The Kurdistan Regional Government (KRG) officially governs Southern Iraq (Kurdistan) region, with the capital being Erbil. Kurdistan is a parliamentary democracy with its own regional Parliament that consists of 111 seats. (Masoud Barzani), who was initially elected as president in 2005, was re-elected in 2009. In August 2013 the parliament extended his presidency for another two years.

The new Iraqi constitution defines the Kurdistan Region as a federal entity of Iraq, and establishes Kurdish and Arabic as Iraq's joint official languages. The four governorates Duhok, Hawler (Erbil), Silmani, and Halabja in 2014 formed. During the 2014 Iraq Crisis, Iraqi Kurdistan's forces also took over much of the disputed territories of Northern Iraq Southern (Kurdistan) military, which is called Peshmerga. Peshmerga means "one who confronts death" or "one who faces death". Peshmerga forces are responsible for defending the land, people and institutions of the Kurdistan Region. In 2003, during the Iraq War, Peshmerga played a key role in the mission to capture Saddam Hussein. In 2004. Kurdish anti-terror forces captured al Qaeda key figure (Hassan Ghul), who revealed the identity of (Osama Bin Laden's) messenger, which eventually led to Operation Neptune Spear and the death of (Osama Bin Laden), starting battle against ISIS Peshmerga has most influence role to defeats ISIS. However, peshmerga and other Kurdish forces from neighboring countries have been waging war against ISIS in both Iraq and Syria.

The Peshmerga arsenal limited and confined by restrictions because the Kurdish Region has no status of independent state. Due to disputes between the KRG and the Iraqi government, arms flow from Baghdad to Iraqi Kurdistan has been almost nonexistent, as Baghdad fears Kurdish aspirations for independence. Peshmerga forces instead largely rely on old arms captured from the old Iraqi Army during the 2003 U.S. Peshmerga forces reportedly again managed to get hold on some weapons left behind by the Army. Since August 2014, Peshmerga forces have also captured some weapons from ISIS. After the ISIS offensive of August 2014, multiple governments decided to arm the Peshmerga with some light equipment, such as light arms, night goggles and ammunition. However, Kurdish officials and Peshmerga have stressed that they are not receiving enough. They also stress that Baghdad is blocking even small arms from reaching the KRG, emphasizing the need for weapons to be sent directly to the KRG and not through Baghdad. Now Kurdistan is nearby to get it independence also, there are many countries, which they support Kurdish people to reach it, and soon ISIS will be defeated by Kurdish force (Peshmerga). Israel said once if Kurdistan got his independence it will be most develop and powerful in the Middle East.

ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԻՐԱԳԻ (ՔՈՒՐԴԻՍՏԱՆԻ) ԴԵՐԸ ՄԵՐՉԱՎՈՐ ԱՐԵՆԼՔՈՒՄ

Մարզան Արդուլլա

Միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետ, 4-րդ կուրսի ուսանող

(ղեկ. **Գ. Առաքելյան**)

РОЛЬ СЕВЕРНОГО ИРАКА (КУРДИСТАН) В БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ

Марзан Абдулла

Факультет международных отношений, студент 4 курса

(рук. **Г. Аракелян**)